

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

TARKASTUSVALIOKUNNAN JA SEN PIIRTEIDEN
VAIKUTUS TILINTARKASTAJALLE MAKSETTUJEN
PALKKIOIDEN MÄÄRÄÄN SUOMALAISSA
PÖRSSIYHTIÖISSÄ

Yrityksen laskentatoimi
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2012
Ohjaaja: Lili Kihn

Krister Saarelainen

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu; yrityksen laskentatoimi
Tekijä:	SAARELAINEN, KRISTER
Tutkielman nimi:	Tarkastusvaliokunnan ja sen piirteiden vaikutus tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään suomalaisissa pörssiyrityksissä
Pro gradu -tutkielma:	86 sivua, 6 liitesivua
Aika:	Toukokuu 2012
Avainsanat:	tarkastusvaliokunta, tilintarkastus, tilintarkastuspalkkiot, corporate governance

---

Tarkastusvaliokunnalla on keskeinen rooli yhtiön taloudellisen informaation luotettavuuden varmistamisessa. Sen tehtäväkenttä on laaja kattaen niin taloudelliseen raportointiprosessiin kuin sisäiseen valvontaan liittyviä tehtäviä. Yksi keskeisimmistä tarkastusvaliokunnan vastuista koskee yhtiön ja sen tilintarkastajan välistä vuorovaikutusta. Tarkastusvaliokunnan rooli tilintarkastuksen näkökulmasta kytkeytyy erityisesti tilintarkastuksen laajuuteen. Tarkastusvaliokunnan tehtäviin kuuluvat tilinpäätöksen ja konsernitilinpäätöksen lakisääteisen tilintarkastuksen seuraaminen, tilintarkastajan riippumattomuuden arviointi erityisesti oheispalveluiden näkökulmasta sekä tilintarkastajan valintaa koskevan päätösehdotuksen valmistelu. Täten tarkastusvaliokunnalla on laajat mahdollisuudet vaikuttaa tilintarkastajalle maksettuihin palkkioihin. Tämän tutkielman tavoitteena oli lisätä ymmärrystä kyseisestä vuorovaikutussuhteesta.

Aihetta lähestyttiin tarkastelemalla tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja piirteiden (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus) vaikutusta tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään. Tilintarkastajan palkkioihin luettiin erikseen sekä lakisääteisestä tilintarkastuksesta että oheispalveluista maksetut palkkiot. Tutkielman teoreettisessa osassa muodostettiin kyseisiä vuorovaikutussuhteita koskien hypoteesit, joita testattiin kvantitatiivisin menetelmin empiirisellä aineistolla. Aineisto koostui vuonna 2009–2010 Helsingin pörssissä noteeratuista suomalaisista pörssiyrityksistä.

Tarkastusvaliokunnan olemassaololla ei ollut positiivista vaikutusta lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään. Tarkastusvaliokunnan piirteet vaikuttivat kuitenkin positiivisesti lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin. Yksittäisistä piirteistä tärkeimmäksi osoittautui tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaito. Oheispalveluiden osalta tulokset olivat yllättäviä. Sekä tarkastusvaliokunnan olemassaolon että sen piirteiden havaittiin vaikuttavan positiivisesti oheispalveluista maksettuihin palkkioihin. Myös oheispalveluiden tapauksessa tarkastusvaliokunnan ammattitaito oli tärkein yksittäinen palkkioita selittävä piirre. Kokonaisuutena tutkimustulokset osoittivat, että pelkkä tarkastusvaliokunnan olemassaolo ei enää suoraan johda lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden nousuun. Tarkastusvaliokunnat eivät myöskään välttämättä rajoita oheispalveluiden määrää vaan saattavat jopa kasvattaa niitä. Tutkielman tulosten perusteella tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välistä vuorovaikutusta on syytä tarkastella nykyisessä corporate governance -kontekstissa yhä tarkemmin.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Aihevalinnan tausta ja keskeinen kirjallisuus.....	1
1.2 Tutkielman tavoite ja keskeiset rajaukset.....	3
1.3 Keskeiset käsitteet.....	5
1.4 Tutkimusmenetelmät.....	7
1.5 Tutkielman kulku.....	9
2 TUTKIELMAN TEOREETTINEN OSUUS.....	10
2.1 Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen normatiiviset lähtökohdat.....	10
2.1.1 Tarkastusvaliokunta osana corporate governance -viitekehystä.....	10
2.1.2 Keskeiset tarkastusvaliokuntia koskevat ulkoiset normilähteet.....	13
2.1.3 Tarkastusvaliokunnan merkitys tilintarkastuksen kannalta.....	18
2.2 Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välisen yhteyden teoreettiset lähtökohdat.....	20
2.2.1 Agenttiteoria, tarkastusvaliokunta ja tilintarkastajalle maksetut palkkiot.....	21
2.2.2 Tilintarkastus tuotanto- ja kysyntäfunktiona.....	25
2.3 Aiemmat tutkimukset tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välisestä yhteydestä.....	29
2.3.1 Tarkastusvaliokunnan olemassaolo.....	29
2.3.2 Tarkastusvaliokunnan piirteet.....	31
2.3.2.1 Tarkastusvaliokunnan riippumattomuus, tarkastusvaliokuntatoiminta ja tilintarkastajalle maksetut palkkiot.....	31
2.3.2.2 Tarkastusvaliokunnan ammattitaito, tarkastusvaliokuntatoiminta ja tilintarkastajalle maksetut palkkiot.....	34
2.3.2.3 Tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuus, tarkastusvaliokuntatoiminta ja tilintarkastajalle maksetut palkkiot.....	36
2.4 Teoreettisen viitekehysten yhteenvedo ja testattavien hypoteesien muodostaminen.....	38
2.4.1 Tarkastusvaliokunta ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetut palkkiot.....	39
2.4.2 Tarkastusvaliokunta ja oheispalveluista maksetut palkkiot.....	42
3 TUTKIELMAN EMPIIRISEN OSION AINEISTO, MENETELMÄT JA MUUTTUJAT.....	45
3.1 Aineisto ja aineiston keruu.....	45
3.2 Menetelmät.....	46
3.2.1 Korrelaatioanalyysi.....	46
3.2.2 OLS-regressioanalyysi.....	47
3.3 Muuttujien määrittäminen.....	49
4 TUTKIELMAN EMPIIRISEN OSION TULOKSET.....	56
4.1 Aineiston kuvaileva analyysi.....	56
4.2 Korrelaatioanalyysin tulokset.....	59
4.3 OLS-regressioanalyysin tulokset.....	64

4.4 Yhteenveto tuloksista.....	71
5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	73
5.1 Tutkielman keskeisimmät tulokset.....	73
5.2 Tutkielman rajoitteet.....	75
5.3 Jatkotutkimusaiheet.....	76
LÄHTEET.....	78
LIITTEET.....	87

1 JOHDANTO

1.1 Aihevalinnan tausta ja keskeinen kirjallisuus

Tarkastusvaliokunta osana corporate governancea eli hyvää hallintotapaa on ollut kasvavan kansainvälisen mielenkiinnon kohteena niin yksityisten kuin julkisten toimielinten (ks. esim. Financial Reporting Council 2008; Australian Securities Exchange Corporate Governance Council 2010; International Auditing and Assurance Standards Board 2011), kuten myös tieteellisen tutkimuksenkin näkökulmasta (ks. esim. Dhaliwal, Nair & Navissi 2010; Carcello, Neal, Palmrose & Scholz 2011; Sharma, Sharma & Ananthanarayanan 2011). Tarkastusvaliokuntia koskevaa sääntelyä uudistamalla on pyritty vahvistamaan tarkastusvaliokuntien roolia taloudellisen raportoinnin ja tilintarkastuksen laadun parantamisessa (Beasley, Carcello, Hermanson & Neal 2009, 65). Tutkimuksissa onkin havaittu, että tehokkaan tarkastusvaliokunnan avulla on pystytty parantamaan taloudellisen raportoinnin laatua (Bedard, Chtourou & Courteau 2004), vähentämään tilinpäätökseen liittyviä väärinkäytöksiä (Beasley, Carcello, Hermanson & Lapedes 2000) ja pienentämään riskiä siitä, että tilintarkastaja antaa virheellisen lausunnon (McElveen 2002).

Tarkastusvaliokuntia koskevan sääntelyn uudistaminen on vaikuttanut tilintarkastuksen laadun lisäksi myös tilintarkastajien palkkioihin (Carcello, Hermanson, Neal & Riley Jr 2002; Knechel & Willekens 2006; Goodwin-Stewart & Kent 2006). Tämä on ymmärrettävää, sillä tarkastusvaliokunnilla on nykyisin keskeinen rooli tilintarkastuksen näkökulmasta. Tarkastusvaliokunnan tehtäviin kuuluvat tilintarkastajan valintaa koskevan päätösehdotuksen valmistelu, lakisääteisen tilintarkastuksen seuraaminen, lakisääteisen tilintarkastajan riippumattomuuden arviointi sekä päävastuullisen tilintarkastajan tarjoamien oheispalveluiden arviointi erityisesti riippumattomuuden näkökulmasta (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). Tilintarkastuspalkkioiden näkökulmasta erityisesti tilintarkastajan valinta (Choi, Kim, Kim & Zang 2010, 73), tarkastustyötuntien määrä (Simunic & Stein 1996, 130) sekä tilintarkastajalta ostetut oheispalvelut (Abbott, Parker, Peters & Raghunandan 2003a, 29) vaikuttavat tilintarkastajalle maksettujen palkki-

oiden määrään. Täten tarkastusvaliokunnalla on laajat mahdollisuudet vaikuttaa tilintarkastukseen suunnattuihin menoihin.

Tilintarkastajalle maksetut palkkiot eivät koostu yksistään lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisesta maksetuista palkkioista, vaan myös oheispalveluista maksetuista palkkioista. Oheispalvelut ovat tyypillisesti päävastuullisen tilintarkastajan tarjoamia muita varmennuspalveluita, verokonsultointipalveluita ja muita palveluita (ks. 2006/43/EY, 106). Ei ole olemassa koko EU:n kattavaa kieltoa, joka estäisi tilintarkastajaa tarjoamasta oheispalveluita asiakkailleen (Euroopan komissio 2010, 12). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2006/43/EY, 97) kuitenkin rajoittaa oheispalveluiden tarjoamista tilanteissa, joissa lakisääteisen tilintarkastajan ja tarkastettavan yhteisön välille muodostuu suhde, jonka objektiivinen, harkitseva ja asioihin perehtynyt kolmas osapuoli voisi päätellä vaarantavan lakisääteisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön riippumattomuuden. Tarkastusvaliokunnalla on keskeinen rooli lakisääteisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön tarjoamien oheispalveluiden arvioinnissa (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14; Finanssivalvonta 2011, 11).

Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välinen suhde on luonteeltaan monimutkainen. Siihen vaikuttavat sekä asiakkaan tarpeet että tilintarkastajan tarjoamat palvelut (Collier & Gregory 1996, 183–184). Kysynnän näkökulmasta tarkastusvaliokunnan olemassaolo voisi johtaa lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden nousuun, mikä johtuu tarkastusvaliokunnan pyrkimyksistä varmistaa tilintarkastukseen käytettyjen työtuntien riittävyys (Goddard & Masters 2000, 359). Toisaalta tilintarkastajan näkökulmasta esimerkiksi tarkastusvaliokunnan osallistuminen sisäisen valvonnan vahvistamiseen saattaisi päinvastoin johtaa lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden alenemiseen (Collier & Gregory 1996, 183–184). Oheispalveluiden tapauksessa taas keskeiseksi muodostuu tarkastusvaliokunnan arvio tilintarkastajan riippumattomuudesta (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010, 14). Aiemmissä tutkimuksissa on lisäksi havaittu, että tietyt tarkastusvaliokunnan piirteet vaikuttavat tarkastusvaliokunnalle kuuluvien tehtävien hoitoon (Carcello & Neal 2000; Raghunandan, Read & Rama 2001) vaikuttaen näin myös tilintarkastuspalkkioiden määrään.

Tämän tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välisestä vuorovaikutuksesta. Aiheen tutkiminen on

tärkeää paitsi tilintarkastuksen ja taloudellisen raportoinnin laadun myös tilintarkastuksen riippumattomuuden näkökulmasta. Korkeampien tilintarkastuspalkkioiden on aiemmissa tutkimuksissa havaittu vaikuttavan positiivisesti tilintarkastuksen laatuun (Francis 2004, 352). Tilintarkastuksen laadulla on puolestaan keskeinen merkitys taloudellisen raportoinnin laadun kannalta (Becker, Defond, Jiambalvo & Subramanyam 1998; Johnson, Khurana & Reynolds 2002; Myers, Myers & Omer 2003; Ghosh & Moon 2005). Oheispalveluista maksettujen palkkioiden suuren määrän on kuitenkin todettu vaikuttavan negatiivisesti sijoittajien käsitykseen tilintarkastajan riippumattomuudesta (ks. esim. Higgs & Skantz 2006; Krishnan, Sami & Zhang 2005). Täten tarkastusvaliokunnan tilintarkastusta koskevat päätökset kytkeytyvät laajempaan tilintarkastuksen ja taloudellisen raportoinnin laadun sekä tilintarkastuksen riippumattomuuden kontekstiin.

Tarkastusvaliokunnan ja sen piirteiden vaikutusta lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden (ks. esim. Collier & Gregory 1996; Goddard & Masters 2000; Abbott, Parker, Peters & Raghunandan 2003b; Goodwin-Stewart & Kent 2006; Hay, Knechel & Ling 2008; Zaman, Hudaib & Haniffa 2011) ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden (Abbott ym. 2003a; Lee & Mande 2005; Lee 2008; Zaman ym. 2011) määrään on tutkittu varsin paljon. Tutkimustulokset ovat kuitenkin olleet ristiriitaisia viitaten tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välillä vallitsevan vuorovaikutussuhteen epäselvyyteen. Lisäksi tutkimusten tulokset ovat perustuneet lähinnä yhdysvaltalaisiin aineistoihin, joiden tiedot on kerätty ajalta ennen 2000-luvun alun merkittäviä muutoksia corporate governancea koskevassa sääntelyssä (Badawi 2005, 8). Täten tutkimusten tulokset eivät välttämättä päde nykyisessä corporate governance -kentässä. Lisäksi suomalainen corporate governance sääntely poikkeaa Yhdysvalloissa sovellettavasta sääntelystä kytkeytyen pitkälti skandinaavisissa maissa, kuten Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa, noudatettaviin säännöksiin (Liljebloom & Löflund 2006). Tutkielmalle on siis sekä selkeä tilaus että kontribuutioarvo.

1.2 Tutkielman tavoite ja keskeiset rajaukset

Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia, miten tarkastusvaliokunnan olemassaolo ja sen piirteet vaikuttavat päävastuulliselle tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään. Tarkastusvaliokunnan piirteillä viitataan tarkastusvaliokunnan riippumattomuuteen,

ammattitaitoon ja tapaamisaktiivisuuteen¹. Tarkastelussa otetaan erikseen huomioon sekä lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisesta maksetut tilintarkastuspalkkiot että päävastuulliselle tilintarkastajalle oheispalveluista maksetut palkkiot. Tutkielman tavoitte voidaan täten jakaa neljän tutkimuskysymyksen muotoon:

1. Miten tarkastusvaliokunnan olemassaolo vaikuttaa lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään?
2. Miten tarkastusvaliokunnan piirteet (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus) vaikuttavat lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään?
3. Miten tarkastusvaliokunnan olemassaolo vaikuttaa tilintarkastajalle oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään?
4. Miten tarkastusvaliokunnan piirteet (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus) vaikuttavat tilintarkastajalle oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään?

Tutkielmassa tarkastellaan Helsingin pörssin OMXH-listalla noteerattuja suomalaisia pörssiyhtiöitä. Kyseinen rajaus johtuu paitsi aineiston saatavuudesta myös siitä, että Arvopaperimarkkinayhdistyksen (2010a, 6) hallinnointikoodi ja esimerkiksi Euroopan Yhteisöjen Komission (2005/162/EY) suositus koskevat yksistään pörssiyhtiöitä. Rahoitus- ja vakuutusalan yhtiöt on rajattu aineiston ulkopuolelle niiden toiminnan ja raportoinnin erityispiirteistä johtuen. Tutkielman tarkasteluajanjakso on rajattu vuosiin 2009–2010. Kyseinen ajanjakso takaa ajankohtaisen ja laajan aineiston tilastollisen analyysin suorittamiseen olematta kuitenkaan liian laaja pro gradu -tutkielman tavoitteisiin nähden. Myös tarkastusvaliokuntia koskeva sääntely Suomessa on kyseisenä ajanjaksona pysynyt samana. Täten tarkastusvaliokuntia koskevan sääntelyn muutokset eivät vaikuta tutkielman tuloksiin².

---

¹ Kyseiset piirteet on aiemmassa tutkimuksessa havaittu erityisen tärkeiksi paitsi tarkastusvaliokuntatyöskentelyssä (ks. esim. Kalbers & Fogarty 1993; Beasley ym. 2000; Raghunandan ym. 2001) myös tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisessä vuorovaikutuksessa (ks. esim. Knapp 1987; Raghunandan ym. 2001; Carcello & Neal 2003).

² Arvopaperimarkkinayhdistys antoi uuden hallinnointikoodin vuonna 2010, joka tuli voimaan 1.10.2010 alkaen. Kyseinen hallinnointikoodi korvasi vuoden 2008 hallinnointikoodin, joka oli tullut voimaan 1.1.2009. Vuoden 2010 hallinnointikoodi ei kuitenkaan sisältänyt tarkastusvaliokuntien toimintaa koskevia säännösmuutoksia. (ks. Arvopaperimarkkinayhdistys 2008; Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a)

1.3 Keskeiset käsitteet

Tarkastusvaliokunta

Tarkastusvaliokunta on yhtiön hallituksen jäsenistä koostuva erillinen hallituksen valiokunta (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 13–14). Tarkastusvaliokunnan tehtävänä on auttaa yhtiön koko hallitusta johdon taloudellisen raportoinnin oikeellisuuden valvomisessa suojaten siten osakkeenomistajien ja muiden sidosryhmien etuja. Tarkastusvaliokunta myös toimii vuorovaikutuksessa sisäisten ja ulkoisten sidosryhmien kanssa muodostaen yhdyssiteen taloudellisen raportointiketjun eri osien välille. (PWC 2003, 6, 8) Tarkastusvaliokunta on perustettava yleisen edun kannalta merkittävässä yhtiöissä, kuten pörssiyrityksissä, joiden liiketoiminnan laajuus edellyttää taloudellista raportointia ja valvontaa koskevien asioiden valmistelua koko hallitusta pienemmässä kokoonpanossa (2006/43/EY; ks. myös Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14).

Tilintarkastus

Tilintarkastus on strukturoitu prosessi, jossa keskeistä on tiedon kerääminen ja sen arviointi objektiivisella tavalla. Tilintarkastajan tehtävänä on tarkkailla yksilön tai organisaation taloudellisista toimenpiteistä tekemiä väittämiä ja vertailla näiden toimenpiteiden yhteensopivuutta niihin sääntöihin, jotka sääntelevät yksilöä tai organisaatiota koskevaa taloudellisten tapahtumien ulkoista raportointia. Sääntöjen tarkoituksena on toimia kriteereinä väittämien ja tapahtumien vertailulle. Työn lopulliset tulokset kommunikoidaan kirjallisessa muodossa. (American Accounting Association 1973, 8; ks. myös Porter, Simon & Hatherly 2003, 3) Käytännössä ”tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös — kaikilta olennaisilta osin laadittu voimassa olevien säännösten mukaisesti ja siitä, antaako tilinpäätös — kirjanpitolaisilla tarkoitettulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta” (KHT-yhdistys 2008, 212).

Lakisääteiset tilintarkastuspalkkiot ja tilintarkastajalle oheispalveluista maksetut palkkiot

Tilintarkastajalle maksetut palkkiot voidaan käsitteellisesti jakaa lakisääteisestä tilintarkastuksesta ja oheispalveluista maksettuihin palkkioihin. Lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetuilla palkkioilla viitataan varsinaisesta tilintarkastuksesta ja tilintarkastuslain (2007/459) 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetuista toimeksiannoista maksettuihin palkkioihin. Varsinaiset tilintarkastuspalkkiot tulee sekä hallinnointikoodin (Arvo-paperimarkkinayhdistys 2010a, 21) että KPA (1997/1339) 2:7a.1:n mukaan eritellä tilintarkastukseen liittymättömistä palkkioista. Tilintarkastajalle oheispalveluista maksetuilla palkkioilla viitataan juuri näihin tilintarkastukseen liittymättömiin palkkioihin. Tilintarkastajalle oheispalveluista maksetut palkkiot koostuvat tyypillisesti tilintarkastajan tarjoamista muista varmennuspalveluista, veroneuvonnasta ja muista tilintarkastukseen liittymättömistä palveluista (ks. 2006/43/EY, 106; 1997/1339).

Corporate governance

Corporate governancelle, josta suomen kielessä käytetään myös termiä hyvä hallintotapa, on esitetty useita määritelmiä. Shleifer ja Vishny (1997, 737) antaman määritelmän mukaan corporate governance käsittelee niitä tapoja, joilla rahoittaja pystyy varmistumaan siitä, että hän saa tuoton yritykseen sijoittamalleen pääomalle. Laajemman määritelmän käsitteestä tarjoaa Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), jonka mukaan corporate governance käsittelee yrityksen johdon, hallituksen, osakkeenomistajien ja muiden sidosryhmien välisten suhteiden joukkoa. Corporate governance tarjoaa rakenteen, jonka avulla asetetaan yrityksen tavoitteet ja määritetään keinot ja valvontarakenteet, joilla tavoitteisiin päästään. (OECD 2004, 11) Keskeistä on täten ymmärtää, että corporate governance on laaja ulkoisten ja sisäisten sidosryhmien muodostama järjestelmä, jossa eri osapuolet toimivat vuorovaikutuksessa keskenään eri sidosryhmien asettamien tavoitteiden saavuttamiseksi.

1.4 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen tieteelliset lähtökohdat ovat positivismissa. Positivismille on ominaista empiriapohjaisuus eli pohjautuminen kokemukseen ja aistihavaintoon. Kyseinen lähtökohta heijastuu myös tiedonhankintatavassa. Positivismille on ominaista hypoteettis-deduktiivinen ajatusmalli, jonka mukaan tiedonhankinta jakautuu tutkimuksen teoreettiseen osaan, jossa pyritään johtamaan testattavat lauseet, sekä tutkimuksen empiriseen osaan, jossa testattavien lauseiden totuusarvoa koetellaan empiiristen aineistojen avulla. Positivismin tehtävänä on tällä tavoin pyrkiä löytämään säännönmukaisuuksia ja luoda yleistyksiä näiden lainomaisuuksien pohjalta. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tutkijan suhde tutkittavaansa on neutraali ja objektiivinen. (Neilimo & Näsi 1980, 16–22)

Tieteelliset lähtökohdat heijastuvat tutkimuksen tutkimusotteessa. Tutkimusta voidaan pitää tutkimusotteeltaan nomoteettisena. Nomoteettinen tutkimusote on yksi neljästä Neilimon ja Näsin (1980) laatiman liiketaloustieteen tutkimusotejaottelun tutkimusotteesta. Jaottelua on vielä myöhemmin täydennetty konstruktiivisella tutkimusotteella (Kasanen, Lukka & Siitonen 1991, 317). Liiketaloustieteen tutkimusotekenttä ja eri tutkimusotteiden keskeiset piirteet on kuvattu kuviossa 1 (kuvio 1).

	Teoreettinen	Empiirinen
Deskriptiivinen	Käsitteanalyttinen tutkimusote	Nomoteettinen tutkimusote
		Toiminta-analyttinen tutkimusote
Normatiivinen	Päätöksentekometodologinen tutkimusote	Konstruktiivinen tutkimusote

Kuvio 1 Liiketaloustieteen tutkimusotteet (mukaillen Kasanen ym. 1991, 317).

Nomoteettiselle tutkimusotteelle on tyypillistä tutkia ilmiöiden lainalaisuuksia sekä niiden syy- ja seuraussuhteita tilastollisten yleistysten kautta (Neilimo & Näsi 1980, 67;

Salmi & Järvenpää 2000, 264). Tarkoituksena on siis tehdä yleistyksiä otoksesta populaatioon. Nomoteettinen tutkimusote voidaan jakaa kahteen versioon: hypoteettis-deduktiiviseen ja induktiiviseen versioon (Neilimo & Näsi 1980, 70). Käsillä oleva tutkielma noudattaa pitkälti hypoteettis-deduktiivisen version rakennetta ja perusajatusta. Kyseisen version alussa on käsitteellinen osuus, jonka pohjalta muodostetaan tutkittavat hypoteesit. Käsitteellistä osuutta seuraa empiirinen osuus, joka kattaa laaja-alaisen aineiston keräämisen käsitteellisen osuuden sanelemien hypoteesien suuntaisesti. Lopulta hypoteeseja koetellaan käsitteellis-empiirisessä osiossa. (Neilimo & Näsi 1980, 70)

Nomoteettisen tutkimusotteen valintaa tutkielman tutkimusotteeksi voidaan perustella peilaamalla tutkielman tavoitetta Neilimon ja Näsin (1980, 72–74) esittämiin nomoteettisen tutkimusotteen käyttövaatimuksiin. Ensinnä Neilimo ja Näsi (1980, 72) esittävät, että nomoteettisen tutkimusotteen taustalla tulee olla vahva teoreettis-metodologinen tietovaranto eli doktriini ja laaja empiirinen aineisto. Tarkastusvaliokunnan ja sen piirteiden vaikutusta tilintarkastajan palkkioihin on tutkittu runsaasti (ks. esim. Carcello ym. 2002; Knechel & Willekens 2006; Goodwin-Stewart & Kent 2006), minkä lisäksi tutkielman teoreettisessa osassa sovellettava agenttiteoria sekä tilintarkastuksen tuotannon tarkasteluun sovellettavat kysyntä- ja tuotantofunktioperusteiset lähestymistavat muodostavat vahvan teoreettis-metodologisen pohjan aiheen tarkastelulle. Lisäksi aiheesta on saatavilla runsas empiirinen aineisto, jonka avulla doktriinin pohjalta muodostettavia hypoteeseja on mahdollista testata tilastollisesti.

Neilimo ja Näsi (1980, 72–73) esittävät, että tutkittavien ilmiöiden välisten relaatioiden tulee myös olla kohtuullisen stabiileja, jotta nomoteettista tutkimusotetta voidaan soveltaa. Aiempien tutkimustulosten perusteella tämä vaatimus toteutuu (ks. tarkemmin. Collier & Gregory 1996; Goddard & Masters 2000; Abbott ym. 2003a; Abbott ym. 2003b; Lee & Mande 2005; Lee 2008; Zaman ym. 2011). Relaatioiden stabiilisuuden lisäksi relaatioita voidaan tutkia tilastollisesti ja ne ovat ulkoisesti havainnoitavissa täyttäen näin nomoteettisen tutkimusotteen käytölle asetetut vaatimukset³. Kokonaisuutena voidaan siis todeta, että nomoteettinen tutkimusote on paitsi mahdollinen myös perusteltu

---

³ Aiemman teorian pohjalta muodostettuja hypoteeseja testataan empiirisessä osiossa OLS-regressioanalyysin avulla. Aineisto kerättiin käyttämällä ETLA:n tilinpäätöstietokantaa, yhtiöiden vuosikertomuksia ja hallintojärjestelmiä koskevia selvityksiä.

tutkimusote tutkittaessa tarkastusvaliokunnan ja sen piirteiden vaikutusta tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään.

1.5 Tutkielman kulku

Tutkielman toinen luku käsittää tutkielman teoreettisen osuuden. Luvun alussa tarkastellaan tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen normatiivisia lähtökohtia. Kyseisessä osassa tarkastellaan tarkastusvaliokunnan roolia osana yhtiön corporate governance -viitekehystä, tarkastusvaliokuntia sääteleviä ulkoisia normilähteitä sekä tarkastusvaliokunnan roolia tilintarkastuksen näkökulmasta. Tämän jälkeen tarkastelua syvennetään teoreettisen suuntaan tarkastelemalla tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välistä yhteyttä agenttiteorian sekä tilintarkastuksen tuotanto- ja kysyntäfunktioperusteisten lähestymistapojen avulla. Tämän jälkeen teoreettista tarkastelua laajennetaan perehtymällä aiheeseen liittyvään aiempaan tutkimukseen ja tarkastusvaliokunnan piirteiden merkitykseen tarkastusvaliokuntatyöskentelyssä. Tutkielman teoreettinen viitekehys jakautuu täten vahvasti normatiiviseen ja teoreettiseen osaan. Toisen luvun lopussa teoreettinen viitekehys kootaan yhteen sekä muodostetaan empiirisessä osiossa testattavat hypoteesit.

Tutkielman kolmas ja neljäs luku muodostavat tutkielman empiirisen osion. Kolmannen luvun alussa käydään läpi empiirisen aineiston kerääminen ja siihen liittyvät rajaukset. Tämän jälkeen perehdytään tutkimusmenetelmiin ja niiden perusteisiin. Kolmannen luvun lopussa puolestaan määritetään hypoteesien tutkimiseen käytettävät regressiomallit ja niiden muuttujat. Varsinaiset aineistoa koskevat tulokset on esitelty tutkielman neljännessä luvussa, jossa käydään läpi aineiston kuvaileva analyysi sekä korrelaatioanalyysin ja OLS-regressioanalyysin tulokset. Tutkielman viides luku käsittää tutkielman keskeisten tulosten yhteenvedon ja johtopäätösten esittämisen. Kyseisessä luvussa on myös pohdittu tutkielman rajoitteita validiteetin ja reliabiliteetin näkökulmista sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 TUTKIELMAN TEOREETTINEN OSUUS

2.1 Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen normatiiviset lähtökohdat

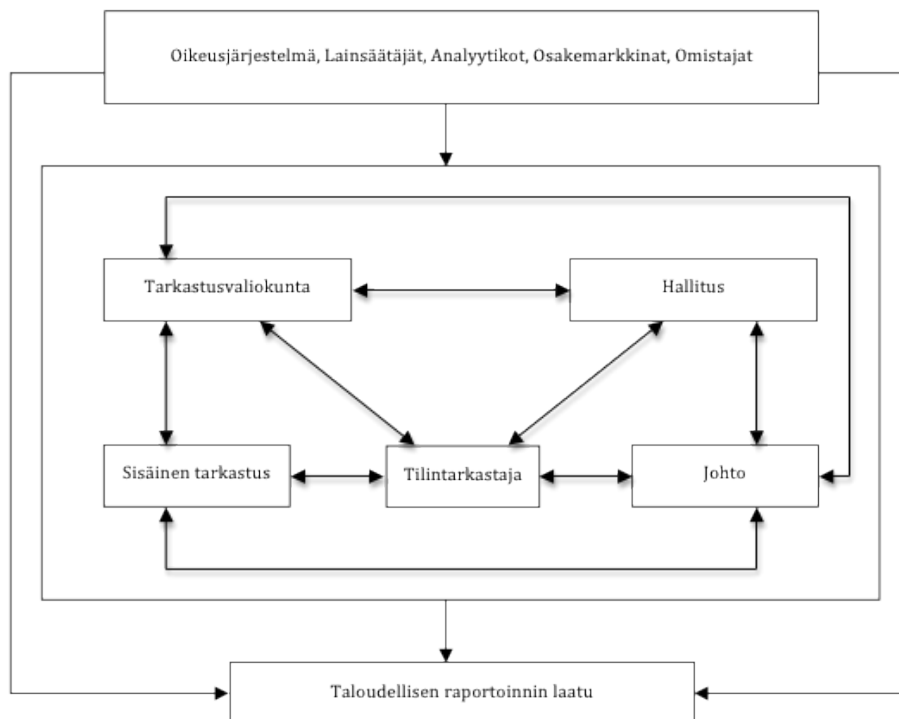
Tarkastusvaliokuntia koskevan sääntelyn kehitys on korostanut tarkastusvaliokuntien roolia osana corporate governance -viitekehystä. Tämän alaluvun tarkoituksena on tarkastella tarkastusvaliokunnan roolia osana yhtiön corporate governance -järjestelmää ja luoda normatiivinen viitekehys tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen tarkemmalle teoreettiselle analysoinnille tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden näkökulmasta. Luvun alussa tarkastellaan corporate governancea kokonaisuutena ja sitä, miten tarkastusvaliokunta sijoittuu yleiseen corporate governance -viitekehukseen. Tämän jälkeen käsitellään tarkemmin tarkastusvaliokunnan toimintaa sääteleviä normilähteitä. Tarkastelun pääpaino on tutkielman tavoitteiden mukaisesti tarkastusvaliokunnan ominaisuuksia koskevissa säännöksissä ja tarkastusvaliokunnan tilintarkastusta koskevissa tehtävissä. Lopuksi käsitellään tilintarkastajan vastuita tarkastusvaliokuntaa kohtaan.

2.1.1 Tarkastusvaliokunta osana corporate governance -viitekehystä

Corporate governance on monimuotoinen hallintomekanismi, jonka tavoitteena on varmistaa, että yrityksen johto toimii omistajien edun mukaisesti (Bushman & Smith 2001, 238). Määritelmällisesti voidaankin esittää, että corporate governance käsittelee niitä tapoja, joilla rahoittaja pystyy varmistumaan siitä, että hän saa tuoton yritykseen sijoittamalleen pääomalle (Shleifer & Vishny 1997, 737). Kyseinen määritelmä antaa kuitenkin corporate governancesta varsin yksiulotteisen kuvan. Laajemmassa mielessä corporate governancen voidaan katsoa käsittelevän yrityksen johdon, hallituksen, osakkeenomistajien ja muiden sidosryhmien välisten suhteiden joukkoa. Corporate governance tarjoaa rakenteen, jonka avulla asetetaan yrityksen tavoitteet sekä määritetään keinot ja valvontarakenteet, joilla kyseisiin tavoitteisiin päästään. (OECD 2004, 11) Määritelmistä on olennaista huomata, että corporate governance on eri sidosryhmien välisen vuoro-

vaikutuksen muodostama verkosto, jonka avulla pyritään saavuttamaan sekä yrityksen omat että sidosryhmien sille asettamat tavoitteet.

Konkreettisemmän kuvan saamiseksi corporate governancesta on syytä tarkastella Cohenin, Krishnamoorthyn ja Wrightin (2004) corporate governance -mosaiikkimallia (kuvio 2). Cohen ym. (2004, 9) lähestyvät corporate governancea taloudellisen raportoinnin laadun näkökulmasta. Kyseinen malli tarjoaa mielekkään lähtökohdan myös tarkastusvaliokunnan roolin arvioinnille, kun otetaan huomioon tarkastusvaliokunnan keskeinen asema taloudellisen raportoinnin oikeellisuuden varmentamisessa (ks. PWC 2003, 6). Mallissaan Cohen ym. (2004, 3–4) jakavat corporate governanceen liittyvät osapuolet ulkoisiin ja sisäisiin sidosryhmiin. Ulkoisiin sidosryhmiin lukeutuvat vallitseva oikeusjärjestelmä, lainsäätäjät, analyytikot, osakemarkkinat ja osakkeenomistajat. Kyseinen listaus kattaa tyypillisimmät ulkoiset sidosryhmät, joskaan se ei ole kaikenkattava. Ulkoisille sidosryhmille on ominaista, että ne vaikuttavat yhtiön sisäisten sidosryhmien väliseen vuorovaikutukseen, vaikka ne eivät olekaan suoraan tekemisissä yhtiön sisäisten hallintopäätösten kanssa. (Cohen ym. 2004, 4)

Kuvio 2 Corporate governance -mosaiikki ja taloudellisen raportoinnin laatu (mukaiillen Cohen ym. 2004).

Käytännön esimerkkinä ulkoisten sidosryhmien vaikutuksesta sisäisten sidosryhmien toimintaan voidaan mainita corporate governancea koskeva sääntely. Esimerkiksi Suomessa pörssiyhtiöiden kannalta keskeisimpiä corporate governancea koskevia lain tasoisia säännöksiä löytyy osakeyhtiölaista (2006/624), arvopaperimarkkinalaista (1989/495), tilintarkastuslaista (2007/459) ja kirjanpitolaista (1997/1336). Myös Euroopan unionin tasolta tulevat direktiivit, kuten osakkeenomistajien oikeuksia koskeva direktiivi (2007/36/EY) ja neljäs yhtiöoikeudellinen direktiivi (1978/660/ETY) sekä komission suositukset (ks. esim. 2004/913/EY; 2005/162/EY) säätelevät corporate governancea Suomessa.⁴ Täten ulkoiset sidosryhmät, tässä tapauksessa eri lainsäätäjät, asettavat osaltaan lähtökohdat yhtiön sisäisten sidosryhmien toiminnalle.

Yhtiön sisäisiä sidosryhmiä mallissa ovat tarkastusvaliokunta, sisäinen tarkastus, tilintarkastaja, hallitus ja yhtiön johto. Sisäiset sidosryhmät toimivat vuorovaikutuksessa paitsi ulkoisten sidosryhmien myös toistensa kanssa. (Cohen ym. 2004) Sisäisten sidosryhmien välinen vuorovaikutus onkin välttämätöntä tehokkaan corporate governancen ja laadukkaan taloudellisen raportoinnin kannalta (Sarbanes-Oxley Act 2002). Tarkastusvaliokunnalla on erityinen rooli corporate governance -viitekehyksessä. Sen avaintehtävä on varmistaa yhtiön julkaiseman taloudellisen informaation oikeellisuus ja toisaalta toimia vuorovaikutuksessa sisäisten ja ulkoisten sidosryhmien kanssa muodostaen yhdysiteen taloudellisen raportointiketjun eri osien välille (PWC 2003, 6, 8).

Cohenin ym. (2004) malli luo yleiskuvan corporate governancesta. Corporate governance on laaja ulkoisten ja sisäisten sidosryhmien muodostama järjestelmä, jossa eri osapuolet toimivat vuorovaikutuksessa keskenään eri sidosryhmien asettamien tavoitteiden saavuttamiseksi. Tarkastusvaliokunnalla on erityinen rooli toimia yhdysiteenä taloudellisen raportointiketjun eri osapuolien välillä. Tutkielman kannalta mielenkiintoista on etenkin tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välinen vuorovaikutus. Tarkastusvaliokunnan toimintaa sekä tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välistä vuorovaikutusta säädellään ulkoisissa normilähteissä, jotka luovat normatiivisen lähtökohdan tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan väliselle vuorovaikutukselle.

---

⁴ Arvopaperimarkkinayhdistys 2010b, <<http://www.cgfinland.fi/content/view/23/45/lang,fi/>> 2.11.2011.

2.1.2 Keskeiset tarkastusvaliokuntia koskevat ulkoiset normilähteet

Tarkastusvaliokunnan avaintehtävänä on varmistaa yhtiön julkaiseman taloudellisen informaation oikeellisuus (PWC 2003, 6). Tarkastusvaliokunta on osaltaan vastuussa paitsi yhtiön taloudellisen raportoinnin luotettavuudesta myös tilintarkastuksen toteuttamiseen liittyvistä asioista (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14; ks. myös Spira 2002, 1; Braiotta 2004, 40). Tarkastusvaliokunnan toimintaa säädelään ulkoisten sidosryhmien asettamissa normeissa, jotka määräävät muun muassa tarkastusvaliokuntien perustamista, kokoonpanoa, käytännön toimintaa ja tehtäväalueiden rajoja koskevista asioista. Yksi tarkastusvaliokunnan toimintaa sääntelevistä oikeuslähteistä on Euroopan parlamentin ja neuvoston antama tilintarkastusdirektiivi (ks. 2006/43/EY). Myös Euroopan Yhteisöjen Komissio on antanut oman suosituksensa julkisesti noteerattujen hallinto- ja valvontaelimien komiteoista (ks. 2005/162/EY). Valtiollisella tasolla merkittävässä roolissa taas on itsesääntelyyn perustuva Arvopaperimarkkinayhdistys ry:n antama Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi vuodelta 2010 (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a)⁵.

Tilintarkastusdirektiivi (2006/43/EY) määrittää tarkastusvaliokuntia koskevan jäsenvaltiotasaisen lainsäädännön vähimmäistason. Sen tarkastusvaliokuntia koskevat säännökset koskevat ainoastaan yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä. Yleisen edun kannalta merkittäviksi katsotaan yhteisöt, joiden arvopapereilla käydään julkista kauppaa säännellyillä markkinoilla, luottolaitokset, vakuutusyhtiöt sekä muut jäsenvaltioiden itsensä nimeät yleisen hyödyn kannalta merkittävät yhteisöt (Airaksinen ym. 2010, 16). Direktiivin ohella Euroopan Yhteisöjen Komission suositus (ks. 2005/162/EY) sisältää suosituksia muun muassa tarkastusvaliokunnan perustamisesta, kokoonpanosta, riippumattomuudesta, kokouksista ja tehtävistä. Kyseisten Euroopan unionin tasoisten säännösten määräykset sisältyvät kansallisella tasolla Arvopaperimarkkinayhdistyksen hallinnointikoodiin eli corporate governance -suositukseen.

Kyseinen hallinnointikoodi on luotu lainsäädännön rinnalle täydentämään sitä ja auttamaan sen tulkinnassa. Corporate governance -suosituksessa on kyse elinkeinoelämän vapaaehtoisesti luomista säännöistä, joiden avulla sen piirissä olevat yhteisöt ohjaavat,

---

⁵ Osakeyhtiölaki sääntelee hallitusten toimintaa, mutta ei sisällä säännöksiä hallituksen valiokuntia koskien (Airaksinen ym. 2004, 18).

valvovat ja sanktioivat jäsentensä käyttäytymistä.⁶ Kyseisen itsesääntelyn säännöksiä on noudatettava niin sanotun comply or explain -periaatteen mukaisesti. Tämän periaatteen mukaan julkisesti noteerattujen yhtiöiden on noudatettava hallinnointikoodin kaikkia suosituksia, mutta poikkeamat yksittäisissä tapauksissa ovat mahdollisia omistaja- tai yhtiörakenteesta taikka yhtiön toimialan erityispiirteistä johtuen. Poiketessaan hallinnointikoodin suosituksista yhtiön on kuitenkin erikseen ilmoitettava poikkeamasta ja perusteltava poikkeamisen syyt. (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 6)

Tarkastusvaliokuntia säännellään hallinnointikoodin suosituksissa 18–27. Myös suositus 15 on olennainen arvioitaessa tarkastusvaliokuntien riippumattomuutta. Hallinnointikoodin suositukset 18–23 ovat yleisiä hallituksen valiokuntia koskevia suosituksia, jotka myös osaltaan säätelevät tarkastusvaliokuntien toimintaa. Suositus 18 käsittelee valiokunnan perustamista. Tarkemmat säännökset tarkastusvaliokunnan perustamisesta on kuitenkin sisällytetty suositukseen 24, jota käsitellään myöhemmin. Suositus 19 koskee valiokunnan raportointia hallitukselle. Valiokunnan on sen mukaisesti raportoitava säännöllisesti työskentelystään hallitukselle. Tämä on ymmärrettävää, sillä hallituksen on suosituksen 20 mukaisesti vahvistettava valiokunnan keskeiset tehtävät ja toimintaperiaatteet kirjallisessa työjärjestyksessä. Hallinnointikoodin suositus 21 määrää puolestaan valiokunnan kokouksista. Sen mukaan yhtiön on ilmoitettava tilikauden aikana pidettyjen valiokunnan kokousten määrä ja valiokunnan jäsenten osallistuminen kokouksiin. Tämä mahdollistaa valiokunnan toiminnan aktiivisuuden ja siten myös valiokunnan tehokkuuden arvioinnin. Suosituksen 22 ohjeistuksia valiokunnan jäsenten valinnasta käsitellään tarkemmin suosituksen 25 yhteydessä. Suosituksen 23 mukaan yhtiön on erikseen ilmoitettava valiokunnan kokoonpano. (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 13)

Yksistään tarkastusvaliokuntia koskevista suosituksista ensimmäinen on suositus 24, joka koskee tarkastusvaliokunnan perustamisesta. Sen mukaan tarkastusvaliokunta on perustettava yhtiössä, joiden liiketoiminnan laajuus edellyttää taloudellista raportointia ja valvontaa koskevien asioiden valmistelua koko hallitusta pienemmässä kokoonpanossa. (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14) Kyseinen määräys perustuu tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) 41 artiklan ensimmäiseen kohtaan, jonka mukaan jokaisella

---

⁶ Arvopaperimarkkinayhdistys 2010c, <<http://www.cgfinland.fi/content/view/30/62/lang,fi/>> 2.11.2011

yleisen edun kannalta merkittäväällä yhteisöllä tulee olla tarkastusvaliokunta. Samainen artikla kuitenkin mahdollistaa tarkastusvaliokunnan tehtävien delegoimisen vastaavia tehtäviä hoitavalle hallinto- tai valvontaelimelle eli käytännössä yhtiön hallitukselle (2006/43/EY; ks. myös Airaksinen ym. 2010, 16).

Tarkastusvaliokunnan kokoonpanosta määrätään hallinnointikoodin suosituksissa 25 ja 22. Suosituksen 22 mukaan tarkastusvaliokunta on hallituksen valiokunta, joten sen jäseniksi voidaan valita ainoastaan hallituksen jäseniä. Tarkastusvaliokunnan, kuten muidenkin valiokuntien, tulee omata vähintään kolme jäsentä. Tarkastusvaliokunta voi koostua myös kahdesta jäsenestä, mikäli hallituksen jäsenmäärä on vähäinen. Suositus 25 täsmentää suosituksen 22 vaatimuksia määräämällä tarkastusvaliokunnan jäsenten ominaisuuksista. Sen mukaan tarkastusvaliokunnan jäsenillä on oltava tarkastusvaliokunnan tehtäväalueen edellyttämä pätevyys, ja vähintään yhden jäsenen tulee omata asiantuntemusta erityisesti laskentatoimen, kirjanpidon tai tarkastuksen alalta. (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 13–14)

Suosituksen 25 selitysosien perusteella tarkastusvaliokunnan jäsenten pätevyydellä viitataan riittävään asiantuntemukseen laskentatoimesta, kirjanpidosta, tilintarkastuksesta, sisäisestä tarkastuksesta tai tilinpäätöskäytännöistä (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). Kuten selitysosien sanamuodosta ilmenee, tarkastusvaliokunnan yksittäisellä jäsenellä ei tarvitse olla tarkastusvaliokunnan koko tehtäväalueen kattavaa asiantuntemusta, mutta tarkastusvaliokunnan kokonaisuutena tulee omata vaadittu pätevyys (Airaksinen ym. 2010, 62). Pätevyyden ei myöskään selitysosien perusteella tarvitse olla muodollista, vaan se voi perustua kokemukseen liikkeenjohdollisista tehtävistä (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14).

Tarkastusvaliokunnan jäsenten riippumattomuutta käsitellään hallinnointikoodin suosituksessa 26. Sen mukaan tarkastusvaliokunnan jäsenten on oltava riippumattomia yhtiöstä ja vähintään yhden jäsenen tulee olla riippumaton merkittävistä osakkeenomistajista. Riippumattomuuden arviointia on käsitelty yksityiskohtaisesti hallinnointikoodin suosituksessa 15. Käytännössä tarkastusvaliokunnan jäsenen riippumattomuuden yhtiöstä vaarantavat esimerkiksi työ- tai toimosuhde yhtiöön, muista kuin hallitustehtävistä maksetut palkkiot tai johtoon kuuluminen toisessa yhtiössä, jolla on asiakkuus-, toimitajuus- tai yhteistyösuhde yhtiön kanssa. Riippumattomuuden merkittävistä osakkeen-

omistajista taas vaarantavat esimerkiksi välitön tai välillinen määräysvalta yhtiöön tai osakkeiden omistaminen, hallituksen jäsenyys tai työ- taikka toimosuhde toisessa yhtiössä, joka omistaa yhtiön osakkeita. Riippumattomuuteen merkittävistä osakkeenomistajista voi myös vaikuttaa hallituksen kokonaisarvio. (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 11–12, 14)

Hallinnointikoodi sääntelee tarkastusvaliokunnan perustamisen, kokoonpanon ja riippumattomuuden lisäksi myös sen tehtäviä. Tarkastusvaliokunnan vähimmäistehtävät on määritellyt suosituksessa 27, jonka mukaan:

Hallituksen on määriteltävä tarkastusvaliokunnan tehtävät valiokunnalle vahvistetussa työjärjestyksessä, yhtiön omien lähtökohtien mukaan.

Tarkastusvaliokunnan tehtävänä on ainakin

- *seurata tilinpäätösraportoinnin prosessia;*
- *valvoa taloudellista raportointiprosessia;*
- *seurata yhtiön sisäisen valvonnan, mahdollisen sisäisen tarkastuksen ja riskienhallintajärjestelmän tehokkuutta;*
- *käsitellä yhtiön hallinto- ja ohjausjärjestelmästä annettavaan selvitykseen sisältyvää kuvausta taloudelliseen raportointiprosessiin liittyvien sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestelmien pääpiirteistä;*
- *seurata tilinpäätöksen ja konsernitilinpäätöksen lakisääteistä tilintarkastusta;*
- *arvioida lakisäätöisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön riippumattomuutta ja erityisesti oheispalvelujen tarjoamista yhtiölle; sekä*
- *valmistella tilintarkastajan valintaa koskeva päätösehdotus (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14).⁷*

Tarkastusvaliokunnan tehtäväkenttä on laaja kattaen sekä taloudelliseen raportointiin että tilinpäätösraportointiin liittyviä tehtäviä. Myös yhtiön sisäisen valvonnan ja tarkastuksen sekä riskienhallintajärjestelmän tehokkuuden seuranta kuuluu tarkastusvaliokunnalle. Tilintarkastuksen kannalta merkittävimpiä ovat kuitenkin listauksen kolme viimeistä tehtävää. Tarkastusvaliokunnan kuuluu ensinnäkin seurata tilinpäätöksen ja kon-

⁷ Suosituksen selitysosassa mainitaan myös muita mahdollisia tarkastusvaliokunnalle kuuluvia tehtäviä, joita ei tässä yhteydessä tarkastella tarkemmin (ks. tarkemmin Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14).

sernitilinpäättöksen lakisääteistä tilintarkastusta (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). Tarkastusvaliokunnan tulisi käyttää jo tarkastuksen suunnitteluvaiheessa riittävästi aikaa tilintarkastuksen laajuuden ja painopistealueiden ymmärtämiseksi ja osallistua aktiivisesti kyseisiin seikkoihin liittyvään keskusteluun (Airaksinen ym. 2010, 52; ks. myös PWC 2003, 7).

Tarkastusvaliokunnalla on myös erityisen tärkeä rooli oheispalveluiden ja tilintarkastajan riippumattomuuden arvioinnissa (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14; PWC 2003, 38). Tilintarkastuslain (2007/459) 28 §:n perusteella julkisen yhteisön tilintarkastajan on kerran vuodessa annettava yhteisölle riippumattomuusilmoitus. Kyseinen ilmoitus on kaksiosainen sisältäen kirjallisen vahvistuksen tilintarkastajan riippumattomuudesta ja sen varmistamiseen tähtäävistä toimenpiteistä sekä ilmoituksen yhteisölle suoritetuista muista kuin yhteisön tilintarkastusta koskevista tehtävistä (2007/459). Tämän selvityksen pohjalta tarkastusvaliokunnan tulisi arvioida, onko tilintarkastajan riippumattomuus vaarantunut (Airaksinen ym. 2010, 54).

Tarkastusvaliokunnalle kuuluu myös tilintarkastajan valintaa koskevan päätösehdotuksen valmistelu (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). Osayhtiölain (2006/624) 5:3 §:n mukaan yhtiökokous valitsee tilintarkastajan. Eesityksen yhtiökokoukselle tekee joko yhtiön hallitus tai tarkastusvaliokunta (Airaksinen ym. 2010, 57). Hallinnointikoodin suosituksen 52 mukaan tilintarkastajan valinnan valmistelu on osoitettava tarkastusvaliokunnan tehtäväksi, mikäli yhtiössä on tarkastusvaliokunta (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 21). Tarkastusvaliokunnan tulee tilintarkastajan valinnan lisäksi arvioida vuosittain tilintarkastajan palkkion suuruutta. Tarkastusvaliokunnan on arvioitava, onko palkkio kohtuullinen korvaus kattavasta ja ammattitaitoisesta tilintarkastuksesta. (PWC 2003, 39) Esimerkiksi kilpailutustilanteissa, joissa johdon intressissä saattaa olla tilintarkastuspalkkioiden minimoiminen, tarkastusvaliokunnan tulee huolehtia tilintarkastukseen suunnattavien resurssien suuruuden riittävydestä (Airaksinen ym. 2010, 58). Tarkastusvaliokunnalla on täten olennainen rooli tilintarkastajan palkitsemisen näkökulmasta.

Kokonaisuutena tarkastusvaliokuntia koskevat normit asettavat yksityiskohtaisia vaatimuksia koskien tarkastusvaliokuntien perustamista, kokoonpanoa, käytännön toimintaa ja tehtäväalueiden rajoja. Tilintarkastuksen näkökulmasta tarkastusvaliokunnan keskei-

simmät tehtävät ovat tilinpäätöksen ja konsernitilinpäätöksen lakisääteisen tilintarkastuksen seuraaminen, tilintarkastajan riippumattomuuden ja oheispalveluiden arviointi sekä tilintarkastajan valintaa koskevan päätösehdotuksen valmistelu. Tarkastusvaliokunnalla on täten merkittävästi valtaa koskien yhtiön tilintarkastuksen toteuttamista. Kyseinen vuorovaikutussuhde ei kuitenkaan ole yksipuolinen, vaan myös tilintarkastajalla on tarkastusvaliokuntaan kohdistuvia vastuita. Täten on syytä tarkastella tarkastusvaliokuntatoimintaa myös tilintarkastuksen näkökulmasta.

2.1.3 Tarkastusvaliokunnan merkitys tilintarkastuksen kannalta

Kansainvälisen tilintarkastajaliiton (International Federation of Accountants, IFAC) antamien ja KHT-yhdistyksen kääntämien tilintarkastusalan standardien mukaan ”tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös — kaikilta olennaisilta osin laadittu voimassa olevien säännösten mukaisesti ja siitä, antaako tilinpäätös — kirjanpitolaissa tarkoitetulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta” (KHT-yhdistys 2008, 212). Tilintarkastajan tavoitteena on siis varmistua taloudellisen raportoinnin oikeellisuudesta. Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan taloudelliseen raportointiin liittyvät tavoitteet ovat täten läheisessä yhteydessä toisiinsa (Braiotta 2004, 83).

Tilintarkastuksen näkökulmasta tarkastusvaliokunnalla on keskeinen rooli tilintarkastajan valitsemisessa, palkitsemisessa ja tilintarkastajan riippumattomuuden vahvistamisessa (Taylor & Glezen 1997, 210). Kyseisiä aiheita käsiteltiin jo edellisessä alaluvussa tarkastusvaliokunnan näkökulmasta. Tilintarkastuksen näkökulmasta on kuitenkin syytä kiinnittää tarkempaa huomiota riippumattomuuteen liittyviin näkökohtiin sekä tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan väliseen kommunikaatioon. Tarkastusvaliokunnan rooli tilintarkastajan riippumattomuuden vahvistamisessa perustuu paitsi tarkastusvaliokunnan tilintarkastajan riippumattomuutta koskeviin vastuisiin myös itse tarkastusvaliokunnan riippumattomuuteen. Riippumaton tarkastusvaliokunta voi toimia sovittelijana johdon ja tilintarkastajan välisissä konfliktitilanteissa. Tarkastusvaliokunnat voivat tarkastella kyseisiä tilanteita objektiivisesti, koska yhtiöstä riippumattomilla tarkastusvaliokunnan jäsenillä ei ole suoraa yhtiön toimintaan liittyvää tulosvastuuta. Tämä parantaa osaltaan myös tilintarkastajan riippumattomuutta. (Taylor & Glezen 1997, 210–211; Cosserat 2000, 93; Porter ym. 2003, 87)

Tarkastusvaliokunnat voivat myös toimia tärkeänä informaatiolähteenä tilintarkastajalle yhtiön toiminnasta ja toimialasta. Tarkastusvaliokunnalla voi esimerkiksi olla tietoa yhtiön sisäisen valvontajärjestelmän heikkouksista ja vahvuuksista. Tarkastusvaliokunta voi myös esimerkiksi informoida tilintarkastajaa yhtiön johdossa ja organisatorisessa rakenteessa tapahtuneista muutoksista. (Cossierat 2000, 184) Kommunikointi ei kuitenkaan ole yksisuuntaista, vaan myös tilintarkastajan tulee informoida tarkastusvaliokuntaa muun muassa tilinpäätöskäytännöistä, johdon arvionvaraisten erien kohdalla käyttämistä laskentaperusteista ja niiden oikeellisuudesta, tilintarkastuksen aikana esiin tulleista havainnoista sekä sisäisen valvonnan puutteista (Taylor & Glezen 1997, 408). Tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välinen molemminsuuntainen kommunikaatio on täten erityisen tärkeää.

Kaksisuuntaisen kommunikaation tärkeys tunnustetaan myös tilintarkastusta koskevassa sääntelyssä. Tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välisestä kommunikaatiosta säädetään erikseen kansainvälisen tilintarkastajaliiton (IFAC) antamissa ISA-standardeissa. Tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan välistä kommunikaatiota käsitellään ISA-standardissa 260 (Kommunikointi hallintoelinten kanssa). Kyseisen standardin mukaan tilintarkastajan tulee kommunikoida yhtiön hallintoelinten kanssa tilintarkastajan tilinpäätöstarkastukseen liittyvistä vastuista sekä tarkastuksen laajuudesta ja ajoituksesta. Tilintarkastajan tulee myös hankkia hallintoelimiltä tarkastuksen kannalta relevanttia tietoa ja informoida kyseisiä hallintoelimiä heidän kannalta olennaisista tilintarkastuksen aikana tehdyistä havainnoista samalla edistämällä tehokasta kaksisuuntaista kommunikaatiota. (ISA 260, 215–216)

Tehokas kaksisuuntainen kommunikaatio auttaa tilintarkastajaa ja hallintoelimiä ymmärtämään tarkastukseen liittyviä asioita niiden kontekstissa ja parantaa tilintarkastajan tiedonsaantia hallintoelimiltä tarkastuksen kannalta olennaisista asioista. Tehokas kommunikaatio myös edesauttaa hallintoelimiä niiden tehtävien täyttämässä pienentämään näin tilinpäätökseen sisältyvän olennaisen virheen riskiä. Tilintarkastajan on kussakin tilanteessa määritettävä omaa harkintakykyään käyttäen hallintoelin, jolle se kommunikoi tilintarkastusta koskevista kysymyksistä. Ottaen huomioon tarkastusvaliokunnalle määrätty tehtävä ja sen keskeisen roolin taloudellisen raportoinnin luotettavuuden varmistamisessa (ks. esim. PWC 2003, 6) tarkastusvaliokunnasta on tullut keskeinen kommunikointiosapuoli tilintarkastusta koskevissa asioissa. (ISA 260, 214–215, 221)

Kokonaisuutena voidaan todeta, että tilintarkastaja ja tarkastusvaliokunta ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa, katsottiinpa vuorovaikutusta tarkastusvaliokunnan tai tilintarkastajan näkökulmasta. Molempia osapuolia säätelevät normit edellyttävät niitä toimimaan yhteistyössä toistensa kanssa edistämällä taloudellisen raportoinnin laatua. Tilintarkastajan palkitsemisen näkökulmasta tarkastusvaliokunnalla on keskeinen rooli niin tilintarkastuksen laajuuden, tilintarkastajan tarjoamien oheispalveluiden kuin riippumattomuuden arvioinnissa. Tämä asetelma luo normatiivisen viitekehysten tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen teoreettiselle analysoinnille tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden näkökulmasta. Tähän syvennyttään seuraavissa alaluvuissa.

2.2 Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välisen yhteyden teoreettiset lähtökohdat

Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välinen yhteys on teoreettisilta lähtökohdiltaan monimutkainen. Siihen vaikuttavat paitsi tilintarkastuspalveluiden kysyntään myös tilintarkastuspalveluiden tarjontaan liittyvät seikat. Tämän alaluvun tarkoituksena on tarkastella tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välistä yhteyttä. Aluksi aihetta lähestytään agenttiteorian kautta, jolloin tarkastusvaliokunnan olemassaolon yhteyttä tilintarkastajalle maksettuihin palkkioihin analysoidaan sekä lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden että oheispalveluista maksettujen palkkioiden näkökulmasta. Lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita koskevaa tarkastelua laajennetaan käsittelemällä lisäksi tilintarkastajan ja muiden sidosryhmien kohtaamia riskejä tuotanto- ja kysyntäfunktiooperusteisista näkökulmista. Tähtäimenä on täten luoda pohja teoreettiselle viitekehykselle, jota myöhemmin vielä laajennetaan tarkastelemalla aiempien tutkimusten tuloksia ja tarkastusvaliokunnan piirteiden roolia tarkastusvaliokuntatyöskentelyssä.

2.2.1 Agenttiteoria, tarkastusvaliokunta ja tilintarkastajalle maksetut palkkiot

Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välistä vuorovaikutussuhdetta voidaan lähestyä teoreettisesti agenttiteorian näkökulmasta⁸. Jensen ja Meckling (1976, 5) määrittelevät agenttiteorian mukaisen suhteen sopimukseksi, jonka nojalla yksi tai useampi päämies valtuuttaa agentin toimimaan puolestaan. Valtuuttamisen ja siitä syntyvän päämies-agenttisuhteen lähtökohtiin liittyy kuitenkin ongelmia. Olettaen, että päämies-agenttisuhteen osapuolet pyrkivät hyötynsä maksimointiin, agentti ei välttämättä aina toimi päämiehensä etujen mukaisesti (Jensen & Meckling 1976, 5). Ottaen myös huomioon, että agentin suhde riskiin on kielteisempi kuin päämiehen⁹, agentin toiminta ei automaattisesti johda päämiehen varallisuuden maksimointiin. Osapuolten välillä vallitsevan informaation epäsymmetrian takia päämies ei välttämättä edes tiedä, toimiiko agentti hänen etujensa mukaisesti. Täten päämiehen ja agentin väliseen suhteeseen liittyy monia riskejä. (Eisenhardt 1989, 59–61; ks. myös Demski & Feltham 1978)

Kontrolloidakseen agentin toimia päämiehen on pyrittävä solmimaan sopimuksia agentin kanssa. Agenttiteorian näkökulmasta yhtiö voidaankin nähdä eräänlaisena kirjoitettujen ja kirjoittamattomien sopimusten verkostona, joka kokoaa eri toimijoiden väliset suhteet yhteen (Watts & Zimmerman 1986). Kyseiset sopimukset aiheuttavat kustannuksia, joita kutsutaan agenttikustannuksiksi. Jensen ja Meckling (1976, 5–6) jakavat agenttikustannukset valvontakustannuksiin (monitoring costs), vakuuskustannuksiin (bonding costs) ja jäännöstappiosta aiheutuviin kustannuksiin (residual loss). Valvontakustannuksia syntyy, kun päämies pyrkii rajoittamaan agentin haitallisia toimia valvonnan keinoin. Valvonta ei viittaa pelkästään agentin toiminnan mittaamiseen ja havainnointiin, vaan myös tosiasiallisiin pyrkimyksiin kontrolloida agentin toimia. Käytännön esimerkkejä valvontakustannuksista ovat tilintarkastuksesta, formaaleista kontrollijärjestelmistä, budjettirajoitteista ja palkitsemisjärjestelmistä aiheutuvat kustannukset, joiden avulla agentin lähtökohtaisesti oman edun maksimointiin tähtääviä tavoitteita saadaan yhtenäistettyä päämiehen tavoitteiden kanssa. (Jensen & Meckling 1976, 6, 26)

⁸ Agenttiteoria on yleisesti käytetty teoria tarkasteltaessa yhtiön sisäisten ja ulkoisten sidosryhmien välistä vuorovaikutusta. Kyseinen teoria soveltuu täten myös tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen analysointiin. (ks. esim. Goddard & Masters 2000; Knechel & Willekens 2006)

⁹ Argumentti agentin kielteisemmästä suhtautumisesta riskinottoon perustuu oletukseen siitä, että agentit eivät voi hajauttaa työsuhdettaan toisin kuin päämiehet, jotka voivat hajauttaa sijoituksensa. Täten päämiesten suhtautuminen riskiin on lähtökohtaisesti neutraali toisin kuin agenteilla. (Eisenhardt 1989, 60–61)

Päämies ei kuitenkaan ole ainoa, joka hyötyy päämiehen ja agentin solmimista sopimuksista. Joissakin tilanteissa voi olla myös agentin edun mukaista pyrkiä neuvottelemaan sopimuksia päämiehen kanssa, mikä perustuu siihen, että agentti voi tällä tavoin rajoittaa agenttikustannuksia ja kasvattaa yrityksen arvoa. Mikäli sopimuksista agentille aiheutuva hyöty on suurempi kuin siitä aiheutuva kustannus, on agentin edun mukaista pyrkiä solmimaan kyseisiä sopimuksia. Näistä sopimuksista aiheutuvia kustannuksia kutsutaan vakuuskustannuksiksi. Niissä on kyse toimista, joiden avulla agentti pyrkii varmistamaan, että sen toiminta ei aiheuta vahinkoa päämiehelle tai että sattuneet vahingot pystytään kompensoimaan. Käytännössä vakuuskustannuksia aiheutuu esimerkiksi tilintarkastuksesta ja johdon päätöksentekovaltaa rajoittavista sopimuksista, jotka toisaalta estävät johtoa toimimasta päämiehen etujen vastaisesti, mutta osaltaan myös estävät johtoa tarttumasta tuottoisiin mahdollisuuksiin. (Jensen & Meckling 1976, 5, 28–29) Vakuuskustannuksia aiheutuu siis paitsi itse valvontamekanismeista myös menetetyistä mahdollisuuksista.

Valvonta- ja vakuuskustannuksista huolimatta agentin päätökset eroavat käytännössä jonkin verran niistä päätöksistä, jotka maksimoisivat päämiehen varallisuuden. Tämä aiheuttaa jäännöstappiosta aiheutuvia kustannuksia. Agenttiteorian näkökulmasta valvonta-, vakuus- ja jäännöstappioista aiheutuvat kustannukset ovat väistämättömiä yrityksissä, joissa omistus ja johto on erotettu. Täten päätös agenttikustannusten uhraamisesta perustuukin ennen kaikkea tehokkuuden tavoitteluun. Tavoitteena on pyrkiä pareto-optimaaliseen tilanteeseen, joka maksimoi päämies-agenttisuhteen eri osapuolten hyödyn. Erilaiset valvonta- ja vakuuskustannuksia aiheuttavat valvontamekanismit ovat keskeisessä asemassa pyrittäessä minimoimaan päämies-agenttisuhteesta aiheutuvia kustannuksia. (Jensen & Meckling 1976, 30–32)

Agenttiteorian näkemyksiä eri valvontamekanismien aiheuttamista kustannuksista voidaan soveltaa tarkasteltaessa tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastuksen välistä vuorovaikutusta tilintarkastukseen suunnattujen resurssien näkökulmasta. Agenttiteorian perusteella tarkastusvaliokunta on valvontamekanismi, jonka tehtävänä on valvoa johtoa, joka ilman valvontaa pyrkisi oman hyötynsä maksimointiin päämiestensä hyödyn kustannuksella (Jensen & Meckling 1976; Fama & Jensen 1983). Tarkastusvaliokunta on siis valvontamekanismi, joka ajaa omistajan etua pyrkien osaltaan minimoimaan päämies-agenttisuhteesta aiheutuvia agenttikustannuksia. Yksi keskeisimmistä tarkastusva-

liokunnalle kuuluvista tehtävistä on valvoa taloudellisen raportoinnin laatua (Archambeault, DeZoort & Hermanson 2008, 968), johon myös tilintarkastus keskeisesti kytkeytyy (Cohen, Krishnamoorthy & Wright 2002, 579). Tarkastusvaliokunta toimii myös eräänlaisena välikätenä yrityksen johdon ja tilintarkastajan välillä ratkaisten niiden välistä agenttiongelmia (Fama & Jensen 1983; ks. myös Islam, Islam, Bhattacharjee & Islam 2010).

Agenttiteorian näkökulmasta on olemassa kaksi vaihtoehtoa sille, miten tarkastusvaliokunnan olemassaolo vaikuttaa lakisääteiseen tilintarkastukseen ja siihen suunnattujen resurssien määrään. Tämä riippuu siitä, tarkastellaanko valvontamekanismeja toistensa substituutteina vai komplementteina. Agenttiteorian perusteella yrityksen sisäisten ja ulkoisten valvontamekanismien välillä saattaa tapahtua vaihtokauppaa (Knechel & Willekens 2006, 1346–1347). Toisin sanoen valvontamekanismit voivat toimia keskinäisinä substituutteina korvaten toinen toisiaan. Esimerkiksi tilintarkastusta ja sisäistä tarkastusta on kirjallisuudessa usein pidetty toistensa substituutteina (ks. esim. Simunic 1980, 1984; Wallace 1984). Mikäli tilintarkastusta ja tarkastusvaliokuntaa pidettäisiin toistensa substituutteina, tarkastusvaliokunnan olemassaolo johtaisi lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden alenemiseen.

Tämä näkemys on kuitenkin tarkastusvaliokunnan ja lakisääteisen tilintarkastuksen tapauksessa ongelmallinen. Tarkastusvaliokunta ei voi toiminnallaan korvata tilintarkastajan suorittamia tarkastustoimenpiteitä, vaan ainoastaan seurata lakisääteisen tilintarkastuksen toteutumista. Täten tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastuksen suhde on ennemminkin komplementaarinen, eli toisiaan täydentävä, kuin toisiaan korvaava. Tätä näkemystä on tuettu myös aiemmassa kirjallisuudessa (ks. esim. Hay ym. 2008, 10). Kyseinen väittämä on yksinkertaisesti perusteltavissa. Varmistamalla lakisääteisten tilintarkastustoimenpiteiden riittävyyden tarkastusvaliokunnan on mahdollista parantaa tilintarkastuksen laatua alentaen näin yrityksen agenttikustannuksia. Tarkastusvaliokunnan vaatimukset tilintarkastuksen laadun parantamisesta johtavat tilintarkastajan työmäärän kasvuun ja tilintarkastuspalkkioiden nousuun (Zaman ym. 2011, 170). Näin tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastuksen välinen vuorovaikutussuhde muodostuu agenttiteorian näkökulmasta komplementaariseksi.

Komplementaarisuutta voidaan perustella myös tarkastelemalla tarkastusvaliokunnan jäsenten henkilökohtaisia motiiveja¹⁰. Lisäämällä tilintarkastukseen suunnattujen resurssien määrää tarkastusvaliokunnan jäsenet voivat pyrkiä suojelemaan omaa mainettaan työmarkkinoilla (Fama 1980, 298; Fama & Jensen 1983, 315). Tilintarkastukseen suunnattujen resurssien lisääminen on myös tehokas keino minimoida väärinkäytösten ja petosten riskiä (ks. Sahlman 1990; Beasley 1996; Beasley ym. 2000) pienentäen tarkastusvaliokunnan jäsenten riskiä joutua taloudelliseen vahingonkorvausvastuuseen (Eichenseher & Shields 1985). Tarkastusvaliokunnan jäsenet eivät myöskään itse kannata tilintarkastukseen suunnattujen resurssien kasvusta aiheutuvia kustannuksia vaan ne jäävät yleensä osakkeenomistajien maksettavaksi (Carcello ym. 2002, 369). Täten agenttiteoreettisesti tarkastellen tarkastusvaliokunnan jäsenet voivat myös itse hyötyä lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden kasvattamisesta.

Tarkasteltaessa tilintarkastukseen suunnattujen resurssien määrää agenttiteorian näkökulmasta oheispalveluista maksetut palkkiot tulee erottaa lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetuista palkkioista. Oheispalveluiden osalta keskeiseksi tekijäksi muodostuu tilintarkastajan riippumattomuus. Agenttiteorian näkökulmasta riippumaton tilintarkastaja auttaa vähentämään agentin halua ja mahdollisuutta käyttää hyväksi agentin ja päämiehen välillä vallitsevaa informaation epäsymmetriaa (Jensen & Meckling 1976, 46–47). Tilintarkastuksen arvo agenttikustannuksia pienentävänä valvontamekanismina perustuu sekä tilintarkastajan todelliseen että havaittuun riippumattomuuteen. Mikäli tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu, tilintarkastuksen luotettavuus valvontamekanismina voidaan kyseenalaistaa. Tämä johtaa agenttikustannusten nousuun. (Ye, Carson & Simnett 2011, 126) Aiempien tutkimusten perusteella tilintarkastajalle oheispalveluista maksetuilla palkkioilla on keskeinen rooli erityisesti tilintarkastajan havaitun riippumattomuuden näkökulmasta (Higgs & Skantz 2006; Krishnan ym. 2005). Olettaen, että tarkastusvaliokunta pyrkii agenttikustannusten minimointiin, on tarkastusvaliokunnan edun mukaista rajoittaa tilintarkastajalta ostettujen oheispalveluiden määrää tilintarkastajan riippumattomuuden turvaamiseksi.

Kokonaisuutena agenttiteoria tarjoaa teoreettisen lähtökohdan tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välisen yhteyden analysoin-

---

¹⁰ Agenttiteorian perusteella voidaan olettaa, että myös tarkastusvaliokunnan jäsenet pyrkivät oman hyötynsä maksimointiin.

tiin päämies-agenttisuhteen näkökulmasta. Agenttiteorian perusteella voidaan esittää, että tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välinen yhteys on kaksisuuntainen. Tarkastusvaliokunta voi pyrkiä kasvattamaan lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattujen resurssien määrää paitsi agenttikustannusten minimoimiseksi myös omien etujensa ajamiseksi. Oheispalveluiden osalta suhde näyttäisi kuitenkin olevan päinvastainen. Agenttikustannusten minimointiin pyrkivä tarkastusvaliokunta voi pyrkiä minimoimaan tilintarkastajalta hankittujen oheispalveluiden määrän tilintarkastajan riippumattomuuden varmistamiseksi.

Vaikka agenttiteoria tarjoaakin soveltuvan teoreettisen lähtökohdan tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välisen yhteyden arviointiin, agenttiteoria ei ota huomioon tilintarkastajan ja muiden sidosryhmien näkökulmaa. Tilintarkastajan sekä muiden sidosryhmien näkökulma muodostuu erityisen keskeiseksi tarkasteltaessa lakisääteisten tilintarkastuspalveluiden tuotantoa, johon vaikuttavat tarkastusvaliokunnan vaatimusten lisäksi myös tilintarkastajan sekä muiden sidosryhmien kohtaamat riskit. Tästä näkökulmasta asiaa tarkastelevat tuotanto- ja kysyntäfunktiooperusteinen lähestymistapa (Collier & Gregory 1996; Knechel & Willekens 2006).

2.2.2 Tilintarkastus tuotanto- ja kysyntäfunktiona

Lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuja palkkioita on kirjallisuudessa perinteisesti lähestytty käyttäen teoreettista mallia, joka kohtelee tilintarkastuspalkkioita tuotantofunktion sivutuotteena (Simunic 1980). Mallin mukaan tilintarkastajan suorittamat tarkastustoimenpiteet määräytyvät erinäisten ajurien kautta, jotka saavat tilintarkastajan suorittamaan joko enemmän tai vähemmän tarkastustoimenpiteitä. Tutkimuksissa havaittuja keskeisimpiä tarkastustoimenpiteitä selittäviä ajureita ovat olleet erinäiset asiakkaan kokoa, monimutkaisuutta ja riskiä kuvaavat muuttujat. (Hay, Knechel & Wong 2006, 146, 169–175) Tuotantofunktiooperusteisen lähestymistavan mukaan tilintarkastaja laskuttaa asiakastaan enemmän, kun tilintarkastukseen liittyvät riskit ovat korkeammat (Charles, Glover & Sharp 2010, 17). Täten tilintarkastuspalkkiot heijastavat sekä tarkastusriskiä että tilintarkastajan suorittamien tarkastustoimenpiteiden määrää.

Kyseinen lähestymistapa kuvastuu tilintarkastuksessa käytettävässä tarkastusriskimallissa (Hoag & Hollingsworth 2011, 174), joka on kuvattu ISA 200 -standardissa (KHT-

yhdistys 2008, 225–227). Tarkastusriskimallin mukaan tilintarkastajan tulisi suunnitella ja suorittaa tilintarkastus alentaakseen tarkastusriski sellaiselle hyväksyttävän alhaiselle tasolle, joka on yhdenmukainen tilintarkastuksen tavoitteen kanssa. Tarkastusriski jakautuu kahteen osariskiin. Ensimmäinen osariski on olennaisen virheen tai puutteen riski, joka kuvaa riskiä siitä, että tilinpäätös on olennaisesti virheellinen tai puutteellinen ennen tilintarkastusta. Toinen osariski on havaitsemisriski, joka viittaa riskiin siitä, että tilintarkastajan ei havaitse tilinpäätökseen sisältyvää olennaista virhettä tai puutetta. (KHT-yhdistys 2008, 225–227)

Olennaisen virheen tai puutteen riski jakautuu lisäksi kahteen osatekijään, toimintarisikiin ja kontrollirisikiin. Toimintariski viittaa riskiin siitä, että tilinpäätöksessä on olennainen virhe tai puute olettaen, ettei kannanottoon liittyviä kontrolleja ole. Kontrolliriski taas kuvaa riskiä siitä, että yrityksen sisäinen valvonta ei pysty ajoissa estämään, korjaamaan tai havaitsemaan olennaista virhettä tai puutetta. (KHT-yhdistys 2008, 226–227) Toimintariski ja kontrolliriski ovat olemassa itsenäisesti, eli tilintarkastaja ei voi vaikuttaa niiden olemassaoloon. Toiminta- ja kontrolliriskin yhdistelmää onkin kirjallisuudessa kutsuttu nimellä tarkastuskohderiski, koska kyseiset osatekijät ovat olemassa jo ennen varsinaista tarkastusta (Waller 1993; Messier 2000). Kokonaisuudessaan tarkastusriski muodostuu täten kolmen osatekijän tulona, joka voidaan kuvata seuraavan kaavan avulla (kaava 1)¹¹:

$$(1) \text{ Tarkastusriski} = \text{Toimintariski} * \text{Kontrolliriski} * \text{Havaitsemisriski}$$

Toiminta- ja kontrolliriski ovat annettuja, joten ainoa tapa alentaa tarkastusriski hyväksyttävän alhaiselle tasolle on alentaa havaitsemisriskiä. Havaitsemisriskin taso taas riippuu suoritettujen tarkastustoimenpiteiden määrästä (Waller 1993, 785). Täten korkea toiminta- ja kontrolliriskin taso lisää tilintarkastajan tarvetta suorittaa tarkastustoimenpiteitä kasvattaen myös tilintarkastuspalkkioiden määrää (Charles ym. 2010, 17; Hoitash, Hoitash & Bedard 2008, 106; Hogan & Wilkins 2008, 219). Tähän samaan riskilähtöiseen ajatukseen perustuu tilintarkastushinnoittelu myös tuotantofunktioperusteisessa lähestymistavassa (Simunic 1980).

---

¹¹ ks. esim. Dusenbury, Reimers & Wheeler 2000).

Tuotantofunktioperusteisen lähestymistavan näkökulmasta laadukas corporate governance -järjestelmä, mukaan lukien tarkastusvaliokunta, pienentää tarkastuskohteeseen liittyviä riskejä (Hay ym. 2006, 179). Esimerkiksi tarkastusvaliokunnan rooli yrityksen sisäisen valvonnan seurannassa saattaa johtaa korkeampaan sisäisen valvonnan laatuun pienentäen tarkastuskohteeseen liittyvää kontrolliriskiä (Collier & Gregory 1996, 184). Tämä puolestaan mahdollistaa korkeamman havaitsemisriskin ottamisen, jolloin tilintarkastajan tarve suorittaa tarkastustoimenpiteitä vähenee pienentäen myös lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita (Knechel & Willekens 2006, 1345). Tuotantofunktioperusteisesta näkökulmasta tarkastusvaliokunnan olemassaolo voi siis johtaa tilintarkastuspalkkioiden alenemiseen.

Tuotantofunktioperusteisen lähestymistavan perusolettamuksiin saattaa kuitenkin liittyä ongelmia. Viimeaikaiset tutkimukset ovat havainneet positiivisen yhteyden muun muassa tilintarkastuspalkkioiden sekä sisäistä valvontaa ja tarkastusvaliokuntia kuvaaviin muuttujien välillä. Tämä saattaa viitata siihen, että tuotantofunktioperusteisen lähestymistavan perusolettamukset ovat virheellisiä. (Hay ym. 2006, 182) Selitysvoimaisemman kokonaismallin löytämiseksi on syytä tarkastella kysyntäfunktioperusteista lähestymistapaa, joka lähestyy tilintarkastuspalveluiden tuotantoa eri näkökulmasta tarkastelemalla yrityksen eri sidosryhmien päätösten ja sidosryhmien kohtaamien riskien vaikutusta tilintarkastuksen kysyntään (Knechel & Willekens 2006, 1345).

Kysyntäfunktioperusteisesta näkökulmasta tilintarkastuksen kysyntään vaikuttavat sekä yksittäisten sidosryhmien valvontamekanismeja koskevat valinnat että eri sidosryhmien tekemien valvontamekanismeja koskevien valintojen päällekkäisyys. Yksittäisen sidosryhmän tavoitteena on pyrkiä hallitsemaan riskit mahdollisimman pienellä kustannuksella. Tästä näkökulmasta eri valvontamekanismien, kuten tilintarkastuksen, kysyntä määräytyy yksittäisen sidosryhmän joukossa sisäsyntyisesti ja perustuu valvontamekanismista kyseessä olevalle sidosryhmälle aiheutuviin nettohyötyihin. Yksittäisen sidosryhmän näkökulmasta eri valvontamekanismit ovat täten substituutteja ja tilintarkastuksen kysyntä määräytyy yrityksen sisäisten valvontamekanismien riittävyden perusteella¹². (Knechel & Willekens 2006, 1346–1347)

---

¹² On kuitenkin huomattava, että tilintarkastuksen kysynnän minimi perustuu lainsäädännön vaatimusten täyttämiseen. Siksi tässä yhteydessä viitataan lainsäädännön vaatimukset ylittävään tilintarkastuksen kysyntään. (Knechel & Willekens 2006, 1347)

Valvontamekanismeja koskevat valinnat eivät kuitenkaan kuulu yhdelle yksittäiselle sidosryhmälle, vaan valvontamekanismien portfolio muodostuu eri sidosryhmien tekemistä valinnoista. Nämä valinnat siirtävät hyötyjä ja kustannuksia eri sidosryhmien välillä. Koska sidosryhmien tavoitteet ja niiden kohtaamat riskit eroavat toisistaan, lopullinen valvontamekanismien portfolio muodostuu sidosryhmien vuorovaikutuksen tuloksena. Tämän vuorovaikutuksen myötä eri valvontamekanismien välillä vallitseva suhde voi muodostua komplementaariseksi eli toisiaan täydentäväksi. Tällöin myös eri valvontamekanismien, kuten tilintarkastuksen kokonaiskysyntä voi ylittää yksittäisen sidosryhmän nettohyötyjen maksimointiin perustuvan kysyntätason. (Knechel & Willekens 2006, 1346–1347; ks. myös Hay & Knechel 2004)

Tarkasteltaessa tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastuksen välistä vuorovaikutusta kysyntäfunktiooperusteisesta näkökulmasta, keskeisiä huomioon otettavia tekijöitä ovat tarkastusvaliokunnan tavoitteet, sen kohtaamat riskit ja valvontamekanismeja koskevien valintojen päällekkäisyys. Tarkastusvaliokunnan tavoitteena on varmistua taloudellisen raportoinnin luotettavuudesta ja valvonnan asianmukaisuudesta (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14; PWC 2003, 37). Tämän tavoitteen saavuttamiseen liittyy tarkastusvaliokunnan kannalta kuitenkin riskejä, jotka liittyvät paitsi tavoitteen saavuttamiseen (Knechel & Willekens 2006, 1349) myös tarkastusvaliokunnan jäsenten henkilökohtaiseen maineeseen (Fama 1980, 298; Fama & Jensen 1983, 315) ja taloudelliseen vahingonkorvausvastuuseen (Eichenseher & Shields 1985). Tilintarkastukseen suunnatun kokonaispanoksen määrä saattaa tästä syystä ylittää panoksen, jota muut sidosryhmät vaatisivat omien riskiensä turvaamiseksi. Täten tarkastusvaliokunnan tavoitteet, sen kohtaamat riskit ja valvontamekanismeja koskevien valintojen päällekkäisyys saattavat kokonaisuutena johtaa siihen, että tarkastusvaliokunnan olemassaolo vaikuttaa positiivisesti lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden määrään.

Tuotanto- ja kysyntäfunktiooperusteiset lähestymistavat kuvastavat tilintarkastuspalveluiden tuotantoon liittyviä monimutkaisia kysymyksiä. Tilintarkastuspalveluiden tuotantoon ja tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavat sekä kysyntään että tarjontaan liittyvät seikat (Collier & Gregory 1996, 183–184). Tarkasteltaessa tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välistä vuorovaikutusta kysyntäfunktiooperusteisesta näkökulmasta tarkastusvaliokunnan olemassaolo näyttäisi johtavan lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden nousuun. Tuotantofunktiooperusteisesta näkökulmasta tarkastusvaliokunnan ja tilintarkas-

tuspalkkioiden välinen yhteys näyttäisi olevan päinvastainen. Viimeaikaiset tutkimustulokset ovat kuitenkin kyseenalaistaneet tuotantofunktioperusteisen lähestymistavan perusolettamusten paikkansapitävyyden ja tukeneet pikemminkin kysyntäfunktioperusteisen lähestymistavan oikeellisuutta. Seuraavaksi teoreettista viitekehystä laajennetaan tarkastelemalla aiempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Tämän lisäksi tarkasteluun otetaan mukaan tarkastusvaliokunnan piirteet ja niiden merkitys tarkastusvaliokuntatyökentelyssä.

2.3 Aiemmat tutkimukset tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välisestä yhteydestä

Useissa tutkimuksissa on pyritty selventämään tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välillä vallitsevaa teoreettisilta lähtökohdilta monimutkaista suhdetta. Tutkimukset ovat käsitelleet paitsi tarkastusvaliokunnan olemassaolon myös tarkastusvaliokunnan piirteiden vaikutusta tilintarkastajan palkitsemiseen. Tämän alaluvun tarkoituksena on analysoida aiempia tutkimustuloksia ja arvioida niiden pohjalta sekä tarkastusvaliokunnan olemassaolon että piirteiden vaikutusta tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään täydentäen näin agenttiteoriaan sekä tuotanto- ja kysyntäfunktioperusteisiin lähestymistapoihin perustuvaa teoreettista viitekehystä.

2.3.1 Tarkastusvaliokunnan olemassaolo

Tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välistä yhteyttä on tutkittu varsin runsaasti, joskin siihen liittyvä tutkimus on ollut määrällisesti marginaalista verrattuna tarkastusvaliokunnan piirteitä käsittelevään tutkimukseen. Yhtenä osasyynä tähän lienee ollut se tosiasia, että suurin osa aiheesta käsittelevistä tutkimuksista on toteutettu Yhdysvalloissa, jossa tarkastusvaliokunnat ovat olleet pakollisia jo 1970-luvulta lähtien (ks. Buchalter & Yokomoto 2003, 20). Täten olemassaolon vaikutuksia ei ole ollut mahdollista tutkia yhdysvaltalaisella aineistolla¹³. Toinen huomattava seikka on ollut, että olemassaolon vaikutuksia tilintarkastajan palkitsemiseen käsittelevät tutkimukset ovat tutkineet yksistään lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuja palkkioita sivuuttaen tarkastusvaliokunnan olemassaolon vaikutukset tilintarkastajalta

---

¹³ Suomessa sovellettavan comply or explain -periaatteen nojalla tarkastusvaliokunnat eivät ole pakollisia, mikä mahdollistaa tarkastusvaliokunnan olemassaolon vaikutusten tutkimisen.

ostettujen oheispalveluiden määrään¹⁴. Täten aiempien tutkimusten tuloksia voidaan soveltaa ainoastaan tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välisen yhteyden arviointiin.

Varhaisin tarkastusvaliokunnan ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välistä yhteyttä käsittelevä julkaisu on Collierin ja Gregoryn tutkimus vuodelta 1996, jossa tutkijat analysoivat vuosina 1989–1991 Lontoon pörssin Financial Times All Share -listalla noteerattuja yrityksiä. Tutkimustulosten mukaan tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä vallitsi tilastollisesti merkitsevä positiivinen yhteys, joskin tutkijat huomauttivat, että varsinaisesta syy-seuraussuhteesta ei vielä voitu puhua (Collier & Gregory 1996, 192). Myös Goddard ja Masters (2000) tutkivat tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden välistä yhteyttä. Toisin kuin Collier ja Gregory (1996), Goddard ja Masters (2000) eivät havainneet tilastollisesti merkitsevää yhteyttä kyseisten tekijöiden välillä.

Tuoreemmat tutkimukset ovat kuitenkin tukeneet Collierin ja Gregoryn (1996) tutkimuksen johtopäätöksiä. Goodwin-Stewart ja Kent (2006) tarkastelivat osana tutkimustaan tarkastusvaliokunnan olemassaolon vaikutusta lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin australialaisella aineistolla. Tutkijat havaitsivat tilastollisesti merkitsevän yhteyden tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja korkeampien lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä (Goodwin-Stewart & Kent 2006). Myös Knechel ja Willekens (2006) sekä Hay ym. (2008) päätyivät vastaavaan johtopäätökseen analysoidessaan corporate governance roolia tilintarkastuksen kysynnän määrittämisessä. Hayn ym. (2008, 19–20) tutkimuksen osalta on kuitenkin syytä huomauttaa, että heidän tutkimustulostensa mukaan tarkastusvaliokunnan olemassaolon yhteys korkeampiin lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin oli merkitsevä ainoastaan tilanteessa, jossa tarkastusvaliokunnan perustaminen oli vapaaehtoista. Kun tarkastusvaliokunnan perustaminen muuttui pakolliseksi, tarkastusvaliokunnan yhteys korkeampiin lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin ei enää ollut tilastollisesti merkitsevä (Hay ym. 2008, 19–20).

---

¹⁴ Yhteyden empiirinen tutkiminen agenttiteorian näkökulmasta on aiheellista, kun otetaan huomioon oheispalveluiden vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen ja tätä kautta agenttikustannuksiin (Ye ym. 2011, 126). Aihe on toisaalta olennainen myös käytännön sääntelyn näkökulmasta, sillä tarkastusvaliokunnalla on keskeinen rooli tilintarkastajan tarjoamien oheispalveluiden ja tilintarkastajan riippumattomuuden arvioinnissa (ks. Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14).

Kokonaisuutena aiemmat tutkimustulokset viittaisivat siihen, että tarkastusvaliokunnan olemassaolo vaikuttaa positiivisesti lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden määrään. Täten agenttiteoriaan ja kysyntäfunktioperusteiseen lähestymistapaan perustuva näkemys tarkastusvaliokunnan komplementaarista roolista suhteessa muihin valvontamekanismeihin vaikuttaisi pitävän paikkansa. Yhteys näyttäisi kuitenkin pätevän ainoastaan tilanteessa, jossa tarkastusvaliokunnan perustaminen on vapaaehtoista.

Tarkastusvaliokunnan olemassaolo ei ole ainoa tekijä, joka vaikuttaa tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään. Monissa tutkimuksissa on havaittu, että myös tarkastusvaliokunnan riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus vaikuttavat tarkastusvaliokunnan kykyyn suoriutua sille kuuluvista tehtävistä (ks. esim. Carcello & Neal 2000, 2003; Raghunandan ym. 2001) heijastuen tilintarkastajalle maksettuihin palkkioihin. Täten on syytä perehtyä tarkemmin tarkastusvaliokunnan piirteisiin ja niiden merkitykseen tilintarkastukseen suunnattujen resurssien näkökulmasta.

2.3.2 Tarkastusvaliokunnan piirteet

2.3.2.1 Tarkastusvaliokunnan riippumattomuus, tarkastusvaliokuntatoiminta ja tilintarkastajalle maksetut palkkiot

Yksi keskeinen tarkastusvaliokunnan tehtävien suorittamiseen vaikuttava tekijä on sen jäsenten riippumattomuus toimivasta johdosta. Tämä on myös tunnistettu säädettyä tarkastusvaliokunnan riippumattomuusvaatimuksista hallinnointikoodissa (ks. Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 11–12, 14). Monet tutkimukset ovat tarkastelleet tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden merkitystä tarkastusvaliokuntatyöskentelyssä. Tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden on havaittu vaikuttavan paitsi sen kykyyn suoriutua sille kuuluvista taloudelliseen raportointiin liittyviä tehtävistä myös tilintarkastajan ja tarkastusvaliokunnan väliseen vuorovaikutukseen. Taloudellisen raportoinnin väärinkäytöksiin syyllistyneillä yhtiöillä on ollut keskimääräistä vähemmän riippumattomia tarkastusvaliokunnan jäseniä (Beasley ym. 2000; ks. myös Beasley 1996). Riippumattomat tarkastusvaliokunnan jäsenet ovat osaltaan myös vähentäneet aggressiivista tuloksenjärjestelyä (Bedard ym. 2004) ja yritysten tarvetta suorittaa tilikauden jälkeisiä tuloksenoikaisuja (Abbott, Parker & Peters 2004) parantaen näin taloudellisen rapor-

toinnin laatua. Tarkastusvaliokunnan riippumattomuudella vaikuttaisi siis olevan keskeinen merkitys taloudellista raportointia koskevassa tarkastusvaliokuntatyöskentelyssä.

Tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden on aiemmissa tutkimuksissa havaittu vaikuttavan myös tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan väliseen vuorovaikutukseen. Carcello ja Neal (2000) havaitsivat, että taloudellisessa ahdingossa olevat yritykset, joilla oli riippumaton tarkastusvaliokunta, saivat suuremmalla todennäköisyydellä toiminnan jatkuvuuden vaarantumisen johdosta annetun mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Tämä saattoi tutkijoiden mukaan perustua siihen, että johdosta riippuvaiset tarkastusvaliokunnat mahdollisesti painostivat tilintarkastajaa antamaan vakiomuotoisen kertomuksen toiminnan jatkuvuuteen liittyvistä ongelmista huolimatta (Carcello & Neal 2003, 96). Myöhemmässä tutkimuksessaan Carcello ja Neal (2003) saivat vahvistusta tälle epäilylle, kun he huomasivat, että johdosta riippuvaiset tarkastusvaliokunnat saattoivat painostaa tilintarkastajaa eroamaan, ellei hän antanut vakiomuotoista tilintarkastuskertomusta.

Taloudelliseen raportointiin sekä tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan väliseen vuorovaikutukseen liittyvät tutkimustulokset kertovat tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden keskeisestä roolista tarkastusvaliokuntatyöskentelyssä. Riippumattomat tarkastusvaliokunnat vaikuttaisivat suoriutuvan tehokkaammin niille kuuluvista tehtävistä. Täten tarkastusvaliokunnan riippumattomuus voi myös vaikuttaa tarkastusvaliokunnan tekemiin tilintarkastuksen resursointiin koskeviin päätöksiin. Riippumattomat tarkastusvaliokunnat saattavat vaatia tilintarkastajilta korkeampaa varmuutta, mikä puolestaan kasvattaa tarkastustoimenpiteiden määrää ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden suuruutta (Abbott ym. 2003b, 21). Toisaalta johdosta riippumattomat tarkastusvaliokunnat saattavat olla huolestuneita tilintarkastajan riippumattomuudesta ja rajoittaa tilintarkastajalta ostettujen oheispalveluiden määrää (Abbott ym. 2003a, 222; Gaynor, McDaniel & Neal 2006, 879).

Tutkimustulokset ovat pääosin tukeneet edellä esitettyjä oletuksia. Abbott ym. (2003b) tutkivat tarkastusvaliokunnan piirteiden vaikutusta lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin. Tutkijat havaitsivat, että yhtiöt, joiden tarkastusvaliokunnat koostuivat pelkästään riippumattomista jäsenistä, maksoivat keskimäärin korkeampia lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita (Abbott ym. 2003b). Lee ja Mande (2005) sekä Vafeas ja Waeglein

(2007) päätyivät vastaavaan johtopäätökseen. Myös Carcellon ym. (2002, 378–379) tutkimustulokset tukivat lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden ja tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden välillä vallitsevaa positiivista yhteyttä, joskin tutkijat havaitsivat, että piirteiden välillä vallitseva yhteys ei pätenyt, mikäli hallituksen piirteitä kuvaavat vastaavat muuttujat otettiin mukaan tarkasteluun. Hallituksen kokoonpanolla saattaa siis olla sen jäsenistä muodostettua tarkastusvaliokuntaa suurempi vaikutus lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin.

Zaman ym. (2011) tutkivat aiemmista tutkimuksista poiketen tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden, ammattitaidon ja tapaamisaktiivisuuden vaikutusta lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin käyttämällä kyseisistä tekijöistä koostuvaa komposiittimuuttujaa. Tutkimustulosten perusteella korkeammat lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetut palkkiot olivat yhteydessä tarkastusvaliokunnan riippumattomuuteen ja muihin tarkastusvaliokunnan piirteisiin. Vaikutus oli havaittavissa myös silloin, kun hallituksen piirteitä kuvaavat muuttujat otettiin mukaan tarkasteluun ja riippumattomuuden vaikutusta tarkasteltiin erikseen. (Zaman ym. 2011, 190) Muista tutkimuksista poiketen Goodwin-Stewart & Kent (2006) eivät havainneet minkäänlaista yhteyttä tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä. Tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden, ammattitaidon ja tapaamisaktiivisuuden välillä vallitsi kuitenkin vuorovaikutussuhde, mikä saattoi viitata eri piirteiden välillä vallitsevaan komplementaariseen suhteeseen (Goodwin-Stewart & Kent 2006, 388).

Tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden yhteyttä tilintarkastajalle oheispalveluista maksettuihin palkkioihin on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita. Abbott ym. (2003a) tarkastelivat riippumattomuuden ja muiden tarkastusvaliokunnan piirteiden vaikutusta oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään. Oheispalveluista maksettuja palkkioita tarkasteltiin suhteuttamalla ne lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään. Tutkimustulosten perusteella tarkastusvaliokunnan jäsenten riippumattomuus vaikutti negatiivisesti oheispalveluista maksettuihin palkkioihin. (Abbott ym. 2003a) Myös Leen (2008) ja Zamanin ym. (2011) tutkimustulokset tukivat tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden negatiivista vaikutusta tilintarkastajalta ostettujen oheispalveluiden määrään.

Tutkimukset eivät kuitenkaan ole olleet yksimielisiä tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden oheispalveluita rajoittavasta vaikutuksesta. Lee ja Mande (2005) havaitsivat, että tarkastusvaliokunnan riippumattomuus ja muut piirteet vaikuttivat negatiivisesti tilintarkastajalta ostettujen oheispalveluiden määrään. Yhteys kuitenkin menetti tilastollisen merkittävyytensä, kun tutkijoiden käyttämään malliin lisättiin myös lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden vaikutus. Tästä tutkijat päättelivät, että tarkastusvaliokunnan ja oheispalveluiden negatiivinen yhteys saattoi perustua lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden ja oheispalveluiden välillä vallitsevaan endogeenisyyteen, eikä aitoon tilastolliseen yhteyteen. (Lee & Mande 2005, 109–110)

Kokonaisuutena tarkastusvaliokunnan riippumattomuudella vaikuttaisi olevan keskeinen merkitys tarkastusvaliokunnan tehtävien suorittamisen kannalta. Valtaosa tutkimuksista on havainnut tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden vaikuttavan positiivisesti lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään, kun taas riippumattomuuden ja oheispalveluiden välinen yhteys vaikuttaisi tutkimustulosten perusteella olevan negatiivinen. Vastaava yhteys on havaittu myös tarkastusvaliokunnan ammattitaidon tapauksessa, mitä tarkastellaan seuraavaksi.

2.3.2.2 Tarkastusvaliokunnan ammattitaito, tarkastusvaliokuntatoiminta ja tilintarkastajalle maksetut palkkiot

Arvopaperimarkkinayhdistyksen (2010a, 14) hallinnointikoodin mukaan tarkastusvaliokunnan ”jäsenillä on oltava valiokunnan tehtäväalueen edellyttämä pätevyys, ja vähintään yhdellä jäsenellä tulee olla asiantuntemusta erityisesti laskentatoimen tai kirjanpidon taikka tarkastuksen alalta.” Tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaitoa onkin korostettu monien yksityisten ja julkisten järjestöjen toimesta. Esimerkiksi Yhdysvaltain Public Oversight Board (POB) on todennut, että tarkastusvaliokunnan jäsenten tietämys kirjanpidosta, taloudellisesta raportoinnista, sisäisistä kontrolleista ja tilintarkastuksesta on tärkein tarkastusvaliokunnan toiminnan tehokkuuteen vaikuttava tekijä (POB 1994, 15). Täten tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaidolla vaikuttaisi riippumattomuuden ohella olevan keskeinen rooli tarkastusvaliokuntatyöskentelyssä.

Aiemmat tutkimukset ovat tukeneet tätä olettaa. Ammattitaitoiset tarkastusvaliokunnan jäsenet pystyvät suoriutumaan tehokkaammin taloudelliseen raportointiprosessiin

liittyvistä tehtävistään, kuten olennaisten virheiden havaitsemisesta (Kalbers & Fogarty 1993; Raghunandan ym. 2001; Davidson, Xie & Xu 2004; Defond, Hann & Hu 2005). Ammattitaitoiset tarkastusvaliokunnan jäsenet ovat lisäksi kyvykkäämpiä sisäisen valvonnan arviointiin liittyvissä kysymyksissä ja sisäisen valvonnan puutteiden havaitsemisessa (Dezoort 1998; Krishnan ym. 2005). Tarkastusvaliokunnan ammattitaidon on myös havaittu vaikuttavan tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan väliseen vuorovaikutukseen. Knapp (1987) havaitsi, että ammattitaitoisista jäsenistä koostuvat tarkastusvaliokunnat asettuivat suuremmalla todennäköisyydellä tilintarkastajan puolelle johdon ja tilintarkastajan välisissä ristiriitatilanteissa. Dezoort ja Salterio (2001, 35) esittävätkin, että kokeneet ja ammattitaitoiset tarkastusvaliokunnan jäsenet ymmärtävät paremmin tilintarkastajan kohtaamia riskejä.

Tutkimustulokset viittaavat siihen, että ammattitaitoiset tarkastusvaliokunnat suoriutuvat paremmin niille kuuluvista tehtävistä ja pystyvät paremmin tukemaan tilintarkastajaa keskusteltaessa tilintarkastukseen ja tilintarkastuksen laajuuteen liittyvistä kysymyksistä. Ymmärtäessään paremmin tilintarkastukseen liittyvät riskit, ammattitaitoisista jäsenistä koostuva tarkastusvaliokunta saattaa edesauttaa lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattujen resurssien kasvattamista (Goodwin-Stewart & Kent 2006, 390; Abbott ym. 2003b, 21). Ammattitaitoisten tarkastusvaliokunnan jäsenten suorittama valvonta saattaa kuitenkin vastavuoroisesti rajoittaa johdon mahdollisuuksia hankkia oheispalveluita tilintarkastajalta, mikä voi pienentää oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrää (Abbott ym. 2003a, 222; Zaman ym. 2011, 172) Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välistä yhteyttä tarkastelleet tutkimukset ovat pääosin tukeneet näitä olettamia.

Lee ja Mande (2005) tutkivat tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaidon vaikutusta lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään. Tutkijat havaitsivat, että ammattitaidon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä vallitsi positiivinen tilastollisesti merkitsevä yhteys (Lee & Mande 2005). Myös Abbott ym. (2003b) sekä Vafeas ja Waegelein (2007) havaitsivat positiivisen tilastollisesti merkitsevän yhteyden tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaidon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä. Carcello ym. (2002, 378–379) huomasivat, että vaikka tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaidolla oli tilastollisesti merkitsevä yhteys lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin, kyseinen yhteys ei riippumattomuuden tavoin ollut enää merkitsevä, kun

hallituksen piirteitä kuvaavat muuttujat otettiin mukaan tarkasteluun. Toisin kuin muut tutkijat, Goodwin-Stewart ja Kent (2006) sekä Zaman ym. (2011) eivät havainneet minäkään asteista tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ammattitaidon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä. Goodwin-Stewart & Kent (2006, 400) havaitsivat kuitenkin, että ammattitaitoiset tarkastusvaliokunnan jäsenet vaativat korkeampaa tilintarkastuksen varmuuden astetta silloin, kun tarkastusvaliokunta tapasi harvoin ja sen jäsenet olivat riippuvaisempia johdosta.

Tarkastusvaliokunnan ammattitaidon vaikutusta oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita. Lee (2008) tutki yhtäaikaisesti tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden ja ammattitaidon vaikutusta oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään. Tutkimuksen tulosten mukaan tarkastusvaliokunnan riippumattomuus ja ammattitaito vaikuttivat negatiivisesti tilintarkastajalta ostettujen oheispalveluiden määrään (Lee 2008). Myös Zamanin ym. (2011) tutkimustulokset tukivat Leen (2008) päätelmiä ammattitaidon merkityksestä oheispalveluiden hankinnassa. Tutkijat havaitsivat, että tarkastusvaliokunnan ammattitaidon ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vallitsi tilastollisesti merkitsevä negatiivinen yhteys myös silloin, kun ammattitaidon vaikutusta tarkasteltiin erillisenä muuttujana (Zaman ym. 2011, 186). Lee ja Mande (2005) päätyivät kuitenkin päinvastaiseen tulokseen.

Kokonaisuutena tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaidolla vaikuttaisi olevan riippumattomuuden ohella keskeinen merkitys tarkastusvaliokunnan tehtävien hoitamisessa. Pääosa tutkimustuloksista on tukenut päätelmää, jonka mukaan tarkastusvaliokunnan ammattitaito vaikuttaa positiivisesti lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuihin palkkioihin. Ammattitaidon vaikutus oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään vaikuttaisi taas olevan päinvastainen, joskin tutkimustuloksia aiheesta on varsin vähän.

2.3.2.3 Tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuus, tarkastusvaliokuntatoiminta ja tilintarkastajalle maksetut palkkiot

Tarkastusvaliokunnan riippumattomuus ja sen jäsenten ammattitaito eivät ole ainoita tekijöitä, jotka vaikuttavat tarkastusvaliokunnan toimintaan. Ollakseen tehokas tarkas-

tusvaliokunnan on myös oltava aktiivinen (Zaman ym. 2011, 171)¹⁵. Säännölliset tapaamiset tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välillä edesauttavat tarkastusvaliokunnan tietämystä ajankohtaisista ja tärkeistä kirjanpitoon sekä tilintarkastukseen liittyvistä asioista (Raghunandan ym. 2001, 108). Näin tarkastusvaliokunnat pystyvät paremmin valvomaan tilinpäätösprosessin ja tilintarkastuksen laatua (Zaman ym. 2011, 171). Tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuus onkin aiemmissa tutkimuksissa yhdistetty pienentyneeseen petosten riskiin (Beasley ym. 2000; Dezoort & Salterio 2001).

Tarkastusvaliokunnan aktiivisuuden vaikutus tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan väliseen vuorovaikutukseen voi myös vaikuttaa tilintarkastajalta hankittujen palveluiden määrään. Aktiivinen tarkastusvaliokunta voi osaltaan kiinnittää enemmän huomiota tilintarkastuksen laajuuteen ja riittävyteen kasvattaen näin lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrää (Zaman ym. 2011, 171; Abbott ym. 2003b, 22). Tilintarkastajan suorittamien lakisääteisten tarkastustoimenpiteiden määrän kasvu saattaa vähentää johdon tarvetta ostaa oheispalveluita tilintarkastajalta, mikä voi puolestaan johtaa oheispalveluista maksettujen palkkioiden laskuun (Abbott ym. 2003a, 230–231). Yhteys vaikuttaisi siis olevan kaksisuuntainen, aivan kuten tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden ja ammattitaidon tapauksessa.

Lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita koskevat tutkimustulokset ovat pääosin tukeneet olettamaa siitä, että tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuus vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajalle maksettuihin palkkioihin. Goodwin-Stewart ja Kent (2000) sekä Zaman ym. (2011) havaitsivat tarkastusvaliokunnan jäsenten tapaamisaktiivisuuden vaikuttavan positiivisesti lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden määrään. Myös Lee ja Mande (2005) havaitsivat tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuuden yhdessä sen riippumattomuuden kanssa olevan yhteydessä korkeampiin lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuihin palkkioihin. Muista tutkimustuloksista poiketen Abbott ym. (2003b) ja Carcello ym. (2002) eivät havainneet tilastollisesti merkitsevää yhteyttä tapaamisaktiivisuuden ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä.

---

¹⁵ Tämä seikka tunnustetaan myös Arvopaperimarkkinayhdistyksen (2010a, 13) valiokuntia koskevissa yleisissä suosituksissa, jotka velvoittavat yhtiöitä raportoimaan tilikauden aikana pidettyjen valiokuntien kokousten määrän, ja jäsenten osallistumisen niihin, jotta osakkeenomistajat voivat arvioida valiokunnan toiminnan aktiivisuutta ja hallitustyöskentelyn tehokkuutta.

Samoin kuin riippumattomuuden ja ammattitaitoisuudenkin tapauksissa, tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuuden vaikutusta oheispalveluista maksettuihin palkkioihin on tutkittu varsin vähän. Zaman ym. (2011) eivät havainneet tilastollisesti merkitsevää yhteyttä tapaamisaktiivisuuden ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä. Abbotin ym. (2003a) sekä Leen ja Manden (2005) tulokset kuitenkin viittaisivat tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuuden vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastajalta ostettujen oheispalveluiden määrään.

Tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuus vaikuttaisi tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden ja ammattitaidon ohella olevan keskeisessä roolissa tarkastusvaliokuntatyökentelyssä. Tutkimuksissa on havaittu, että tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuus parantaa sen kykyä suoriutua sille kuuluvista tehtävistä. Tämä puolestaan heijastuu myös tilintarkastajan palkitsemiseen. Kokonaisuutena vaikuttaisi, että usein kokoontuvat tarkastusvaliokunnat pyrkivät maksimoimaan lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattujen resurssien määrän samalla rajoittaen tilintarkastajalta hankittujen oheispalveluiden määrää. Oheispalveluiden osalta on kuitenkin syytä huomata, että tapaamisaktiivisuuden vaikutuksia on vielä tutkittu varsin vähän.

2.4 Teoreettisen viitekehyksen yhteenveto ja testattavien hypoteesien muodostaminen

Tarkastusvaliokuntia ja tilintarkastajan toimintaa säätelevät säännökset muodostavat normatiivisen viitekehyksen tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen teoreettiselle tarkastelulle. Niiden perusteella tilintarkastaja ja tarkastusvaliokunta ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa, katsottiinpa vuorovaikutusta tarkastusvaliokunnan tai tilintarkastajan näkökulmasta. Molempia osapuolia säätelevät normit edellyttävät niitä toimimaan yhteistyössä toistensa kanssa ja edistämään taloudellisen raportoinnin laatua. Tilintarkastajan palkitsemisen näkökulmasta tarkastusvaliokunnalla on keskeinen rooli paitsi tilintarkastuksen laajuuden myös tilintarkastajan tarjoamien oheispalveluiden ja riippumattomuuden arvioinnissa.

Teoreettisella tasolla tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välinen vuorovaikutussuhde on kuitenkin lähtökohdiltaan monimutkainen. Siihen vaikuttavat paitsi tilintarkastuk-

sen kysyntään myös tilintarkastuksen tarjontaan liittyvät kysymykset. Vastaavat seikat heijastuvat luonnollisesti tilintarkastajan palkitsemiseen. Tutkielman teoreettisessa osassa on pyritty löytämään vastaus siihen, miten tarkastusvaliokunnan olemassaolo ja piirteet vaikuttavat paitsi lakisääteisestä tilintarkastuksesta ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään. Tämän alaluvun tarkoituksena on vetää yhteen tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden välisen yhteyden teoreettiset lähtökohdat ja muodostaa niiden pohjalta testattavat hypoteesit.

2.4.1 Tarkastusvaliokunta ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetut palkkiot

Tarkastusvaliokunnan olemassaolon vaikutusta lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään on tavallisesti lähestytty agenttiteorian näkökulmasta. Agenttiteorian näkökulmasta tarkastusvaliokunnan rooli suhteessa tilintarkastukseen vaikuttaisi olevan komplementaarinen eli tilintarkastusta täydentävä. Varmistamalla tilintarkastukseen suunnattujen resurssien riittävyyden tarkastusvaliokunta voi parantaa tilintarkastuksen laatua ja alentaa yrityksen agenttikustannuksia. Tarkastusvaliokunnan vaatimukset tilintarkastuksen laadun parantamisesta johtavat tilintarkastajan työmäärän kasvuun lisäten myös lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita (Zaman ym. 2011, 170).

Tarkastusvaliokunnan jäsenet saattavat agenttikustannusten minimoimisen ohella pyrkiä myös tavoittelemaan omaa etuaan. Kasvattamalla lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattujen resurssien määrää tarkastusvaliokunnan jäsenet voivat pyrkiä suojelemaan omaa mainettaan (Fama 1980, 298; Fama & Jensen 1983, 315) ja suojaamaan itseään taloudelliselta vahingonkorvausvastuulta (Eichenseher & Shields 1985). On myös hyvä huomioida, etteivät tarkastusvaliokunnan jäsenet itse kanna kasvaneista palkkioista aiheutuneita kustannuksia, vaan ne jäävät yleensä osakkeenomistajien maksettaviksi (Carcello ym. 2002, 369). Täten lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden kasvattaminen saattaa olla tarkastusvaliokunnan jäsenten omien intressien mukaista.

Tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välistä yhteyttä voidaan agenttiteorian lisäksi arvioida myös tuotanto- ja kysyntäfunktioperusteisista näkökulmista (Knechel & Willekens 2006; ks. myös Collier & Gregory 1996). Toisin kuin agenttiteorian tapauksessa, tuotantofunktioperusteisesta näkökulmasta tarkastusvaliokunnan olemassaolo voi alentuneesta tarkastusriskistä johtuen johtaa lakisää-

teisten tilintarkastuspalkkioiden alentumiseen (Simunic 1980; Collier & Gregory 1996; Knechel & Willekens 2006). Kysyntäfunktioperusteisesta näkökulmasta tarkasteltuna vaikutussuhde vaikuttaisi kuitenkin olevan agenttiteorian mukainen tarkastusvaliokunnan tavoitteista, sen kohtaamista riskeistä ja valvontamekanismeja koskevien valintojen päällekkäisyydestä johtuen (Knechel & Willekens 2006; Hay & Knechel 2004).

Tutkimustulokset ovat tukeneet kysyntäfunktioperusteisen lähestymistavan ja agenttiteorian päätelmiä. Aiempien tutkimusten perusteella tarkastusvaliokunnan olemassaolo vaikuttaisi kasvattavan lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrää (Collier & Gregory 1996; Goodwin-Stewart & Kent 2006; Knechel & Willekens 2006; Hay ym. 2008; vrt. Goddard & Masters 2000). Tuoreimpien tutkimustulosten mukaan positiivinen yhteys näyttäisi pätevän erityisesti tilanteessa, jossa tarkastusvaliokunnan perustaminen on vapaaehtoista (Hay ym. 2008, 19–20). Agenttiteoriaan, kysyntäfunktioperusteiseen lähestymistapaan ja aiempiin tutkimustuloksiin perustuen asetetaan seuraava hypoteesi empiirisesti testattavaksi:

H1: Tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden välillä vallitsee positiivinen yhteys.

Tarkastusvaliokunnan olemassaolo ei kuitenkaan ole tutkimusten perusteella ainoa tekijä, joka vaikuttaa tarkastusvaliokunnan ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden väliseen vuorovaikutukseen. Myös tiettyjen tarkastusvaliokunnan piirteiden, kuten riippumattomuuden, ammattitaidon ja tapaamisaktiivisuuden, on havaittu vaikuttavan tarkastusvaliokunnan kykyyn suoriutua sille kuuluvista tehtävistä. Tämä on puolestaan heijastunut lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään. (ks. esim. Carcello & Neal 2000, 2003; Raghunandan ym. 2001)

Riippumattomuuden osalta tutkimustulokset ovat osoittaneet tarkastusvaliokunnan jäsenen riippumattomuuden olevan keskeisessä roolissa tarkastusvaliokunnan tehtävien hoidossa (Beasley 1996; Beasley ym. 2000; Bedard ym. 2004; Abbott ym. 2004; Carcello & Neal 2003). Tehtävistään tehokkaasti suoriutuvat tarkastusvaliokunnat voivat vaatia tilintarkastajilta korkeampaa varmuutta kasvattaen lakisääteisten tarkastustoimenpiteiden määrää ja tilintarkastuspalkkioiden suuruutta (Abbott ym. 2003b, 21). Tutkimustulokset ovat pääosin tukeneet tätä olettamaa (Abbott ym. 2003b; Lee & Mande

2005; Vafeas & Waegelein 2007; Carcello ym. 2002; Zaman ym. 2011), joskin poikkeuksiakin löytyy (Goodwin-Stewart & Kent 2006).

Riippumattomuuden ohella tarkastusvaliokunnan ammattitaidon on havaittu vaikuttavan tarkastusvaliokunnan kykyyn hoitaa sille kuuluvia tehtäviä (ks esim. Kalbers & Fogarty 1993; Dezoort ja Salterio 2001; Raghunandan ym. 2001; Defond ym. 2005). Ymmärtäessään paremmin tilintarkastukseen liittyvät riskit ammattitaitoinen tarkastusvaliokunta saattaa edesauttaa lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattujen resurssien kasvattamista (Goodwin-Stewart & Kent 2006, 390; Abbott ym. 2003b, 21), kuten aiemmat tutkimustuloksetkin ovat pääosin osoittaneet (Lee & Mande 2005; Abbott ym. 2003b; Vafeas & Waegelein 2007; Carcello ym. 2002; vrt. Goodwin-Stewart & Kent 2006; Zaman ym. 2011).

Ollakseen tehokas tarkastusvaliokunnan on myös oltava aktiivinen. Säännölliset tapaamiset tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välillä edesauttavat tarkastusvaliokunnan tietämystä ajankohtaisista ja tärkeistä kirjanpitoon ja tilintarkastukseen liittyvistä asioista mahdollistaen tilinpäätös- ja tilintarkastusprosessin tehokkaan valvonnan (Raghunandan ym. 2001, 108; Zaman ym. 2011, 171). Täten aktiivinen tarkastusvaliokunta voi osaltaan kiinnittää enemmän huomiota tilintarkastuksen laajuuteen ja kasvattaa näin lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattuja resursseja (Zaman ym. 2011, 171; Abbott ym. 2003b, 22). Valtaosa tutkimustuloksista on tukenut tätä väittämää (Goodwin-Stewart & Kent 2000; Zaman ym. 2011; Lee & Mande 2005; vrt. Abbott ym. 2003b; Carcello ym. 2002).

Kokonaisuutena vaikuttaisi, että tarkastusvaliokunnan riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus ovat keskeisessä roolissa tarkastusvaliokunnan tehtävien hoitamisessa. Tehokkaasti tehtävistään suoriutuvien tarkastusvaliokuntien voidaan olettaa kiinnittävän enemmän huomiota lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattujen resurssien riittävyyteen. Tämä voi puolestaan vaikuttaa positiivisesti lakisääteisistä tilintarkastuspalveluista maksettujen palkkioiden määrään. Aiemmat tutkimukset ovat pääosin tukenut näitä olettamia. Tähän perustuen asetetaan seuraava hypoteesi empiirisesti testattavaksi:

*H2: Tarkastusvaliokunnan piirteiden (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaa-
misaktiivisuus) ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden vä-
lillä vallitsee positiivinen yhteys.*

2.4.2 Tarkastusvaliokunta ja oheispalveluista maksetut palkkiot

Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisen vuorovaikutuksen lähtökohdat ovat varsin erilaiset, kun niitä tarkastellaan oheispalveluiden näkökulmasta. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi muodostuu erityisesti oheispalveluiden vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen ja tarkastusvaliokunnan rooli tilintarkastajan riippumattomuuden arvioinnissa. Käytännössä tämä ilmenee Arvopaperimarkkinayhdistyksen hallinnointikoodista, jonka mukaan tarkastusvaliokunnan on arvioitava lakisääteisen tilintarkastajan riippumattomuutta ja erityisesti oheispalveluiden tarjoamista tarkastettavalle yhtiölle (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). Täten tarkastusvaliokunnalla on olemassa normatiivinen velvoite rajoittaa tilintarkastajalta ostettujen oheispalveluiden määrää, mikäli niiden ostaminen vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden.

Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välistä vuorovaikutusta voidaan oheispalveluiden tapauksessa lähestyä agenttiteorian näkökulmasta. Agenttiteorian näkökulmasta riippumattomalla tilintarkastajalla on keskeinen rooli päämiehen ja agentin välisen informaatioepäsymmetrian aiheuttamien agenttikustannusten pienentämisessä (Jensen & Meckling 1976, 46–47). Riippumattomuudella tarkoitetaan sekä tilintarkastajan todellista että havaittua riippumattomuutta asiakkaasta. Mikäli tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu, tilintarkastajan arvo agenttikustannuksia pienentävänä valvontamekanismina heikkenee, mikä puolestaan johtaa korkeampiin agenttikustannuksiin. (Ye ym. 2011, 126) Yksi keskeinen riippumattomuuteen vaikuttava tekijä on tilintarkastajalta hankitut oheispalvelut (Higgs & Skantz 2006; Krishnan ym. 2005).

Ottaen huomioon tarkastusvaliokunnan roolin agenttikustannuksia minimoimaan pyrkivänä valvontamekanismina voidaan olettaa, että tarkastusvaliokunta pyrkii rajoittamaan oheispalveluiden määrää tilintarkastajan riippumattomuuden takaamiseksi. Kyseistä olettamaa tukevat myös käytännön suositusten tarkastusvaliokunnalle asettamat velvoitteet. Tähän perustuen asetetaan seuraava hypoteesi empiirisesti testattavaksi:

H3: Tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vallitsee negatiivinen yhteys.

Tietyt tarkastusvaliokunnan piirteet, kuten sen riippumattomuus, ammattitaito ja tapaa-
misaktiivisuus tulee ottaa huomioon myös oheispalveluiden tapauksessa. Vaikuttavat-
han ne tarkastusvaliokunnan kykyyn hoitaa sille kuuluvia tehtäviä (ks. esim. Carcello &
Neal 2000, 2003; Raghunandan ym. 2001). Johdosta riippumattomat tarkastusvaliokun-
nat saattavat olla huolestuneita tilintarkastajan riippumattomuudesta rajoittaen tilintar-
kastajalta ostettujen oheispalveluiden määrää (Abbott ym. 2003a, 222; Gaynor ym.
2006, 879). Aiemmat tutkimustulokset ovat pääosin tukeneet kyseistä olettaa, joskin
aihetta on käytännössä tutkittu varsin vähän (Abbott ym. 2003a; Lee 2008; Zaman ym.
2011; vrt. Lee & Mande 2005).

Riippumattomuuden lisäksi myös tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaidon on ha-
vaittu vaikuttavan negatiivisesti tilintarkastajalle oheispalveluista maksettujen palkkioi-
den määrään (Lee 2008; Zaman ym. 2011; vrt. Lee & Mande 2005). Vaikka ammattitai-
toinen tarkastusvaliokunta saattaa edesauttaa lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnat-
tujen resurssien kasvattamista (Goodwin-Stewart & Kent 2006, 390; Abbott ym. 2003b,
21), ammattitaitoisten tarkastusvaliokunnan jäsenten suorittama valvonta voi vastavuo-
roisesti rajoittaa johdon mahdollisuuksia hankkia oheispalveluita tilintarkastajalta, mikä
puolestaan pienentää oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrää (Abbott ym.
2003a, 222; Zaman ym. 2011, 172).

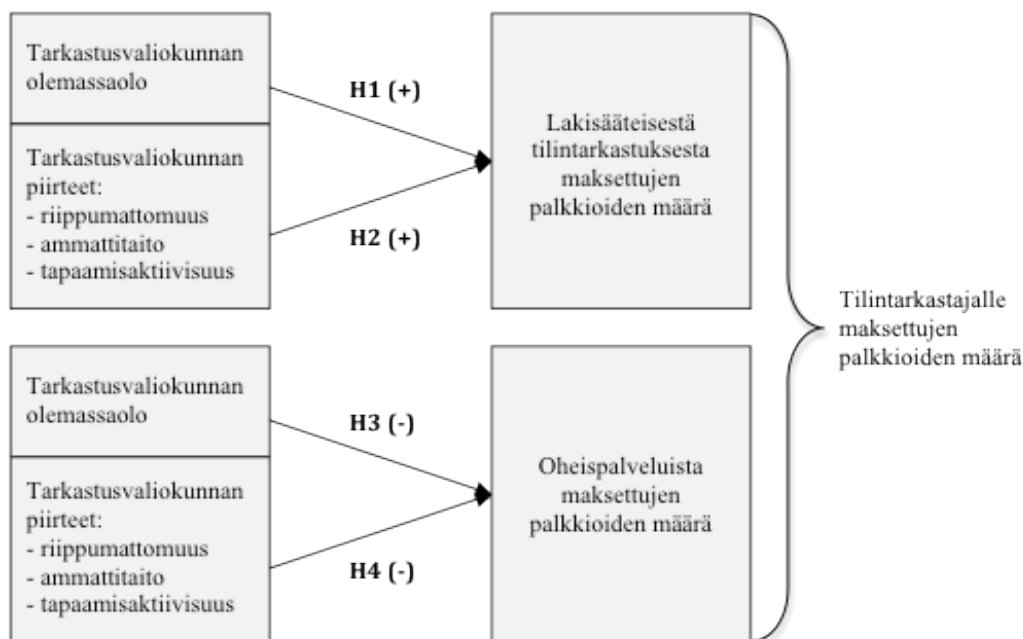
Tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden ja ammattitaidon lisäksi myös tarkastusva-
liokunnan tapaamisaktiivisuuden on havaittu vaikuttavan oheispalveluista maksettujen
palkkioiden määrään (Abbott ym. 2003a; Lee & Mande 2005; vrt. Zaman ym. 2011).
Aktiivinen tarkastusvaliokunta voi osaltaan kiinnittää enemmän huomiota tilintarkas-
tuksen laajuuteen ja riittävyteen kasvattaen näin lakisääteisestä tilintarkastuksesta
maksettujen palkkioiden määrää (Zaman ym. 2011, 171; Abbott ym. 2003b, 22) samalla
vähentäen johdon tarvetta ostaa oheispalveluita tilintarkastajalta (Abbott ym. 2003a,
230–231).

Täten aiemman tutkimuksen perusteella vaikuttaisi, että tarkastusvaliokunnan riippu-
mattomuudella, ammattitaidolla ja tapaamisaktiivisuudella on keskeinen merkitys myös

silloin, kun tilintarkastajan palkitsemista tarkastellaan oheispalveluiden näkökulmasta. Toisin kuin lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden tapauksessa, tarkastusvaliokunnan piirteiden ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vaikuttaisi kuitenkin vallitsevan negatiivinen yhteys. Täten asetetaan seuraava hypoteesi empiirisesti testattavaksi:

H4: Tarkastusvaliokunnan piirteiden (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus) ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vallitsee negatiivinen yhteys.

Kokonaisuutena oletetaan, että tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja piirteiden (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus) vaikutus tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään on kaksisuuntainen: tarkastusvaliokunnan olemassaolo ja piirteet vaikuttavat positiivisesti tilintarkastajalle lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään, kun taas oheispalveluiden osalta kyseisten vuorovaikutussuhteiden oletetaan olevan negatiivisia. Muuttujat ja niitä koskevat hypoteesit on esitetty tiivistetysti kuviossa 3 (kuvio 3). Kyseisiä hypoteeseja testataan seuraavaksi tutkielman empiirisessä osiossa.

Kuvio 3 Yhteenvedo tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välistä yhteyttä koskevista hypoteeseista.

3 TUTKIELMAN EMPIIRISEN OSION AINEISTO, MENETELMÄT JA MUUTTUJAT

3.1 Aineisto ja aineiston keruu

Tutkielman hypoteesien testaamiseen käytetty alustava aineisto koostui Helsingin pörssin OMXH-listalla vuosina 2009–2010 noteeratuista pörssiyhtiöistä. Nasdaq OMX:n tietojen mukaan OMXH-listalla noteerattujen yhtiöiden määrä vuosina 2009–2010 oli yhteensä 254, joista 128 oli listattuna vuonna 2009 ja 126 vuonna 2010¹⁶. Listaus kyseisistä yhtiöistä tuotettiin käyttämällä Kauppalehden sivuilta löytyvää historiatietohakua, jonka avulla on mahdollista tuottaa listaus tietyssä ajankohtana Helsingin pörssissä noteeratuista osakkeista¹⁷. Kyseisistä tiedoista eliminoitiin vaihtoehtoiset osakesarjat ja First North -noteeratut yhtiöt, jolloin päädyttiin Nasdaq OMX:n tietojen mukaiseen listaan OMXH-noteeratuista yhtiöistä.

Alustavan aineiston muodostamisen jälkeen aineistoon tehtiin tarvittavat rajaukset. Ensinnä otoksen ulkopuolelle rajattiin tutkielman tavoitteen mukaisesti yhtiöt, joiden pääkonttori oli muualla kuin Suomessa. Myös rahoitus- ja vakuutusalan yhtiöt rajattiin otoksen ulkopuolelle niiden toiminnan ja raportoinnin erityispiirteistä johtuen (Abbott ym. 2003b, 23–24). Tämän lisäksi otoksen ulkopuolelle rajattiin yhtiöt, joiden tilikausi oli muu kuin kalenterivuosi, ja yhtiöt, jotka olivat listautuneet pois pörssistä kesken vuoden. Vuosina 2009–2010 ei ollut listautumisannin antaneita yhtiöitä, joten ne eivät aiheuttaneet erillistä rajaustarvetta¹⁵.

Alustavien rajausten jälkeen suoritettiin varsinainen aineiston keruu. Aineiston keräämisessä hyödynnettiin yhtiöiden vuosikertomuksia, erillisiä hallinnointikoodin nojalla annettuja selvityksiä yhtiöiden hallinto- ja ohjausjärjestelmästä sekä ETLA:n tilinpäätöstietokantaa. Tilintarkastuspalkkioita koskevat tiedot kerättiin käsin yhtiöiden vuosikertomuksista, kuten myös regressiomalleissa tarvittavat sisäistä tarkastusta, tilintarkastajaa sekä tytäryhtiöitä ja myyntisaamisia koskevat tiedot. Tarkastusvaliokuntia ja niiden

¹⁶ Nasdaq OMX, <http://nordic.nasdaqomxtrader.com/digitalAssets/73/73003_yearly_summary_1990_-2010.xls> 10.3.2012.

¹⁷ Kauppalehti, <<http://www.kauppalehti.fi/5/i/porssi/porssikurssit/kurssihistoria.jsp>> 10.3.2012.

piirteitä koskevat tiedot taas kerättiin käsin yhtiöiden antamista hallinto- ja ohjausjärjestelmäselvityksistä. ETLA:n tilinpäätöstietokantaa hyödynnettiin muiden regressiomalleissa tarvittavien muuttujien keräämisessä.

Aineiston keruuvaiheessa otosta jouduttiin karsimaan puutteellisten tietojen johdosta. Lopulta tarkastusvaliokunnan olemassaolon tutkimiseen käytettävän otoksen (otos A) suuruudeksi muodostui 154 yritys vuotta. Otoksesta A muodostettiin tämän jälkeen tarkastusvaliokunnan piirteiden tutkimiseen käytettävä otos, joka saatiin rajaamalla otoksen ulkopuolelle yhtiöt, joilla ei ollut tarkastusvaliokuntaa. Tämän lisäksi yksi yhtiö rajattiin otoksen ulkopuolelle puutteellisten tarkastusvaliokuntatietojen johdosta. Tämän myötä tarkastusvaliokunnan piirteiden tutkimiseen käytettävän otoksen (otos B) suuruudeksi muodostui 93 yritys vuotta. Otosten muodostamista koskevat vaiheet ja tarkemmat rajauksia koskevat tiedot on esitetty kootusti taulukossa 1 (taulukko 1).

TAULUKKO 1			
Yhteenveto aineiston keräämisestä			
Tutkittavat yritykset	2009	2010	Yht.
OMXH-listatut yhtiöt	128	126	254
- Ulkomaiset yhtiöt	2	2	4
- Rahoitus- ja vakuutusalan yhtiöt	15	14	29
- Tilikausi muu, kuin kalenterivuosi	5	5	10
- Kesken vuoden pois pörssistä pois listautuneet	2	0	2
- Puutteelliset tiedot	31	24	55
Tarkastusvaliokunnan olemassaolo (Otos A)	73	81	154
- Yhtiöt, joilla ei tarkastusvaliokuntaa	30	30	60
- Puutteelliset tiedot	0	1	1
Tarkastusvaliokuntien piirteet (Otos B)	43	50	93

3.2 Menetelmät

3.2.1 Korrelaatioanalyysi

Tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden välistä yhteyttä voidaan alustavasti tarkastella korrelaatioanalyysin avulla (ks. esim. Abbott ym. 2003b; Knechel & Willekens 2006; Zaman ym. 2011). Korrelaatioanalyysia käytetään usein pidemmälle menevien analysointimenetelmien, kuten regressioanalyysin, lähtökohtana

(Metsämuuronen 2002a, 60)¹⁸. Korrelaatioanalyysi on kuitenkin käsitteellisesti aivan eri asia kuin regressioanalyysi. Korrelaatioanalyysin tavoitteena on mitata kahden eri muuttujan välisen lineaarisen yhteyden voimakkuutta, kun taas regressioanalyysin tavoitteena on tulkita mahdollista kausaalista yhteyttä. (Gujarati 2003, 23) Täten korrelaatioanalyysi ei anna tietoa kahden muuttujan välillä vallitsevasta kausaalisesta yhteydestä (Heikkilä 2004, 204).

Tutkielmassa sovelletaan aiemman tutkimuksen tapaan Pearsonin ja Spearmanin korrelaatiokertoimia eri muuttujien välisen lineaarisen vuorovaikutuksen tutkimiseksi (Abbott ym. 2003b; Hay ym. 2008; Zaman ym. 2011). Korrelaatioanalyysissä muuttujien välistä suhdetta mitataan korrelaatiokertoimien avulla. Kertoimet voivat vaihdella -1:n ja +1:n välillä. Mikäli muuttujien välinen korrelaatiokerroin on lähellä -1:tä, muuttujien välillä vallitsee voimakas negatiivinen riippuvuus. Muuttujien välisen korrelaatiokerroimen ollessa lähellä +1:tä, muuttujien välillä vallitsee voimakas positiivinen riippuvuus. Korrelaatiokerroimen ollessa 0, muuttujien välillä ei vallitse minkäänasteista lineaarista riippuvuutta. (Baddeley & Barrowclough 2009, 20) Pearsonin ja Spearmanin korrelaatiokertoimien osalta on tärkeää huomata, että yksittäiset korrelaatiokertoimet kertovat ainoastaan kahden tekijän välisen lineaarisen yhteyden voimakkuudesta, eivätkä ota huomioon muiden tekijöiden vaikutusta vuorovaikutussuhteeseen (Field 2009, 175). Täten korrelaatioanalyysia sovelletaan tässä tutkielmassa ainoastaan OLS-regressioanalyysin lähtökohtana tutkittaessa regressioanalyysin perusolettamusten toteutumista ja tuloksiin mahdollisesti liittyviä rajoitteita.

3.2.2 OLS-regressioanalyysi

Tarkastusvaliokunnan ja sen piirteiden mahdollista kausaalista vaikutusta tilintarkastajalle maksettuihin palkkioihin tutkitaan tässä tutkielmassa monimuuttujaregressioanalyysin avulla. Monimuuttujaregressioanalyysin avulla voidaan yhtäaikaisesti tutkia monen selittävän muuttujan vaikutusta selitettävään muuttujaan. Tällöin on mahdollista tarkastella yksittäisen selittävän muuttujan vaikutusta selitettävään muuttujaan niin, että muiden selittävien muuttujien vaikutus otetaan huomioon. (Baddeley & Barrowclough

---

¹⁸ Perinteisen regressioanalyysin oletuksena on, että muuttujat korreloivat kohtuullisesti selitettävään muuttujaan, mutta eivät kuitenkaan liian voimakkaasti toistensa kanssa. Ilman riittävän suurien korrelaatioita ei synny toimivia malleja, mutta liian voimakkaat selittävien muuttujien väliset korrelaatiot aiheuttavat malleissa multikollineaarisuutta. (Metsämuuronen 2002b, 22)

2009, 121) Monimuuttujaregressioanalyysin tavoitteena on löytää paras mahdollinen selittävien muuttujien yhdistelmä ennustettaessa yhtä selitettävää muuttujaa (Heikkilä 2004, 236–237).

Regressioanalyysin käyttämisen edellytyksenä on, että selitettävä muuttuja on vähintään välimatka-asteikollinen. Myös selittävien muuttujien kohdalla lähtökohtana on vähintään välimatka-asteikko, mutta myös järjestys- ja nominaaliasteikolliset muuttujat ovat mahdollisia, mikäli niistä muodostetaan dummy-muuttujia. Dikotomisesta muuttujasta saadaan dummy-muuttuja koodaamalla se 0:lla ja 1:llä. (Gujarati 2003, 297–298; Heikkilä 2004, 237) Tutkielmassa monimuuttujaregressioanalyysi suoritetaan käyttäen lineaariseen malliin perustuvaa pienimmän neliösumman menetelmää eli OLS-regressioanalyysia¹⁹. Regressiosuora voidaan lähtökohtaisesti esittää seuraavan yhtälön muodossa (kaava 2)²⁰:

$$(2) Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \epsilon$$

Kyseisessä mallissa Y on selitettävä muuttuja, β_0 vakio-termi, β_1 selittävän muuttujan kerroin, x_1 selittävä muuttuja ja ϵ residuaali eli jäännöstermi. Vakio β_0 ilmaisee regressiosuoran ja y-akselin leikkauspisteen. Regressiokerroin β_1 taas ilmaisee kuinka paljon selitettävä muuttuja Y keskimäärin muuttuu, kun x_1 kasvaa yhden yksikön verran. Oletuksena on, että selitettävä muuttuja noudattaa normaalijakaumaa. Jäännöstermi ϵ kuvaa mallissa esiintyvää satunnaisvaihtelua. Keskeistä mallin luomisessa on sen hyvyys. (Heikkilä 2004, 238) Mallin hyvyttä voidaan arvioida sen selitysasteella, jota kuvaa multipelikorrelaatiokerroin ja erityisesti sen neliö (Metsämuuronen 2002b, 27; Heikkilä 2004, 238).

OLS-regressioanalyysia on mahdollista laajentaa soveltumaan myös tilanteisiin, joissa selittäviä muuttujia on useita. Tällöin regressiosuora saa muodon (kaava 3)²¹:

$$(3) Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_n x_n + \epsilon$$

¹⁹ OLS-regressioanalyysin käyttäminen tutkielman regressioanalyysimenetelmänä on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa (ks. esim. Abbott ym. 2003b; Knechel & Willekens 2006; Goodwin-Stewart & Kent 2006).

²⁰ Ks. esim. Baddeley & Barrowclough 2009, 14.

²¹ Ks. esim. Heikkilä 2004, 251; Gujarati 2003, 207.

Kyseinen malli vastaa regressiosuoran peruskaavaa. Kyseisessä mallissa Y on selitettävä muuttuja, β_0 vakiotermi, $x_1, \dots, x_n$ selittäviä muuttujia, $\beta_0 - \beta_n$ selittävien muuttujien tuntemattomia kertoimia, jotka ovat aineiston avulla estimoitavissa, ja ε residuaali eli jäänöstermi. Ainoa ero kyseisessä mallissa perinteiseen regressioanalyysiin verrattuna on täten selittävien muuttujien ja tuntemattomien kertoimien määrässä. Seuraavassa alaluvussa paneudutaan tarkemmin tutkielmassa käytettäviin malleihin, niiden muuttujiin ja niihin liittyviin perusolettamuksiin.

3.3 Muuttujien määrittäminen

Jotta voisimme tutkia tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja sen piirteiden vaikutusta tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään, on muodostettava regressiosuoria, jotka kuvaavat parhaalla mahdollisella tavalla tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden muodostumista. Tutkielmassa käytettävät regressiomallit on esitetty kaavoissa 4–9 (kaavat 4–9). Regressiomallit 1, 2 ja 2a käsittelevät lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita. Regressiomallia 1 käytetään hypoteesin yksi testaamiseen (kaava 4) ja regressiomallia 2 taas hypoteesin kaksi testaamiseen (kaava 5). Regressiomalli 2a puolestaan mahdollistaa yksittäisten piirteiden tilastollisen merkityksen tarkastelun (kaava 6). Näin voidaan vertailla eri piirteiden tärkeyttä lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattujen resurssien näkökulmasta ja syventää piirteitä koskevan tarkastelun tuloksia.

Regressiomallit 3, 4 ja 4a käsittelevät puolestaan oheispalveluista maksettuja palkkioita. Regressiomallia 3 käytetään hypoteesin kolme testaamiseen (kaava 7) ja regressiomallia 4 hypoteesin neljä testaamiseen (kaava 8). Aivan kuten lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita käsittelevien mallien kohdalla, regressiomallia 4a käytetään eri piirteiden välisen tärkeyden vertailuun (kaava 9). Malleissa käytettävät muuttujat ja niiden selitykset on selvyuden vuoksi esitetty kootusti taulukossa 2 (taulukko 2). Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi malleissa käytettäviä muuttujia ja niihin liittyviä olettamuksia.

$$(4) \text{ LNAF} = \beta_0 + \beta_1 \text{AC} + \beta_2 \text{LNSIZE} + \beta_3 \text{FOREIGN} + \beta_4 \text{ROA} + \beta_5 \text{INVREC} + \beta_6 \text{IA} + \beta_7 \text{BIG4} + \varepsilon \quad (\text{regressiomalli 1})$$

$$(5) \text{ LNAF} = \beta_0 + \beta_1 \text{ACE} + \beta_2 \text{LNSIZE} + \beta_3 \text{FOREIGN} + \beta_4 \text{ROA} + \beta_5 \text{INVREC} + \beta_6 \text{IA} + \epsilon \text{ (regressiomalli 2)}$$

$$(6) \text{ LNAF} = \beta_0 + \beta_1 \text{ACI} + \beta_2 \text{ACEXP} + \beta_3 \text{ACMEET} + \beta_4 \text{LNSIZE} + \beta_5 \text{FOREIGN} + \beta_6 \text{ROA} + \beta_7 \text{INVREC} + \beta_8 \text{IA} + \epsilon \text{ (regressiomalli 2a)}$$

$$(7) \text{ LNNAF} = \beta_0 + \beta_1 \text{AC} + \beta_2 \text{LNSIZE} + \beta_3 \text{FOREIGN} + \beta_4 \text{ROA} + \beta_5 \text{INVREC} + \beta_6 \text{IA} + \beta_7 \text{BIG4} + \epsilon \text{ (regressiomalli 3)}$$

$$(8) \text{ LNNAF} = \beta_0 + \beta_1 \text{ACE} + \beta_2 \text{LNSIZE} + \beta_3 \text{FOREIGN} + \beta_4 \text{ROA} + \beta_5 \text{INVREC} + \beta_6 \text{IA} + \epsilon \text{ (regressiomalli 4)}$$

$$(9) \text{ LNNAF} = \beta_0 + \beta_1 \text{ACI} + \beta_2 \text{ACEXP} + \beta_3 \text{ACMEET} + \beta_4 \text{LNSIZE} + \beta_5 \text{FOREIGN} + \beta_6 \text{ROA} + \beta_7 \text{INVREC} + \beta_8 \text{IA} + \epsilon \text{ (regressiomalli 4a)}$$

TAULUKKO 2

Regressiomallien muuttujien selitykset

Muuttuja	Selitys
LNAF	Lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden luonnollinen logaritmi.
LNNAF	Oheispalveluista maksettujen palkkioiden luonnollinen logaritmi.
AC	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, mikäli yhtiöllä on tarkastusvaliokunta ja arvon 0 muulloin.
ACE	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, mikäli ehto (ACI=1, ACEXP=1 ja ACMEET=1) toteutuu ja arvon 0 muulloin.
ACI	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, mikäli enemmistö (yli 50 %) tarkastusvaliokunnan jäsenistä on riippumattomia yhtiöstä ja merkittävistä osakkeenomistajista ja arvon 0 muulloin.
ACEXP	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, mikäli kaikki tarkastusvaliokunnan jäsenet omaavat muodollisen tai liikkeenjohdollisen pätevyyden (tai molemmat) laskentatoimen, kirjanpidon tai tarkastuksen alalta ja arvon 0 muulloin.
ACMEET	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, mikäli tarkastusvaliokunta on kokoontunut vähintään 4 kertaa tilikauden aikana ja arvon 0 muulloin.
LNSIZE	Taseen loppusumman luonnollinen logaritmi.
FOREIGN	Tilinpäätökseen yhdisteltyjen ulkomaisten tytäryhtiöiden prosentuaalinen osuus kaikista tilinpäätökseen yhdistellyistä tytäryhtiöistä.
ROA	Yhtiön koko pääoman tuottoaste. Saadaan laskettua kaavasta $100 * (\text{nettotulos} + \text{rahoituskulut}) / \text{oikaistun taseen loppusumma}$.
INVREC	Vaihto-omaisuuden ja taseen lyhyt- ja pitkäaikaisten myyntisaamisten prosentuaalinen osuus taseen loppusummasta. Saadaan laskettua kaavasta $100 * (\text{vaihto-omaisuus} + \text{lyhyt- ja pitkäaikaiset myyntisaamiset}) / \text{taseen loppusumma}$.
IA	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, mikäli yhtiöllä on erillinen sisäisen tarkastuksen organisaatio ja arvon 0 muulloin.
BIG4	Dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, mikäli yhtiön päävastuullinen tilintarkastaja on Big 4 -yhtiöihin kuuluva tilintarkastusyhteisö ja arvon 0 muulloin.

Selitettävät muuttujat

Lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita käsittelevien regressiomallien 1, 2 ja 2a selitettävänä muuttujana käytetään aiemman tutkimuksen tapaan lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden luonnollista logaritmia LNAF (ks. esim. Simunic 1980; Francis 1984; Carcello ym. 2002). Logaritmuunnos perustuu lineaaristen regressiomallien perusoletukseen, jonka mukaan selitettävän muuttujan on mahdollisimman hyvin noudatettava normaalijakaumaa (Heikkilä 2004, 252). Muuntamalla lakisääteiset tilintarkastuspalkkiot logaritmuotoon on mahdollista muuntaa ei-normaalijakautuneet tilintarkastuspalkkiot muotoon, joka noudattaa paremmin normaalijakaumaa (Abbott ym. 2003b; Goodwin-Stewart & Kent 2006; Zaman ym. 2011). Lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin luetaan varsinaisesta tilintarkastuksesta sekä tilintarkastuslain (2007/459) 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetuista toimeksiannoista maksetut palkkiot.

Oheispalveluita käsittelevien regressiomallien 3,4 ja 4a selitettävänä muuttujana käytetään oheispalveluista maksettujen palkkioiden luonnollista logaritmia LNNAF (ks. Zaman ym. 2011). Logaritmuunnos perustuu myös oheispalveluiden tapauksessa lineaaristen regressiomallien selitettävää muuttujaa koskevaan normaalijakaumaoletukseen. Oheispalveluista maksettuihin palkkioihin luetaan veroneuvonnasta sekä muista varsinaiseen tilintarkastukseen liittymättömistä palveluista maksetut palkkiot, jotka tulee sekä hallinnointikoodin (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 21) että KPA (1997/1339) 2:7a.1:n mukaan eritellä varsinaiseen tilintarkastukseen liittyvistä palkkioista.

Selittävät muuttujat

Selittävien muuttujien osalta suurimman mielenkiinnon kohteena ovat tarkastusvaliokunnan olemassaoloa sekä sen piirteitä (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus) kuvaavat muuttujat. Tarkastusvaliokunnan olemassaoloa käsittelevien hypoteesien yksi ja kolme tutkimiseksi regressiomalleihin 1 ja 3 on sisällytetty aiemman tutkimuksen tavoin dummy-muuttuja AC, joka saa arvon 1, mikäli yhtiöllä on tarkastusvaliokunta ja arvon 0 muulloin (ks. esim. Collier & Gregory 1996; Knechel & Willekens 2006, Hay ym. 2008).

Tarkastusvaliokunnan piirteitä koskeva tarkastelu on jaettu kahteen tasoon. Regressiomalleissa 2 ja 4 käytetään komposiittimuuttujaa ACE, joka ottaa yhtäaikaaisesti huomioon tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden, ammattitaidon ja tapaamisaktiivisuuden vaikutukset tilintarkastajan palkitsemiseen (ks. Zaman ym. 2011). Regressiomalleissa 2a ja 4a muuttuja ACE on korvattu riippumattomuutta kuvaavalla muuttujalla ACI, ammattitaitoa kuvaavalla muuttujalla ACEXP ja tapaamisaktiivisuutta kuvaavalla muuttujalla ACMEET. Tämä mahdollistaa eri piirteiden vaikutusten tarkastelun yksittäin.

Muuttujan ACE määrittämiseksi on ensin syytä perehtyä muuttujien ACI, ACEXP ja ACMEET määritelmiin. Tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden mittaamiseen käytetään dummy-muuttujaa ACI, joka saa arvon 1, mikäli yli puolet tarkastusvaliokunnan jäsenistä on riippumattomia yhtiöstä ja merkittävistä osakkeenomistajista ja arvon 0 muulloin (ks. esim. Rainsbury, Bradbury & Cahan 2009). Kuten jo aiemmin todettiin, kaikkien tarkastusvaliokunnan jäsenten on hallinnointikoodin nojalla oltava riippumattomia yhtiöstä, mutta vain yhden jäsenen on oltava riippumaton myös merkittävistä osakkeenomistajista (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). Muuttuja ACI oletuksena on, että mikäli enemmistö tarkastusvaliokunnan jäsenistä on riippumattomia sekä yhtiöstä että sen merkittävistä osakkeenomistajista, tarkastusvaliokunta on enemmistöperiaatteella mitattuna riippumaton ulkopuolisten intressitahojen vaikutuksesta.

Myös tarkastusvaliokunnan ammattitaidon määritelmän osalta on syytä palata hallinnointikoodin säännöksiin. Arvopaperimarkkinayhdistyksen (2010a, 14) hallinnointikoodin mukaan tarkastusvaliokunnan ”jäsenillä on oltava valiokunnan tehtäväalueen edellyttämä pätevyys, ja vähintään yhdellä jäsenellä tulee olla asiantuntemusta erityisesti laskentatoimen tai kirjanpidon taikka tarkastuksen alalta.” Pätevyys voi hallinnointikoodin perusteella perustua joko muodolliseen tai liikkeenjohdollisista tehtävistä hankittuun pätevyyteen (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). Täten nämä tekijät muodostuvat keskeisiksi arvioitaessa tarkastusvaliokunnan ammattitaitoa. Yhtiöiden on lisäksi ilmoitettava tarkastusvaliokuntiansa jäsenten koulutustausta ja keskeinen työkokemus, mikä mahdollistaa kyseisten seikkojen arvioinnin. Tarkastusvaliokunnan ammattitaidon mittaamiseen käytetään täten dummy-muuttujaa ACEXP, joka saa arvon 1, mikäli tarkastusvaliokunta koostuu pelkästään jäsenistä, jotka omaavat joko muodollisen tai liikkeenjohdollisista tehtävistä hankitun pätevyyden (tai molemmat) laskentatoimen, kirjanpidon tai tarkastuksen alalta ja arvon 0 muulloin.

Muuttujan ACE kolmatta osaa, eli tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuutta on aiemmissa tutkimuksissa mitattu joko tarkastusvaliokunnan vuotuisten kokousten määrällä tai dummy-muuttujalla, jonka raja-arvona on käytetty suosituksiin perustuvaa tapaamisten määrää (ks. esim. Abbott ym. 2003b; Lee & Mande 2005). Ottaen huomioon riippumattomuuden ja ammattitaidon mittaamiseen käytettyjen muuttujien dikotomisuuden myös tapaamisaktiivisuuden mittaamiseen käytetään dummy-muuttujaa. Täten on asetettava jokin raja-arvo, jonka perusteella tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuutta voidaan arvioida. Hallinnointikoodi ei täsmennä vaadittujen kokousten vähimmäismäärää vaan ainoastaan velvoittaa yhtiötä raportoimaan vuoden aikana pidettyjen kokousten lukumäärän, jotta osakkeenomistajat voivat arvioida tarkastusvaliokunnan toiminnan aktiivisuutta. Raja-arvon määrittämisessä nojaututaan tästä johtuen aiempaan tutkimukseen ja käytetään tapaamisten raja-arvona vähintään neljää tapaamista tilikauden aikana (Abbott ym. 2003b). Täten tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuutta mitataan dummy-muuttujalla ACMEET, joka saa arvon 1, mikäli tarkastusvaliokunta on kokoontunut tilikauden aikana vähintään neljä kertaa ja arvon 0 muulloin.

Muuttujien ACI, ACEXP ja ACMEET määrittämisen jälkeen voidaan määritellä komposiittimuuttuja ACE. Piirteiden yhteisvaikutusten tarkasteluun käytetään komposiittimuuttujaa ACE, joka saa arvon 1, mikäli yli puolet tarkastusvaliokunnan jäsenistä on riippumattomia yhtiöstä ja merkittävistä osakkeenomistajista, tarkastusvaliokunta koostuu pelkästään jäsenistä, jotka omaavat joko muodollisen tai liikkeenjohdollisista tehtävistä hankitun pätevyyden (tai molemmat) laskentatoimen, kirjanpidon tai tarkastuksen alalta ja tarkastusvaliokunta on kokoontunut tilikauden aikana vähintään neljä kertaa. Mikäli kyseiset ehdot eivät täyty, muuttuja ACE saa arvon 0.

Kontrollimuuttujat

Selitysvoimaisten mallien löytämiseksi tarkastusvaliokunnan olemassaoloa ja piirteitä koskevien muuttujien lisäksi on määriteltävä myös muita niin sanottuja kontrollimuuttujia, jotka vaikuttavat tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään. On tärkeää huomata, että tilintarkastajalle maksettuja palkkioita ohjaavat tekijät vaikuttavat eri tavalla riippuen siitä, tarkastellaanko lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita vai oheispalveluista maksettuja palkkioita. Tämä pätee erityisesti muuttujien välillä vallitsevaan logiikkaan. Seuraavaksi tarkastellaan rinnakkain lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita ja

oheispalveluita selittäviin malleihin sisältyviä kontrollimuuttujia, sekä niiden ja selitetävän muuttujan välistä vuorovaikutusta.

Lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden osalta keskeisimpiä tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavia tekijöitä ovat aiemman tutkimuksen perusteella olleet erinäiset tarkastuskohteen kokoa, monimutkaisuutta ja riskiä kuvaavat muuttujat (Simunic 1980; Francis 1984; Hay ym. 2006). Vastaavien tekijöiden on havaittu vaikuttavan myös oheispalveluiden määrään (Barkess & Simnett 1994; Firth 1997; Abbott ym. 2003a; Lee 2008; Zaman ym. 2011). Tarkastuskohteen koon osalta aiemmat tutkimukset ovat havainneet positiivisen yhteyden tarkastuskohteen taseen loppusumman luonnollisen logaritmin ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden välillä (ks. esim. Simunic 1980; Abbott ym. 2003b; Zaman ym. 2011). Kyseinen havainto perustuu siihen, että tarkastuskohteen koon kasvaessa myös suoritettavien tarkastustoimenpiteiden määrän tulisi kasvaa (Palmrose 1986a). Samansuuntainen yhteys on havaittu myös oheispalveluiden tapauksessa. Oletuksena on ollut, että yhtiön koon kasvaessa yhtiön tarve ostaa oheispalveluita kasvaa (Abbott ym. 2003a). Täten regressiomalleihin sisällytetään yhtiön kokoa kuvaava muuttuja LNSIZE, joka vastaa tarkastuskohteen taseen loppusumman luonnollista logaritmia tilikauden lopussa.

Myös tarkastuskohteen monimutkaisuuden on havaittu vaikuttavan tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään (Palmrose 1986b; Francis & Simon 1987; Felix, Gramling & Maletta 2001; Abbott ym. 2003b). Tarkastuskohteen monimutkaisuuden kasvaessa suoritettujen tarkastustoimenpiteiden määrän tulisi kasvaa (Hay ym. 2008). Aiemmissä tutkimuksissa on lisäksi havaittu, että tarkastuskohteen monimutkaisuus on lisännyt sen tarvetta hankkia oheispalveluita tilintarkastajaltaan (Palmrose 1986b). Täten regressiomalleihin sisällytetään tarkastuskohteen monimutkaisuutta kuvaava muuttuja FOREIGN, joka saadaan laskemalla tilinpäätökseen yhdisteltyjen ulkomaisten tytäryhtiöiden prosentuaalinen osuus tarkastuskohteen kaikista tytäryhtiöistä (ks. esim. Hay ym. 2008).

Tarkastuskohteen riskin mallintamiseksi regressiomalleihin sisällytetään aiempaan tutkimukseen perustuen muuttujat ROA, INVREC ja IA (ks. esim. Francis 1984; Goddard & Masters 2000; Carcello ym. 2002; Goodwin-Stewart & Kent 2006). Muuttuja ROA kuvaa tarkastuskohteen tuloksentekeyttä. Se vastaa yhtiön koko pääoman tuottoastet-

ta, joka saadaan laskettua jakamalla yhtiön nettotuloksen ja rahoituskulujen summa aikaistun taseen loppusummalla. Perusoletuksena on, että mitä heikompi tuloksenteekokyky yhtiöllä on, sitä suurempi riski tarkastuskohteeseen liittyy (Knechel & Willekens 2006). Kasvanut riski lisää tilintarkastajan tarvetta suorittaa tarkastustoimenpiteitä kasvattaen lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrää. Toisaalta yhtiön heikentynyt tuloksenteekokyky lisää myös yhtiön ulkoisen konsultoinnin tarvetta, kasvattaen näin tilintarkastajalta hankittujen oheispalveluiden määrää (Firth 1997; Abbott ym. 2003a).

Myös muuttuja INVREC kuvaa tarkastuskohteeseen riskiä, joskin se ei lähesty sitä tuloksenteekokyvyn, vaan taloudelliseen asemaan liittyvän riskin näkökulmasta (Chan, Ezzamel & Gwilliam 1993, 769) Muuttujan INVREC arvo saadaan jakamalla vaihtomaisuuden ja myyntisaamisten yhteenlaskettu summa taseen loppusummalla. Perusoletuksena on, että mitä suurempi riski tarkastuskohteen taloudelliseen asemaan liittyy, sitä enemmän tilintarkastajan on suoritettava tarkastustoimenpiteitä, mikä puolestaan kasvattaa lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuja palkkioita. Kasvanut riski myös edellyttää yhtiöltä tarkempia valvontatoimenpiteitä. Tämä puolestaan saattaa lisätä yhtiön tarvetta ulkopuoliselle konsultoinnille kasvattaen oheispalveluista maksettuja palkkioita. (Zaman ym. 2011, 174)

Muuttuja IA puolestaan kuvaa tarkastuskohteen riskiä sisäisen valvonnan näkökulmasta. Se saa arvon 1, mikäli yhtiöllä on erillinen sisäisen tarkastuksen organisaatio ja arvon 0 muulloin. Kyseisen muuttujan yhteys lakisääteisiin tilintarkastuspalkkioihin on epäselvä. Riskien näkökulmasta erillisen sisäisen tarkastuksen organisaation voisi olettaa pienentävän tarkastuskohteeseen liittyviä riskejä, mikä puolestaan saattaa pienentää lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuja palkkioita. Monet tutkimukset ovat kuitenkin raportoineet kyseisten muuttujien välillä vallitsevasta positiivisesta yhteydestä (ks. esim. Walker & Casterella 2000; Carcello, Hermanson & Raghunandan 2005; Hay ym. 2006; Hay ym. 2008)²². Täten viimeaikaisiin tutkimustuloksiin nojaten oletetaan, että lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden ja erillisen sisäisen tarkastuksen organisaation olemassaolon välillä vallitsee positiivinen yhteys. Toisaalta erillisen sisäisen tarkastuksen organisaation voitaisiin olettaa vähentävän tarkastuskohteen tarvetta ostaa sisäisen

---

²² Kyseinen vuorovaikutussuhde on perusteltavissa kysyntäfunktiooperusteisesta näkökulmasta (ks. tarkemmin Knechel & Willekens 2006).

tarkastuksen palveluita päävastuulliselta tilintarkastajaltaan, mikä saattaisi alentaa oheispalveluista maksettuja palkkioita.

Tarkastuskohteen koon, monimutkaisuuden ja riskin lisäksi tilintarkastajaan liittyvien ominaisuuksien on havaittu vaikuttavan tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään. Erityisesti tilintarkastusyhteisön koko on havaittu merkittäväksi tekijäksi selittäessä tilintarkastajalle maksettuja palkkioita (Palmrose 1986a). Tilintarkastusyhteisön koon mallintamiseksi regressiomalleihin sisällytetään muuttuja BIG4, joka saa arvon 1, mikäli yhtiön päävastuullinen tilintarkastaja on Big 4 -tilintarkastusyhteisöihin kuuluva yhteisö ja arvon 0 muulloin²³. Kyseisen muuttujan avulla voidaan kontrolloida palkkion nousuja, jotka johtuvat suurien tilintarkastusyhteisöjen mahdollisesti laskuttamista palkkiopreemioista (Caneghem 2010) ja Big 4 -yhteisöjen korkeammasta alttiudesta tarjota oheispalveluita asiakkailleen (Abbott ym. 2003a).

Tutkielman empiiristä osiota varten luodut regressiomallit kuvastavat tilintarkastajan palkkioihin vaikuttavien tekijöiden moninaisuutta. Niin tarkastuskohteen koko, monimutkaisuus kuin siihen liittyvät riskit ja tarkastajan ominaisuudet vaikuttavat tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään. Seuraavaksi testataan luotujen mallien toimivuutta ja koetellaan aiemmin asetettuja tarkastusvaliokuntia koskevia hypoteeseja empiirisen aineiston avulla.

4 TUTKIELMAN EMPIIRISEN OSION TULOKSET

4.1 Aineiston kuvaileva analyysi

Ennen varsinaisten tulosten esittämistä on syytä perehtyä aineiston kuvailevaan analyysiin. Tutkielmassa käytettävien otosten toimialajakaumat on esitetty taulukossa 3 (taulukko 3). Otokset ovat keskenään varsin homogeenisiä. Teollisuustuotteet ja -palvelut-toimiala edustaa suurinta toimialaa sekä tarkastusvaliokunnan olemassaoloa tarkastele-

---

²³ Muuttujaa BIG4 ei ole sisällytetty piirteitä tarkasteleviin regressiomalleihin 2, 2a, 4 ja 4a koska kyseisten mallien otokset käsittävät ainoastaan yhtiöitä, joiden päävastuullinen tilintarkastaja on Big 4 -yhteisöihin kuuluva tilintarkastusyhteisö.

vassa otoksessa A (40,3 %) että tarkastusvaliokunnan piirteitä käsittelevässä otoksessa B (37,6 %). Teknologia -toimiala on vastaavasti toiseksi suurin toimiala 16,2 ja 18,3 prosentin osuuksilla. Merkittävin ero otosten välillä koskee kulutustavarat ja perusteollisuus -toimialoja. Otoksen A tapauksessa kulutustavarat -toimiala on kolmanneksi suurin, kun taas otoksessa B kyseisen toimiala on vasta viidenneksi suurin. Perusteollisuus -toimialan osalta tilanne on vuorostaan päinvastainen. Kokonaisuutena voidaan todeta, että molemmat otokset edustavat kattavasti OMXH-listan toimialajakaamaa.

TAULUKKO 3

Aineiston toimialajakauma				
Toimiala	Otos A: Tarkastusvaliokunnan olemassaolo (n = 154)		Otos B: Tarkastusvaliokunnan piirteet (n = 93)	
	Yhtiöiden lkm	%	Yhtiöiden lkm	%
Kulutuspalvelut	18	11,7	10	10,8
Kulutustavarat	24	15,6	6	6,5
Perusteollisuus	15	9,7	15	16,1
Teknologia	25	16,2	17	18,3
Teollisuustuotteet ja -palvelut	62	40,3	35	37,6
Terveystieteiden palvelut	4	2,6	4	4,3
Tietoliikennepalvelut	2	1,3	2	2,2
Yleishyödylliset palvelut	2	1,3	2	2,2
Öljy ja kaasut	2	1,3	2	2,2
Yhteensä	154	100,0	93	100,0

Aineistoa koskevat tunnusluvut on esitetty taulukossa 4 (taulukko 4). Tutkielman kannalta mielenkiintoisimmat tiedot koskevat tilintarkastajalle maksettuja palkkiota ja tarkastusvaliokuntamuuttujia. Tarkastusvaliokunnan olemassaoloa tarkastelevan otoksen A tapauksessa keskimääräinen lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettu palkkio on 616 tuhatta euroa vaihdellen 29 tuhannen ja 4 miljoonan euron välillä. Lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden mediaani on pienempi kuin sen keskiarvo viitaten jakauman positiiviseen vinoumaan. Sama koskee myös oheispalveluista maksettuja palkkioita, joiden keskiarvo on 343 tuhatta euroa ja mediaani vain 154 tuhatta euroa. Aivan kuin lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden, myös oheispalveluista maksettujen palkkioiden vaihteluväli on suuri vaihdellen 7 tuhannesta eurosta 3 miljoonaan euroon.

Taulukko 4 sisältää myös tarkastusvaliokunnan piirteitä tarkastelevan otoksen B keskeisimmät tunnusluvut (taulukko 4). Kyseisessä otoksessa lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden keskiarvo on 877 tuhatta euroa ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden 498 tuhatta euroa muuttujien vaihteluvälin ollessa lähes samalla tasolla kuin otoksen A ta-

pauksessa. Otosten A ja B perusteella vaikuttaisi siltä, että tarkastusvaliokunnan omaavat yhtiöt maksavat korkeampia palkkiota sekä lakisääteisestä tilintarkastuksesta että oheispalveluista. Tarkastusvaliokunnan omaavat yhtiöt ovat myös keskimäärin suurempia taseen loppusummalla mitattuna kuin yhtiöt, joilla ei ole tarkastusvaliokuntaa. Tämä on ymmärrettävää, kun otetaan huomioon tarkastusvaliokunnan perustamista koskevan suosituksen sanamuoto, joka edellyttää tarkastusvaliokunnan perustamista yhtiöissä, joissa liiketoiminnan laajuus edellyttää taloudellista raportointia ja valvontaa koskevien asioiden valmistelua koko hallitusta pienemmässä kokoonpanossa (Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). On kuitenkin huomioitava, etteivät kyseiset tunnusluvut ota huomioon muiden muuttujien vaikutusta. Täten niiden pohjalta ei voida vetää johtopäätöksiä muuttujien välillä mahdollisesti vallitsevasta yhteydestä.

TAULUKKO 4

Aineiston keskeiset tunnusluvut

Otos A: Tarkastusvaliokunnan olemassaolo (n = 154)

Muuttuja	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta	Minimi	Maksimi
AF*	616 451	253 500	730 931	29 246	4 000 000
NAF**	343 414	154 156	478 599	6 602	3 000 000
SIZE***	1 624 218	481 889	3 254 989	29 911	21 964 000
FOREIGN	72,9	80,5	23,3	0,0	100,0
ROA	5,7	5,5	8,9	-20,8	34,7
INVREC	31,1	30,1	15,1	3,5	76,9

Muuttuja	Keskiarvo	Arvo "1" (kpl)	Arvo "0" (kpl)
AC	0,61	94	60
IA	0,42	64	90
BIG4	0,97	150	4

Otos B: Tarkastusvaliokunnan piirteet (n = 93)

Muuttuja	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta	Minimi	Maksimi
AF*	877 264	654 000	834 504	29 246	4 000 000
NAF**	498 360	343 000	555 563	7 000	3 000 000
SIZE***	2 468 728	1 065 250	3 956 098	52 140	21 964 000
FOREIGN	74,7	82,7	21,2	12,0	100,0
ROA	5,5	5,7	8,9	-17,7	34,7
INVREC	30,5	29,5	15,1	5,0	76,9

Muuttuja	Keskiarvo	Arvo "1" (kpl)	Arvo "0" (kpl)
ACE	0,43	40	53
ACI	0,90	84	9
ACEXP	0,47	44	49
ACMEET	0,91	85	8
IA	0,55	51	42

* AF = Tilintarkastuspalkkio (€)

** NAF = Oheispalveluista maksettu palkkio (€)

*** SIZE = Taseen loppusumma (1 000 €)

Taulukon 4 tarkastusvaliokuntamuuttujat tarjoavat mielenkiintoista tietoa tarkastusvaliokuntien olemassaolosta ja niihin liittyvistä piirteistä (taulukko 4). Yli puolella (61 %) otoksen A yhtiöistä on tarkastusvaliokunta. Yhtiöistä, joilla on tarkastusvaliokunta, noin 90 prosentilla on tarkastusvaliokunta, jonka jäsenistä yli puolet on riippumattomia sekä yhtiöstä että sen merkittävistä osakkeenomistajista, kun taas 47 prosenttia tarkastusvaliokunnista koostuu ainoastaan jäsenistä, jotka omaavat muodollisen tai liikkeenjohdollisen pätevyyden (tai molemmat) laskentatoimen, kirjanpidon tai tarkastuksen alalta. Täten vaikuttaisi siltä, että tarkastusvaliokuntien riippumattomuus on keskeinen tekijä muodostettaessa tarkastusvaliokuntia. Myös tarkastusvaliokuntien ammattitaitoisuus vaikuttaisi olevan korkealla tasolla ottaen huomioon, että hallinnointikoodi velvoittaa vain yhdeltä jäseneltä erityisosaamista laskentatoimen, kirjanpidon tai tarkastuksen alalta. Lisäksi noin 91 prosenttia tarkastusvaliokunnista kokoontuu vähintään neljä kertaa tilikauden aikana, mikä viittaa tarkastusvaliokuntien korkeaan tapaamisaktiivisuuteen. Kokonaisuutena vaikuttaisi, että suomalaisten pörssiyritysten tarkastusvaliokunnat ovat korkeatasoisia niin riippumattomuudella, ammattitaidolla kuin tapaamisaktiivisuudella mitattuna. Komposiittimuuttujan ACE perusteella noin 43 prosenttia otoksen B tarkastusvaliokunnista voidaan pitää tehokkaana kaikilla osa-alueilla mitattuna.

4.2 Korrelaatioanalyysin tulokset

Korrelaatioanalyysillä on kaksi tarkoitusta tässä tutkielmassa. Ensinnä sillä pyritään hahmottamaan selittävien muuttujien ja kontrollimuuttujien välistä yhteyttä selitettävään muuttujaan. On kuitenkin huomattava, että korrelaatioanalyysillä ei pyritä löytämään vastauksia tutkielman tutkimuskysymyksiin ja -hypoteeseihin. Korrelaatioanalyysin toisena pääasiallisena tarkoituksena tässä tutkielmassa onkin toimia lähtökohtana OLS-regressioanalyysille. Korrelaatioanalyysin avulla on mahdollista kontrolloida, ettei selittävien muuttujien välillä vallitse liian voimakasta korrelaatiota, joka aiheuttaisi multikollineaarisuuteen liittyviä ongelmia regressiomalleissa.

Korrelaatioanalyysin tulokset on esitetty kahdessa erillisessä korrelaatiomatriisissa. Taulukossa 5 on esitetty tarkastusvaliokunnan olemassaoloa käsittelevien regressiomallien muuttujien Pearsonin ja Spearmanin korrelaatiokertoimet (taulukko 5). Sekä Pearsonin että Spearmanin korrelaatiokertoimien perusteella lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita kuvaavan muuttujan LNAF ja muuttujien AC, LNSIZE, FOREIGN ja IA välillä

TAULUKKO 5

Korrelaatiomatriisi (Otos A)

Otos A: Tarkastusvaliokunnan olemassaolo (n = 154)

	LNAF	LNNAF	AC	LNSIZE	FOREIGN	ROA	INVREC	IA	BIG4
LNAF	1,000	0,788**	0,445**	0,846**	0,334**	-0,013	0,087	0,687**	0,054
LNNAF	0,792**	1,000	0,484**	0,766**	0,347**	0,006	0,042	0,576**	0,150
AC	0,452**	0,481**	1,000	0,513**	0,084	-0,043	-0,061	0,322**	0,204*
LNSIZE	0,850**	0,749**	0,517**	1,000	0,140	0,029	-0,100	0,719**	0,139
FOREIGN	0,356**	0,353**	0,105	0,142	1,000	0,071	0,353**	0,117	0,215**
ROA	-0,051	0,003	-0,027	0,015	-0,077	1,000	0,053	-0,014	0,109
INVREC	0,070	0,013	-0,045	-0,121	0,318**	0,024	1,000	-0,095	-0,023
IA	0,686**	0,574**	0,322**	0,729**	0,134	0,022	-0,105	1,000	-0,028
BIG4	0,053	0,143	0,204*	0,125	0,208**	0,074	-0,026	-0,028	1,000

Taulukossa on esitetty Pearsonin (alhaalla vasemmalla) ja Spearmanin (ylhäällä oikealla) korrelaatiokerroimet matriisimuodossa.

Muuttujien tilastollinen merkittävyys on merkitty seuraavasti: **Korrelaatio on merkitsevä tasolla 0,01 (two-tailed), *Korrelaatio on merkitsevä tasolla 0,05 (two-tailed).

vallitsee tilastollisesti merkitsevä positiivinen korrelaatio 1 prosentin tasolla. Tarkastusvaliokunnan olemassaoloa kuvaavan muuttujan AC ja muuttujan LNAF välinen Pearsonin korrelaatiokerroin on suuruudeltaan 0,452 ja Spearmanin 0,445. Korrelaatio on hypoteesien mukaisesti etumerkiltään positiivinen. On kuitenkin tärkeä muistaa, että kyseinen kerroin ei ota huomioon muiden selittävien tekijöiden vaikutusta, joten sen pohjalta ei voida vetää johtopäätöksiä tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välisestä yhteydestä. Korkein korrelaatiokerroin on muuttujalla LNSIZE, jonka Pearsonin korrelaatiokerroin on 0,850 ja Spearmanin 0,846. Tämän perusteella tarkastuskohteen koko vaikuttaisi olevan keskeinen lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävä tekijä. Muuttujat ROA, INVREC ja BIG4 eivät korreloi tilastollisesti merkitsevästi Pearsonin tai Spearmanin korrelaatiokertoimella mitattuna muuttujan LNAF kanssa.

Oheispalveluita koskevan korrelaatioanalyysin tulokset ovat samansuuntaisia kuin lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden tapauksessa (taulukko 5). Myös muuttuja LNNAF korreloi tilastollisesti merkitsevästi 1 prosentin tasolla muuttujien AC, LNSIZE, FOREIGN ja IA kanssa sekä Pearsonin että Spearmanin korrelaatiokertoimilla mitattuna. Aivan kuten lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden kohdalla, korrelaatio on voimakkainta muuttujien LNNAF ja LNSIZE välillä. Vastoin odotuksia tarkastusvaliokunnan olemassaoloa kuvaava muuttuja AC korreloi positiivisesti muuttujan LNNAF kanssa. Korrelaatioanalyysin perusteella vaikuttaisi siis, että tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä voi vallita positiivinen yhteys. Myös muuttuja IA korreloi vastoin odotuksia positiivisesti muuttujan LNNAF kanssa. Yksi mahdollinen selitys positiiviselle korrelaatiolle saattaa olla se, että erillisen sisäisen tarkastuksen organisaation omaavat yhtiöt kiinnittävät muutenkin enemmän huomiota valvontaan ja hankkivat tästä johtuen enemmän oheispalveluita myös tilintarkastajaltaan. Muuttujat ROA, INVREC ja BIG4 eivät korreloi tilastollisesti merkitsevästi muuttujan LNNAF kanssa.

Korrelaatioanalyysin perusteella tarkastusvaliokunnan olemassaolon vaikutusten tutkimiseen käytettäviin regressiomalleihin 1 ja 3 ei liity multikollinearisuuteen liittyviä ongelmia. Matriisin perusteella korkein selittävien muuttujien välinen korrelaatio vallitsee muuttujien LNSIZE ja IA välillä (taulukko 5). Kyseinen korrelaatiokerroin on Pearsonin korrelaatiokertoimella mitattuna 0,729 ja vastaavasti Spearmanin korrelaatioker-

toimella mitattuna 0,719. Kyseiset arvot eivät ylitä haitallisena pidettyä 0,8:n ohjearvoa (Field 2009, 224). Täten korrelaatioanalyysin perusteella voidaan alustavasti todeta, että multikollinearisuus ei ole ongelma regressiomalleissa 1 ja 3. Mallien multikollineaarisuutta tarkastellaan vielä tarkemmin OLS-regressioanalyysin yhteydessä.

Taulukossa 6 on esitetty tarkastusvaliokunnan piirteitä käsittelevien regressiomallien muuttujien Pearsonin ja Spearmanin korrelaatiokertoimet (taulukko 6). Lakisääteisiä tilintarkastuspalkkiota kuvaava muuttuja LNAF korreloi muuttujien ACI, LNSIZE, FOREIGN, INVREC ja IA kanssa. Korrelaatiot ovat tilastollisesti merkitseviä 1 prosentin tasolla lukuun ottamatta muuttujaa INVREC, jonka tapauksessa korrelaatiokerroin on tilastollisesti merkitsevä ainoastaan 5 prosentin tasolla. Tilastollisesti merkitsevien korrelaatiokertoimien etumerkit ovat odotetun mukaisia. Tarkastusvaliokuntamuuttujista ainoastaan tarkastusvaliokunnan riippumattomuutta kuvaava muuttuja ACI korreloi muuttujan LNAF kanssa. Muuttuja LNAF korreloi jälleen voimakkaimmin muuttujan LNSIZE kanssa. Niiden välinen Pearsonin korrelaatiokerroin on 0,843 ja Spearmanin korrelaatiokerroin 0,841. Muuttujat ACE, ACEXP, ACMEET ja ROA eivät korreloi tilastollisesti merkitsevästi muuttujan LNAF kanssa.

Oheispalveluita ja tarkastusvaliokunnan piirteitä koskevan korrelaatioanalyysin tulokset poikkeavat lakisääteisiä tilintarkastuspalkkiota koskevan vastaavan analyysin tuloksista (taulukko 6). Oheispalveluiden määrää kuvaava muuttuja LNNAF korreloi tilastollisesti merkitsevästi muuttujien ACE, LNSIZE, FOREIGN, INVREC ja IA kanssa. Muuttujien ACE ja INVREC kohdalla korrelaatio on tilastollisesti merkitsevää ainoastaan Spearmanin korrelaatiokertoimella mitattuna ja 5 prosentin tasolla. Kertoimella mitattuna korrelaatio on voimakkainta muuttujien LNNAF ja LNSIZE välillä. Tilastollisesti merkitsevien muuttujien etumerkit poikkeavat jossain määrin odotetusta. Komposiittimuuttujan ACE ja oheispalkkioiden välinen korrelaatiokerroin on etumerkiltään positiivinen. Tämä voi viitata tarkastusvaliokunnan piirteiden ja korkeampien oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vallitsevaan yhteyteen. Myös muuttujan IA korrelaatiokertoimen etumerkki poikkeaa odotetusta. Tarkastusvaliokunnan omaavat yhtiöt vaikuttivat hankkivan enemmän oheispalveluita tilintarkastajaltaan myös tarkastusvaliokunnan piirteitä käsittelevän otoksen B tapauksessa.

TAULUKKO 6

Korrelaatiomatriisi (Otos B)

Otos B: Tarkastusvaliokunnan piirteet (n = 93)

	LNAF	LNNAF	ACE	ACI	ACEXP	ACMEET	LNSIZE	FOREIGN	ROA	INVREC	IA
LNAF	1,000	0,821**	0,201	0,277**	0,133	0,044	0,841**	0,503**	0,054	0,231*	0,722**
LNNAF	0,809**	1,000	0,225*	0,175	0,160	0,042	0,688**	0,467**	0,086	0,238*	0,590**
ACE	0,196	0,184	1,000	0,284**	0,786**	0,267**	0,058	-0,011	0,131	0,125	0,003
ACI	0,276**	0,168	0,284**	1,000	0,092	-0,100	0,240*	0,058	0,075	0,167	0,215*
ACEXP	0,117	0,135	0,786**	0,092	1,000	-0,017	-0,001	0,142	0,184	0,132	-0,006
ACMEET	0,044	0,009	0,267**	-0,100	-0,017	1,000	-0,060	0,050	-0,011	0,036	-0,047
LNSIZE	0,843**	0,693**	0,055	0,240*	-0,013	-0,041	1,000	0,221*	0,054	0,018	0,767**
FOREIGN	0,433**	0,381**	-0,024	0,001	0,087	0,132	0,139	1,000	0,098	0,298**	0,283**
ROA	-0,019	0,052	0,050	0,053	0,136	0,004	0,041	0,028	1,000	0,072	0,107
INVREC	0,211*	0,150	0,173	0,165	0,169	0,069	0,006	0,248*	0,031	1,000	-0,006
IA	0,719**	0,609**	0,003	0,215*	-0,006	-0,047	0,759**	0,231*	0,106	-0,029	1,000

Taulukossa on esitetty Pearsonin (alhaalla vasemmalla) ja Spearmanin (ylhäällä oikealla) korrelaatiokertoimet matriisimuodossa. Muuttujien tilastollinen merkisyys on merkitty seuraavasti: **Korrelaatio on merkitsevä tasolla 0,01 (two-tailed), *Korrelaatio on merkitsevä tasolla 0,05 (two-tailed).

Selittävien muuttujien korrelaatiokertoimet eivät viittaa multikollinearisuuteen liittyviin ongelmiin myöskään tarkastusvaliokunnan piirteitä tarkastelevissa regressiomalleissa 2, 2a, 4 ja 4a. Korkein tilastollisesti merkitsevä korrelaatio vallitsee muuttujien LNSIZE ja IA välillä, joiden Pearsonin korrelaatiokerroin on 0,759 ja Spearmanin korrelaatiokerroin 0,767 (taulukko 6). Tässäkään tapauksessa korrelaatio ei ylitä haitallisen korrelaation ohjearvoa. Tarkastusvaliokunnan piirteitä tarkastelevien mallien multikollinearisuutta analysoidaan tarkemmin tarkastusvaliokunnan olemassaoloa tarkastelevien mallien tapaan OLS-regressioanalyysin yhteydessä.

Korrelaatioanalyysi mahdollisti regressiomallien muuttujien tarkastelun paitsi niiden välisen yhteyden myös mahdollisten multikollinearisuuteen liittyvien ongelmien näkökulmasta. Korrelaatioanalyysin perusteella vaikuttaisi, että muuttujien välillä vallitsevat korrelaatiot ovat riittäviä OLS-regressioanalyysin suorittamiseen aiheuttamatta kuitenkaan multikollinearisuuteen liittyviä ongelmia. Täten mallien muuttujat ovat soveltuvia regressioanalyysin suorittamiseen.

4.3 OLS-regressioanalyysin tulokset

OLS-regressioanalyysin tuloksia tarkastellaan kahdessa osassa. Ensiksi käsitellään lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävien mallien OLS-regressioanalyysin tuloksia sekä kyseisten mallien hyvyyttä ja regressioanalyysin perusolettamusten toteutumista niiden kohdalla. Tämän jälkeen analysoidaan vastaavasti oheispalveluita koskevia regressiomalleja. Yhteenveto tuloksista on esitetty viimeisessä alaluvussa.

Lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita koskevien regressiomallien tulokset on esitetty taulukossa 7 (taulukko 7). Hypoteesin yksi perusteella oletettiin, että tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden välillä vallitsee positiivinen yhteys. Tätä hypoteesia on testattu regressiomallissa 1. Tarkastusvaliokunnan olemassaoloa kuvaavan muuttujan AC kertoimen etumerkki on positiivinen, mutta ei tilastollisesti merkitsevä. Täten hypoteesi yksi ei saa tukea. Kontrollimuuttujien LNSIZE, FOREIGN, INVREC ja IA kertoimet ovat tilastollisesti merkitseviä ja niiden etumerkit ovat odotetun mukaisia. Muuttujat LNSIZE, FOREIGN ja INVREC ovat merkitseviä 1 prosentin tasolla ja muuttuja IA 5 prosentin tasolla. Tarkastuskohteen kokoa kuvaavan muuttujan LNSIZE suuri kerroin (0,537) viittaa sen keskeiseen

rooliin lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden määräytymisessä. Myös kontrollimuuttuja BIG 4 on tilastollisesti merkitsevä 5 prosentin tasolla, joskin sen etumerkki on vastoin odotuksia negatiivinen. Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että Big 4 yhtiöihin kuuluvat tilintarkastusyhteisöt eivät laskuta suurempia summia lakisääteisistä tilintarkastuspalveluistaan kuin Big 4 -yhtiöihin kuulumattomat yhtiöt vaan päinvastoin. On kuitenkin tärkeä huomata, että otoksen yhtiöistä vain neljä yhtiötä käyttää päävastuullisena tilintarkastajanaan muuta kuin Big 4 -yhtiöihin kuuluvaa yhtiötä. Täten on oltava varovainen vedettäessä johtopäätöksiä mahdollisista pienten yhtiöiden laskuttamista palkkiopremioista. Muuttuja ROA ei ole tilastollisesti merkitsevä regressiossa.

TAULUKKO 7

OLS-regressioanalyysin tulokset (Lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetut palkkiot)

Malli	Regressiomalli 1 (n = 154)		Regressiomalli 2 (n = 93)		Regressiomalli 2a (n = 93)		
	LNAF		LNAF		LNAF		
Selitettävä muuttuja	Odotettu merkki	Kerroin	t-arvo	Kerroin	t-arvo	Kerroin	t-arvo
Vakio		-1,797	-3,269**	-2,834	-4,463**	-3,167	-4,656**
Selitettävät muuttujat							
AC	+	0,063	0,610				
ACE	+			0,349	3,580**		
ACI	+					0,243	1,381
ACEXP	+					0,214	2,118*
ACMEET	+					0,179	1,007
Kontrollimuuttujat							
LNSIZE	+	0,537	12,475**	0,534	11,054**	0,540	10,712**
FOREIGN	+	0,011	5,222**	0,016	6,520**	0,015	5,857**
ROA	-	-0,006	-1,219	-0,011	-2,009*	-0,012	-2,085*
INVREC	+	0,008	2,674**	0,009	2,767**	0,009	2,646**
IA	+	0,272	2,120*	0,334	2,215*	0,306	1,950
BIG4	+	-0,585	-2,061*				
R ²		0,806		0,860		0,853	
Korjattu R ²		0,797		0,851		0,839	
F-arvo		86,742**		88,334**		60,775**	

t- ja F-arvojen merkitsevyys: **Merkitsevä tasolla 0,01, *Merkitsevä tasolla 0,05.

Hypoteesi kaksi käsitteli tarkastusvaliokunnan piirteitä (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus) ja niiden yhteyttä lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrään. Hypoteesin oletuksena oli, että tarkastusvaliokunnan piirteiden ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden välillä vallitsee positiivinen yhteys. Kyseistä hypoteesia on testattu regressiomallissa 2 (taulukko 7). Regressioanalyysin tulokset tukevat hypoteesia kaksi. Tarkastusvaliokunnan piirteitä kuvaavan komposiittimuuttujan ACE kerroin on 0,349, ja muuttuja on tilastollisesti merkitsevä 1 prosentin tasolla. Myös muuttujat LNSIZE, FOREIGN, ROA, INVREC ja IA ovat tilastollisesti merkitseviä regressiossa. Tarkastuskohteen kokoa kuvaavan muuttujan LNSIZE kerroin (0,534) on jälleen kaikista kertoimista suurin ja tilastollisesti merkitsevä 1 prosentin tasolla. Kaikkien muuttujien kertoimien etumerkit ovat ennustetun mukaisia.

Regressiomalli 2a mahdollistaa eri piirteiden välisen tärkeyden vertailun (taulukko 7). Kaikkien piirteitä kuvaavien muuttujien kertoimet ovat positiivisia. Tulosten perusteella tarkastusvaliokunnan ammattitaito on tärkein lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävä yksittäinen piirre. Se on lisäksi ainoa piirre, joka on tilastollisesti merkitsevä tarkasteltaessa piirteiden vaikutusta erikseen. Riippumattomuus on kertoimilla tarkasteltuna toiseksi tärkein tarkastusvaliokunnan piirre ja tarkastusvaliokunnan tapaamisaktiivisuus vähiten tärkeä. On kuitenkin huomioitava, että piirteiden yhteisvaikutus, jota muuttuja ACE kuvaa, on kertoimeltaan ja tilastolliselta merkitsevyydeltään suurempi kuin mikään muuttujista ACI, ACEXP ja ACMEET yksitellen. Täten kaikilla piirteillä on merkitystä ennustettaessa lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden määrää. Regressiomallin 2a tulokset ovat muuten vastaavanlaiset kuin mallin 2, joskin muuttuja IA ei ole enää tilastollisesti merkitsevä regressioanalyysissä.

Tähän mennessä on käsitelty regressiomallien 1, 2 ja 2a tuloksia. Varsinaisten tulosten tarkastelun lisäksi on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota myös itse regressiomallien hyvyteen ja regressioanalyysin perusolettamusten toteutumiseen. Mallin hyvyttä on mahdollista arvioida tarkastelemalla regressiomallin selitystasetta kuvaavaa R^2 :ta ja korjattua R^2 :ta. Kyseiset arvot on esitetty edellä taulukossa 7 (taulukko 7). Jälkimmäisistä luvuista korjattu R^2 ottaa huomioon muuttujien määrän ja otoskoon tuoman lisäinformaation ollen täten luotettavampi indikaattori mallin selitystasesta. Regressiomallin 1 korjattu R^2 on 0,797. Regressiomalli 1 selittää siis 79,7 prosenttia lakisääteisten tilin-

tarkastuspalkkioiden vaihtelusta. Regressiomallin 2 korjattu R^2 on 0,851 ja regressiomallin 2a 0,839. Täten lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävien regressiomallien selitysastetta voidaan pitää hyvin korkeana. Tätä olettamaa tukevat myös korkeat F-arvot, jotka ovat tilastollisesti merkitseviä 1 prosentin tasolla. Mallit selittävät siis hyvin lakisääteisissä tilintarkastuspalkkioissa tapahtuvaa vaihtelua.

Mallien hyvyyden lisäksi on myös arvioitava regressioanalyysin perusolettamusten toteutumista. Ensinnä on syytä testata regressiomallien mahdollista multikollineaarisuutta. Taulukko 8 sisältää lakisääteisiä tilintarkastuspalkkiota selittävien regressiomallien kolinearisuuteen liittyvät diagnostiset tiedot (taulukko 8). Taulukossa on esitetty regressiomallien 1, 2 ja 2a selittävien muuttujien ja kontrollimuuttujien toleranssit sekä VIF-luvut (Variance Inflation Factor). Muuttujien toleranssien tulisi ylittää ohjearvo 0,2 (Field 2009, 242), mikä toteutuu jokaisen lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävän regressiomallin kohdalla. VIF-lukujen osalta on puolestaan esitetty, että ne eivät saa ylittää ohjearvoa 10 ja niiden tulisi olla mahdollisimman lähellä 1:tä (Field 2009, 242). Myös tämä olettama toteutuu lakisääteisiä tilintarkastuspalkkiota selittävässä regressiomalleissa. Täten voidaan todeta, että lakisääteisiä tilintarkastuspalkkiota selittäviin malleihin ei liity multikollineaarisuuteen liittyviä ongelmia.

TAULUKKO 8						
Regressiomallien multikollineaarisuuden testaaminen (Lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksetut palkkiot)						
Malli	Regressiomalli 1 (n = 154)		Regressiomalli 2 (n = 93)		Regressiomalli 2a (n = 93)	
	LNAF		LNAF		LNAF	
Selitettävä muuttuja	Toleranssi	VIF	Toleranssi	VIF	Toleranssi	VIF
Selitettävät muuttujat						
AC	0,707	1,414				
ACE			0,957	1,044		
ACI					0,891	1,123
ACEXP					0,946	1,057
ACMEET					0,966	1,036
Kontrollimuuttujat						
LNSIZE	0,371	2,693	0,416	2,402	0,413	2,420
FOREIGN	0,809	1,237	0,873	1,145	0,853	1,172
ROA	0,977	1,024	0,981	1,019	0,966	1,035
INVREC	0,857	1,167	0,896	1,117	0,875	1,143
IA	0,447	2,237	0,397	2,521	0,394	2,537
BIG4	0,876	1,142				

Selittävien muuttujien multikollinearisuuden lisäksi on tarkasteltava myös regressiomallien residuaalien eli jäännöstermien diagnostisia tietoja. Erityisen tärkeää on tarkastella jäännöstermien normaalijakautuneisuutta, homoskedastisuutta ja autokorrelaatiota (Field 2009, 228–229). Regressiomallien perusolettamana on, että jäännöstermit ovat normaalisti jakautuneita. Tämän tutkimiseksi eri regressiomallien jäännöstermien jakaumista muodostettiin normaalisuuskuviot (Normal Probability Plot) sekä histogrammit, joita verrattiin normaalijakaumakäyrään. Näiden perusteella regressiomallien jäännöstermit noudattivat normaalijakaumaa ilman merkittäviä poikkeamia. Toisena oletettamana on, että mallien jäännöstermien jakauma on tasainen eli homoskedastinen. Jäännöstermien homoskedastisuutta analysoitiin kuvalla, jossa tarkasteltiin yhtä aikaa residuaaleja ja ennustearvoja sekä residuaaleja ja kunkin yksittäisen muuttujan arvoja. Kunkin regressiomallin jäännöstermit olivat kuvien perusteella homoskedastisesti jakautuneita. Jäännöstermien välistä mahdollista autokorrelaatiota tutkittiin Durbin-Watsonin -testin avulla. Jokaisen lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävän mallin Durbin-Watson -testin arvo sijoittui välille 1–3 viitaten siihen, että jäännöstermien autokorrelaatio ei vääristä OLS-regressioanalyysin tuloksia (ks. Field 2009, 221).²⁴

Tähän mennessä on käsitelty OLS-regressioanalyysin tulokset, mallien hyvyys ja regressioanalyysin perusolettamusten toteutuminen lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävissä regressiomalleissa 1, 2 ja 2a. Seuraavaksi tarkastellaan vastaavia osa-alueita oheispalveluita selittävien mallien osalta. Oheispalveluita kuvaavien regressiomallien tulokset on esitetty taulukossa 9 (taulukko 9). Regressiomalli 3 käsittelee hypoteesia kolme, jonka perusteella oletettiin, että tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vallitsee negatiivinen yhteys. Tarkastusvaliokunnan olemassaoloa kuvaava muuttuja AC on regressiossa tilastollisesti merkitsevä 5 prosentin tasolla, mutta sen kerroin on positiivinen ja suuruudeltaan 0,340. Täten hypoteesi kolme ei saa tukea. Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että tarkastusvaliokunnan olemassaolo ei rajoita tilintarkastajalta hankittujen oheispalveluiden määrää vaan päinvastoin kasvattaa sitä. Muut tilastollisesti merkitsevät muuttujat regressiossa ovat LNSIZE ja FOREIGN. Molempien kertoimen etumerkki on odotetun mukaisesti positiivinen. Muuttujan LNSIZE kerroin (0,512) on kuitenkin huomattavasti suurempi kuin

---

²⁴ Jäännöstermien homoskedastisuutta ja normaalisuutta tutkivat kuvaavat on tilan säästämiseksi jätetty tutkielman ulkopuolelle. Ainoastaan autokorrelaatiota koskevan Durbin-Watson -testin tulokset on sisällytetty regressioanalyysiä koskeviin liitteisiin (Liite 1).

muuttujan FOREIGN, jonka kerroin on vain 0,014. Muuttujat ROA, INVREC, IA ja BIG4 eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

TAULUKKO 9

OLS-regressioanalyysin tulokset (Oheispalveluista maksetut palkkiot)

OLS-regressioanalyysin tulokset (Oheispalveluista maksetut palkkiot)								
Regressiomalli 3: $LNAF = \beta_0 + \beta_1 AC + \beta_2 LNSIZE + \beta_3 FOREIGN + \beta_4 ROA + \beta_5 INVREC + \beta_6 IA + \beta_7 BIG4 + \varepsilon$								
Regressiomalli 4: $LNAF = \beta_0 + \beta_1 ACE + \beta_2 LNSIZE + \beta_3 FOREIGN + \beta_4 ROA + \beta_5 INVREC + \beta_6 IA + \varepsilon$								
Regressiomalli 4a: $LNAF = \beta_0 + \beta_1 ACI + \beta_2 ACEXP + \beta_3 ACMEET + \beta_4 LNSIZE + \beta_5 FOREIGN + \beta_6 ROA + \beta_7 INVREC + \beta_8 IA + \varepsilon$								
Malli		Regressiomalli 3 (n = 154)		Regressiomalli 4 (n = 93)		Regressiomalli 4a (n = 93)		
Selitettävä muuttuja		LNAF		LNAF		LNAF		
	Odotettu merkki	Kerroin	t-arvo	Kerroin	t-arvo	Kerroin	t-arvo	
Vakio		-2,951	-3,385**	-2,507	-2,108*	-2,597	-2,070*	
Selitettävät muuttujat								
AC	-	0,340	2,079*					
ACE	-			0,391	2,142*			
ACI	-					-0,081	-0,250	
ACEXP	-					0,291	1,561	
ACMEET	-					0,004	0,013	
Kontrollimuuttujat								
LNSIZE	+	0,512	7,501**	0,463	5,113**	0,481	5,172**	
FOREIGN	+	0,014	4,364**	0,016	3,573**	0,015	3,205**	
ROA	-	0,002	0,280	0,000	-0,029	-0,001	-0,127	
INVREC	+	0,002	0,387	0,005	0,829	0,006	0,993	
IA	-	0,150	0,740	0,357	1,264	0,342	1,180	
BIG4	+	-0,067	-0,149					
R ²		0,636		0,596		0,587		
Korjattu R ²		0,619		0,568		0,547		
F-arvo		36,489**		21,158**		14,904**		

t- ja F-arvojen merkitsevyys: **Merkitsevä tasolla 0,01, *Merkitsevä tasolla 0,05.

Regressiomalli 4 käsittelee hypoteesia neljä, jonka oletuksena oli, että tarkastusvaliokunnan piirteiden (riippumattomuus, ammattitaito ja tapaamisaktiivisuus) ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vallitsee negatiivinen yhteys. Regressiomallin 4 tulokset eivät tue kyseistä hypoteesia (taulukko 9). Tarkastusvaliokunnan piirteitä kuvaava komposiittimuuttuja on tilastollisesti merkitsevä, mutta aivan kuten muuttujan AC kerroin regressiomallissa 3, muuttujan ACE kerroin (0,391) on vastoin odotuksia positiivinen. Yhteys on tilastollisesti merkitsevä 5 prosentin tasolla. Täten tarkastusvaliokunnan piirteiden ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vallitsee tutki-

mustulosten perusteella positiivinen yhteys. Aivan kuten regressiomallissa 3, muuttujat LNSIZE ja FOREIGN ovat tilastollisesti merkitseviä 1 prosentin tasolla myös regressiomallissa 4. Muuttuja LNSIZE on kertoimen suuruuden perusteella huomattavasti tärkeämpi oheispalveluita selittävä tekijä kuin muuttuja FOREIGN.

Regressiomallin 4a avulla on mahdollista tarkastella piirteiden vaikutusta yksitellen (taulukko 9). Ainoastaan tarkastusvaliokunnan riippumattomuutta kuvaavan muuttujan ACI kertoimen etumerkki on negatiivinen. Täten vaikuttaisi, että riippumaton tarkastusvaliokunta saattaa pyrkiä rajoittamaan tilintarkastajalta hankittujen oheispalveluiden määrää. On kuitenkin syytä huomata, että muuttujan ACI kerroin ei ole tilastollisesti merkitsevä, joten tulosten pohjalta ei voida vetää johtopäätöksiä tarkastusvaliokunnan riippumattomuuden ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välisestä yhteydestä. Tarkastusvaliokunnan ammattitaitoa ja tapaamisaktiivisuutta kuvaavien muuttujien kertoimien etumerkit ovat puolestaan positiivisia, joskin muuttujan ACMEET kerroin on hyvin pieni (0,004). Tarkastusvaliokunnan ammattitaitoa kuvaava muuttuja ACEXP vaikuttaisi myös oheispalveluiden tapauksessa olevan tärkein yksittäinen palkkioita selittävä muuttuja, joskaan sekään ei ole merkitsevä 1 tai 5 prosentin tasolla²⁵. Myös regressiomallin 4a tapauksessa, muuttujat LNSIZE ja FOREIGN ovat ainoat tilastollisesti merkitsevät kontrollimuuttujat. Molemmat ovat merkitseviä 1 prosentin tasolla.

Oheispalveluita selittävien regressiomallien hyvyttä koskevat tiedot on esitetty edellä taulukossa 9 (taulukko 9). Regressiomallin 3 korjattu R^2 on 0,619. Mallin selitysaste on täten selvästi matalampi kuin lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden tapauksessa, mutta kuitenkin varsin korkea. Regressiomallin 4 korjattu selitysaste on 0,568 ja regressiomallin 4a 0,547. Kyseisissä tapauksissa mallit selittävät yli 50 prosenttia oheispalveluissa tapahtuvasta vaihtelusta. Myös mallien F-arvot ovat varsin suuria ja merkitseviä 1 prosentin tasolla, joskaan eivät niin suuria kuin lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävien mallien kohdalla. Täten vaikuttaisi siltä, että tarkastuskohteen kokoa, monimutkaisuutta ja riskiä selittävät tekijät eivät selitä yhtä hyvin oheispalveluita kuin ne selittävät lakisääteisiä tilintarkastuspalkkiota. Kokonaisuutena voidaan kuitenkin todeta, että mallit selittävät hyvin oheispalveluissa tapahtuvaa vaihtelua.

---

²⁵ Muuttujan ACEXP kerroin on 0,291 ja se on merkitsevä tasolla 0,122 (liite 1).

Oheispalveluita selittävien mallien kollineaarisuutta koskevat diagnostiset tiedot ovat vastaavat kuin aiemmin esitettyssä taulukossa 8 (taulukko 8). Tämä johtuu lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita ja oheispalveluita selittävien mallien identtisuudesta selittävien muuttujien ja kontrollimuuttujien arvojen osalta. Ainoa ero koskee luonnollisesti selitettävää muuttujaa, joka oheispalveluiden tapauksessa on LNNAF. Selitettävä muuttuja ei kuitenkaan vaikuta selittävien muuttujien ja kontrollimuuttujien väliseen kollineaarisuuteen. Täten multikollineaarisuus ei ole ongelma myöskään oheispalveluita selittävien mallien kohdalla.

Oheispalveluita selittävien mallien jäännöstermeille suoritettiin vastaavat diagnostiset toimenpiteet kuin lakisääteisiä tilintarkastuspalkkiota selittävien mallien tapauksessa. Jäännöstermien jakautumista kuvaavien histogrammien ja normaalisuuskuvioiden perusteella oheispalveluita kuvaavien regressiomallien residuaalit noudattivat normaalijakaumaa. Myös jäännöstermien jakauma oli muodoltaan homoskedastinen, eikä viitannut heteroskedastisuuteen liittyviin ongelmiin. Durbin-Watson -testien perusteella selittävien muuttujien välillä ei myöskään esiintynyt tuloksia häiritsevää autokorrelaatiota vaan testien arvot sijoittuivat välille $1-3$ ²⁶. Täten myös oheispalveluita selittäviä regressiomalleja voidaan pitää luotettavina.

4.4 Yhteenveto tuloksista

OLS-regressioanalyysin tulokset tarjosivat mielenkiintoista tietoa tilintarkastajalle maksettuihin palkkioihin vaikuttavista tekijöistä. Regressiomallien 1, 2 ja 2a tulokset osoittivat, että vaikka tarkastusvaliokunnan olemassaolo ei vaikutakaan positiivisesti lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettuihin palkkioihin, tarkastusvaliokunnan piirteiden ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä vallitsee positiivinen yhteys. Täten hypoteesi kaksi sai tukea, kun taas hypoteesi yksi kumoutui. Tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaito osoittautui yksittäisistä piirteistä tärkeimmäksi lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittäväksi tekijäksi. Kontrollimuuttujista keskeisimmiksi osoittautuivat puolestaan tarkastuskohteen koko, tilinpäätökseen yhdisteltyjen ulkomaisten tytäryhtiöiden prosentuaalinen osuus kaikista tilinpäätökseen yhdistellyistä tytäryhtiöistä sekä vaihtomaisuuden ja taseen lyhyt- ja pitkäaikaisten myyntisaamisten yhteenlasketun summan

---

²⁶ Durbin-Watson -testin tulokset on esitetty liitteissä (Liite 1).

prosentuaalinen osuus taseen loppusummasta. Kyseiset kontrollimuuttujat olivat tilastollisesti merkitseviä kaikissa lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävässä malleissa. Kaikkien muuttujien kertoimien etumerkit olivat positiivisia ja tilastollisesti merkitseviä 1 prosentin tasolla. Kontrollimuuttujia koskevat tulokset vahvistivat täten osaltaan tarkastuskohteen koon, monimutkaisuuden ja riskin positiivista vaikutusta lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden suuruuteen (Simunic 1980; Francis 1984; Hay ym. 2006)²⁷.

Oheispalveluita selittävien mallien 3, 4 ja 4a tulokset olivat yllättäviä. Sekä tarkastusvaliokunnan olemassaolo että sen piirteet vaikuttivat positiivisesti oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään kumoten hypoteesit kolme ja neljä. Myös oheispalveluiden tapauksessa tarkastusvaliokunnan ammattitaito osoittautui yksittäisistä piirteistä tärkeimmäksi palkkioita selittäväksi tekijäksi. Tämän lisäksi tarkastuskohteen koko ja tilinpäätökseen yhdisteltyjen ulkomaisten tytäryhtiöiden prosentuaalinen osuus kaikista tilinpäätökseen yhdistellyistä tytäryhtiöistä olivat tilastollisesti merkitseviä kaikissa regressiomalleissa. Muut kontrollimuuttujat eivät olleet merkitseviä. Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että oheispalveluita selittävät tekijät eroavat jossain määrin lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävistä tekijöistä. Vaikka tarkastuskohteen koko ja monimutkaisuus kytkeytyivät tulosten perusteella oheispalveluiden hankintaan, yksikään riskiä mittaavista muuttujista ei selittänyt oheispalveluissa tapahtuvaa vaihtelua. Täten oheispalveluita selittävä tekijät vaikuttaisivat ainakin jossain määrin eroavan lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita selittävistä tekijöistä.

---

²⁷ Myös tilintarkastusyhteisön kokoa mittaava dummy-muuttuja BIG 4 oli tilastollisesti merkitsevä, mutta kyseisen muuttujan osalta otos oli rajallinen, joten lopullisia johtopäätöksiä sen vaikutuksista ei voitu vetää.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Tutkielman keskeisimmät tulokset

Tämän tutkielman tavoitteena oli tutkia sitä, miten tarkastusvaliokunnan olemassaolo ja sen piirteet vaikuttavat päävastuulliselle tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään. Tutkielman otos koostui Helsingin pörssin OMXH-listalla vuosina 2009–2010 noteeratuista suomalaisista pörssiyhtiöistä. Tarkastusvaliokunnan piirteiden osalta tarkasteltiin tarkastusvaliokunnan jäsenten riippumattomuutta, ammattitaitoa ja tapaa-misaktiivisuutta. Tarkastelussa otettiin erikseen huomioon sekä lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamisesta maksetut tilintarkastuspalkkiot että päävastuulliselle tilintarkastajalle oheispalveluista maksetut palkkiot, mikä mahdollisti kattavan kokonaiskuvan luomisen tarkastusvaliokunnan roolista tilintarkastuksen resursointia koskevissa kysymyksissä.

Tutkielman tavoitteen pohjalta muodostettiin neljä tutkimuskysymystä, joista johdettiin edelleen neljä tutkimushypoteesia tutkielman teoreettiseen osaan perustuen. Hypoteeseja testattiin OLS-regressioanalyysin avulla. Hypoteesit yksi ja kaksi käsittelivät lakisääteisiä tilintarkastuspalkkioita. Tutkielman ensimmäisen hypoteesin perusteella oletettiin, että tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisestä tilintarkastuksesta maksettujen palkkioiden välillä vallitsee positiivinen yhteys. Tarkastusvaliokunnan olemassaoloa kuvaava muuttuja ei kuitenkaan osoittautunut tilastollisesti merkitseväksi, joten hypoteesi yksi jouduttiin hylkäämään. Hypoteesi kaksi käsitteli puolestaan tarkastusvaliokunnan piirteitä. Sen perusteella oletettiin, että myös tarkastusvaliokunnan piirteiden ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä vallitseva yhteys on positiivinen. Toisin kuin hypoteesin yksi tapauksessa, tarkastusvaliokunnan piirteitä kuvaava komposiittimuuttuja osoittautui tilastollisesti merkitseväksi tukien hypoteesia kaksi. Yksittäisistä piirteistä tärkeimmäksi osoittautui tarkastusvaliokunnan jäsenten ammattitaito.

Hypoteesit kolme ja neljä käsittelivät oheispalveluista maksettuja palkkioita. Niitä koskevat oletukset olivat toisensuuntaisia kuin lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden tapauksessa. Hypoteesin kolme perusteella oletettiin, että tarkastusvaliokunnan olemassa-

olon ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä vallitsee negatiivinen yhteys. Vastaavansuuntaista yhteyttä odotettiin myös hypoteesin neljä kohdalla, joka käsitteli tarkastusvaliokunnan piirteiden ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välistä yhteyttä. Kumpikaan hypoteeseista ei saanut tukea. Sekä tarkastusvaliokunnan olemassaolo että sen piirteet vaikuttivat vastoin odotuksia positiivisesti oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään. Myös oheispalveluiden tapauksessa, tarkastusvaliokunnan ammattitaito osoittautui tärkeimmäksi yksittäiseksi palkkioita selittäväksi piirteeksi.

Kokonaisuutena tutkielman tulokset kyseenalaistavat aiempien tutkimustulosten sovellettavuuden nykyisessä corporate governance -kontekstissa. Vaikka tutkielman tulokset tukevatkin aiemman tutkimuksen tavoin tarkastusvaliokunnan piirteiden (ks. esim. Goodwin-Stewart & Kent 2000; Abbott ym. 2003b; Lee & Mande 2005; Zaman ym. 2011), ja erityisesti sen ammattitaidon merkitystä lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden määräytymisessä (Lee & Mande 2005; Abbott ym. 2003b; Vafeas & Waagelein 2007), ne myös osoittavat, että yksistään tarkastusvaliokunnan olemassaolo ei enää ole yhteydessä lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden nousuun (vrt. Collier & Gregory 1996; Goodwin-Stewart & Kent 2006; Knechel & Willekens 2006; Hay ym. 2008). Yksi mahdollinen syy tähän voi olla, että piirteillä mitattuna tehottomilla tarkastusvaliokunnalla ei ole todellista valtaa päättää tilintarkastuksen laajuuteen liittyvistä kysymyksistä. Tällöin tarkastusvaliokunnan rooli saattaa jäädä lähinnä seremoniaaliseksi, kuten institutionaalisisestä näkökulmasta toteutetut tutkimukset ovat joissakin tapauksissa osoittaneet (ks. esim. Spira 2002; Cohen, Krishnamoorthy & Wright 2007). Tehottomat tarkastusvaliokunnat eivät myöskään välttämättä ymmärrä lakisääteisen tilintarkastuksen merkitystä ja siihen liittyviä riskejä, jolloin heillä ei ole kykyä ja osaamista vaikuttaa lakisääteiseen tilintarkastukseen suunnattuihin resursseihin.

Toisaalta tutkielman tulokset kyseenalaistavat tarkastusvaliokunnan roolin oheispalveluita rajoittavana toimijana (vrt. Abbott ym. 2003a, Lee 2008; Zaman ym. 2011). Se, että tarkastusvaliokunnan olemassaolo ja sen piirteet vaikuttavat tutkielman tulosten perusteella positiivisesti oheispalveluista maksettujen palkkioiden määrään, saattaa kertoa kansallisten erityispiirteiden vaikutuksesta tarkastusvaliokunnan oheispalveluita koskevassa päätöksenteossa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, josta suurin osa aihetta koskevasta tutkimuksestakin on peräisin, Sarbanes-Oxley -laki rajoittaa yksityiskohtaisesti tilintarkastajan mahdollisuuksia tarjota oheispalveluita (ks. Sarbanes-Oxley Act of

2002). Suomessa ja EU:ssa ei taas ole erillistä kieltoa, joka estäisi tilintarkastajaa tarjoamasta oheispalveluita asiakkailleen (Euroopan komissio 2010, 12), joskin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2006/43/EY, 97) rajoittaa oheispalveluiden tarjoamista tilanteissa, joissa tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu. Suhtautuminen tilintarkastajan tarjoamiin oheispalveluihin ja niiden tilintarkastajan riippumattomuudelle aiheuttamiin vaaroihin voi täten Suomessa ja EU:ssa olla väljempää kuin Yhdysvalloissa. Tarkastusvaliokunnat eivät tällöin välttämättä koe, että tilintarkastajalta hankitut oheispalvelut vaarantaisivat tilintarkastajan riippumattomuuden ja että niitä tarvitsisi rajoittaa.

Tarkastusvaliokuntien jäsenillä on lisäksi paremmat mahdollisuudet perehtyä taloudellista raportointia ja valvontaa koskevien asioiden valmisteluun kuin hallituksen jäsenillä yhtiöissä, joissa ei ole erillistä tarkastusvaliokuntaa (2006/43/EY ks. myös Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a, 14). Tarkastusvaliokunnan olemassaolo voi täten parantaa yhtiön kykyä havaita puutteita taloudelliseen raportointiin liittyvissä kysymyksissä ja lisätä yhtiön tarvetta ulkopuolisille konsultointipalveluille. Tämä saattaa kansallisten erityispiirteiden ohella selittää tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja oheispalveluista maksettujen palkkioiden välillä havaittua positiivista yhteyttä. Yhteys vaikuttaisi olevan voimakkaampi yhtiöissä, joiden tarkastusvaliokunnat ovat piirteillä mitattuna tehokkaita. Täten aiempien oheispalveluita koskevien tutkimustulosten laajempaa yleistettävyyttä on syytä tarkastella tulevaisuudessa tarkemmin.

5.2 Tutkielman rajoitteet

Kuten mihin tahansa tutkimukseen, myös tähän tutkielmaan liittyy rajoitteita, jotka on otettava huomioon tulosten merkitystä pohdittaessa. Ottaen huomioon tutkielman kvantitatiivisen luonteen, keskeisiä käsitteitä tutkielman rajoitteiden näkökulmasta ovat tulosten sisäinen ja ulkoinen validiteetti, sekä niiden reliabiliteetti. Tutkielman sisäisen validiteetin eli pätevyyden näkökulmasta keskeisessä roolissa ovat käytetyt tutkimusmenetelmät ja niiden soveltuvuus tilintarkastuspalkkioiden mittaamiseen. Tutkielman sisäisen validiteetin vahvistamiseksi tutkielman hypoteeseja testattiin aiemman tutkimuksen tapaan OLS-regressioanalyysin avulla. Mallien korkean selityksasteen takaamiseksi niissä käytettävät muuttujat johdettiin aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta. Tämän lisäksi mallien hyvyttä ja regressioanalyysin perusolettamusten toteutumista arvioitiin

tarvittavien diagnostisten toimenpiteiden avulla. Tämän perusteella voitiin todeta, että mallit selittivät kiitettävällä tasolla tilintarkastuspalkkioiden muodostumista ja täyttivät regressioanalyysin perusolettamukset. Täten malleja voidaan pitää sisäisesti valideina.

Tutkielman ulkoinen validiteetti kytkeytyy puolestaan vahvasti tutkimusotoksen muodostamiseen. Tutkielman otoksen muodostamisessa kiinnitettiin erityistä huomiota aineiston riittävään laajuuteen ja ajankohtaisuuteen. Tuloksia yleistettäessä on kuitenkin otettava huomioon, että otos kattoi ainoastaan suomalaisia OMXH-listalla vuosina 2009–2010 noteerattuja pörssiyhtiöitä. Täten on epäselvää, miten tutkielman tulokset ovat yleistettävissä esimerkiksi laajemmassa pohjoismaisessa kontekstissa. Tämän lisäksi otoksen ulkopuolelle suljettiin rahoitus- ja vakuutusalan yhtiöt niiden toiminnan ja raportoinnin erityispiirteistä johtuen. Tulokset eivät täten luonnollisesti päde kaikkiin pörssiyhtiöihin, vaan ainoastaan yhtiöihin, jotka eivät toimi rahoitus- ja vakuutusallalla. Nämä ovat tekijöitä, jotka on otettava huomioon tuloksia yleistettäessä.

Kolmas huomioon otettava tekijä on tutkielman tulosten reliabiliteetti eli luotettavuus. Tutkielman reliabiliteetin maksimoimiseksi tutkielmassa käytettiin virallisia tietolähteitä, kuten tilintarkastettuja vuosikertomuksia, joiden sisältämien tietojen tarkkuutta ja luotettavuutta voidaan lähtökohtaisesti pitää varsin korkeana. Tämän lisäksi ETLA:n tietokannan hyödyntäminen mahdollisti tiedonkeruun osittaisen automatisoinnin pienentäen manuaalisesta tiedonkeruusta aiheutuvien virheiden riskiä. Manuaalisesti kerätyt tiedot tarkastettiin lisäksi useaan kertaan virheiden minimoimiseksi. Täten tutkielman reliabiliteettia voidaan pitää hyvänä.

5.3 Jatkotutkimusaiheet

Tutkielman tulokset nostivat esille mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Tutkielmassa keskityttiin tarkastelemaan tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja piirteiden vaikutusta tilintarkastajalle maksettuihin palkkioihin suomalaisella aineistolla. Ottaen huomioon suomalaisen corporate governance -sääntelyn kytkökset skandinaaviseen corporate governance -kenttään, tarkastelua olisi mahdollista laajentaa koskemaan myös muita Pohjoismaita. Tämä mahdollistaisi paitsi tulosten laajemman yleistettävyyden myös mahdollisten yhtäläisyyksien ja erojen kartoittamisen skandinaavisessa kontekstissa. Näin

voitaisiin tarkastella erityisesti kansallisten erityispiirteiden roolia tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan välisessä vuorovaikutuksessa.

Toinen mahdollinen jatkotutkimusaihe liittyy tarkastusvaliokunnan ja tilintarkastajan väliseen vuorovaikutukseen yleisesti. Tutkielman tulokset osoittivat, että tarkastusvaliokunnan olemassaolo ja piirteet vaikuttavat tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään, joskaan tarkastusvaliokunnan olemassaolon ja lakisääteisten tilintarkastuspalkkioiden välillä ei vallinnut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Seuraava luonnollinen askel olisi kysyä, miksi tarkastusvaliokunnan olemassaolo ja piirteet vaikuttavat tilintarkastajalle maksettujen palkkioiden määrään. Tällöin voitaisiin tarkastella esimerkiksi tarkastusvaliokunnan jäsenten tilintarkastukseen liittyviä motiiveja ja niihin vaikuttavia tekijöitä. Tutkielman tulosten valossa erityisen mielenkiintoista olisi tutkia tarkastusvaliokunnan jäsenten suhtautumista tilintarkastajan tarjoamiin oheispalveluihin ja niihin kytkeytyviä riippumattomuuskysymyksiä. Näin olisi mahdollista saada entistä syvällisempää tietoa tarkastusvaliokuntatyöskentelystä ja sen yhteydestä tilintarkastukseen.

Kolmas mahdollinen jatkotutkimusaihe liittyy tutkielman alussa käsiteltyyn corporate governance -viitekehykseen. Tämän tutkielman malleissa käsiteltiin ainoastaan kolmea corporate governance -viitekehykseen kuuluvaa osatekijää, jotka olivat tarkastusvaliokunta, tilintarkastaja ja sisäinen tarkastus. Malleja olisi mahdollista laajentaa ottamalla tarkasteluun mukaan myös johtoa ja hallitusta kuvaavat muuttujat. Näin voitaisiin saada entistä kattavampaa tietoa corporate governancen vaikutuksista tilintarkastajan palkittamiseen, ja toisaalta tarkastella tarkastusvaliokuntaa ja sen roolia laajemmassa kontekstissa.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Abbott, L. J., Parker, S. & Peters, G. F. 2004. Audit Committee Characteristics and Restatements. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 23:1, 69–87.
- Abbott, L. J., Parker, S., Peters, G. F. & Raghunandan, K. 2003a. An Empirical Investigation of Audit Fees, Nonaudit Fees, and Audit Committee. *Contemporary Accounting Research*, 20:2, 215–234.
- Abbott, L. J., Parker, S., Peters, G. F. & Raghunandan, K. 2003b. The Association between Audit Committee Characteristics and Audit Fees. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 22:2, 17–32.
- Airaksinen, M., Friman, M., Haapanen, M., Karhu, K., Kaarenjoja, A., Lainema, M., Leino, M., Leppiniemi, J., Nieminen, M., Reinikainen, M., Rönkkö, M., Suontausta, S. & Fieldhouse, L. 2010. *Tarkastusvaliokunnan rooli ja tehtävät*. Helsinki: Boardman Oy.
- Archambeault, D. S., DeZoort, F. T. & Hermanson, D. R. 2008. Audit Committee Incentive Compensation and Accounting Restatements. *Contemporary Accounting Research*, 25:4, 965–992.
- Badawi, I. M. 2005. Global Corporate Accounting Frauds and Action for Reforms. *Review of Business*, 26:2, 8–14.
- Baddeley, M. C. & Barrowclough, D. V. 2009. *Running Regressions - A Practical Guide to Quantitative Research in Economics, Finance and Development Studies*. USA: Cambridge University Press.
- Barkess, L. & Simnett, R. 1994. The Provision of Other Services by Auditors: Independence and Pricing Issues. *Accounting and Business Research*, 24:94, 99–108.
- Beasley, M. S. 1996. An Empirical Analysis of the Relation Between the Board of Director Composition and Financial Statement Fraud. *The Accounting Review*, 71:4, 443–465.
- Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R. & Lapedes, P. D. 2000. Fraudulent Financial Reporting: Consideration of Industry Traits and Corporate Governance Mechanisms. *Accounting Horizons*, 14:4, 441–454.
- Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R. & Neal, T. L. 2009. The Audit Committee Oversight Process. *Contemporary Accounting Research*, 26:1, 65–122.

- Becker, C. L., Defond, M. L., Jiambalvo, J. & Subramanyam, K. R. 1998. The Effect of Audit Quality on Earnings Management. *Contemporary Accounting Research*, 15:1, 1–24.
- Bedard, J., Chtourou, S. M. & Courteau, L. 2004. The Effect of Audit Committee Expertise, Independence, and Activity on Aggressive Earnings Management. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 23:2, 13–35.
- Braiotta, L. 2004. *Audit Committee Handbook*. Hoboken, NJ, USA: Wiley.
- Buchalter, S. D. & Yokomoto, K. L. 2003. Audit Committees' Responsibilities and Liability. *The CPA Journal*, (March), 19–23.
- Bushman, R. M. & Smith, A. J. 2001. Financial Accounting Information and Corporate Governance. *Journal of Accounting and Economics*, 32, 237–333.
- Caneghem, T. V. 2010. Audit Pricing and the Big4 Fee Premium: Evidence from Belgium. *Managerial Auditing Journal*, 25:2, 122–139.
- Carcello, J. V., Hermanson, D. R., Neal, T. L. & Riley Jr, R. A. 2002. Board Characteristics and Audit Fees. *Contemporary Accounting Research*, 19:3, 365–384.
- Carcello, J. V., Hermanson, D. R., & Raghunandan, K. 2005. Factors Associated with U.S. Public Companies' Investment in Internal Auditing. *Accounting Horizons*, 19:2, 69–84.
- Carcello, J. V. & Neal, T. 2000. Audit Committee Composition and Auditor Reporting. *The Accounting Review*, 75:4, 453–467.
- Carcello, J. V. & Neal, T. 2003. Audit Committee Characteristics and Auditor Dismissals following "New" Going-Concern Reports. *The Accounting Review*, 78:1, 95–117.
- Carcello, J. V., Neal, T., Palmrose, Z. & Scholz, S. 2011. CEO Involvement in Selecting Board Members, Audit Committee Effectiveness, and Restatements. *Contemporary Accounting Research*, 28:2, 396–430.
- Chan, P., Ezzamel, M. & Gwilliam, D. 1993. Determinants of Audit Fees For Quoted UK Companies. *Journal of Business Finance and Accounting*, 20:6, 765–786.
- Charles, S. L., Glover, S. M. & Sharp, N. Y. 2010. The Association between Financial Reporting Risk and Audit Fees before and after the Historic Events Surrounding SOX. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 29:1, 15–39.
- Choi, J., Kim, C. F., Kim, J. & Zang, Y. 2010. Audit Office Size, Audit Quality, and Audit Pricing. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 29:1, 73–97.
- Cohen, J., Krishnamoorthy, G. & Wright, A. 2002. Corporate Governance and the Audit Process. *Contemporary Accounting Research*, 19:4, 573–594.

- Cohen, J., Krishnamoorthy, G. & Wright, A. 2004. The Corporate Governance Mosaic and Financial Reporting Quality. *Journal of Accounting Literature*, 23, 87–152.
- Cohen, J., Krishnamoorthy, G. & Wright, A. 2007. Form versus Substance: The Implications for Auditing Practice and Research of Alternative Perspectives on Corporate Governance. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 27:2, 181–198.
- Collier, P. & Gregory, A. 1996. Audit Committee Effectiveness and the Audit Fee. *The European Accounting Review*, 5:2, 177–198.
- Cosserat, G. W. 2000. *Modern Auditing*. England: John Wiley & Sons, Ltd.
- Davidson, W. N., Xie, B. & Xu, W. 2004. Market Reaction to Voluntary Announcements of Audit Committee Appointments: The Effect of Financial Expertise. *Journal of Accounting and Public Policy*, 23, 279–293.
- Defond, M. L., Hann, R. N. & Hu, X. 2005. Does the Market Value Financial Expertise on Audit Committees of Boards of Directors? *Journal of Accounting Research*, 43:2, 153–193.
- Demski, J. S. & Feltham, G. A. 1978. Economic Incentives in Budgetary Control Systems. *The Accounting Review*, 53:2, 336–359.
- Dezort, F. T. 1998. Analysis of Experience Effects on Audit Committee Members' Oversight Judgments. *Accounting, Organizations and Society*, 23:1, 1–21.
- Dezort, F. T. & Salterio, S. E. 2001. The Effects of Corporate Governance Experience and Financial-Reporting and Audit Knowledge on Audit Committee Members' Judgments. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 20:2, 31–47.
- Dhaliwal, D., Naiker, V. & Navissi, F. 2010. The Association Between Accruals Quality and the Characteristics of Accounting Experts and Mix of Expertise on Audit Committees. *Contemporary Accounting Research*, 27:3, 787–827.
- Dusenbury, R. B., Reimers, J. L. & Wheeler, S. W. 2000. The Audit Risk Model: An Empirical Test for Conditional Dependencies among Assessed Component Risks. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 19:2, 105–117.
- Eichenseher, J. W. & Shields, D. 1985. Corporate Director Liability and Monitoring Preferences. *Journal of Accounting and Public Policy*, 4:1, 13–31.
- Eisenhardt, K. 1989. Agency Theory: An Assessment and Review. *Academy of Management Review*, 14:1, 57–74.
- Fama, E. F. 1980. Agency Problems and the Theory of the Firm. *The Journal of Political Economy*, 88:2, 288–307.
- Fama, E. F. & Jensen, M. C. 1983. Separation of Ownership and Control. *Journal of Law and Economics*, 26:2, 301–325.

- Felix, W. L., Gramling, A. A. & Maletta, M. J. 2001. The Contribution of Internal Audit as a Determinant of External Audit Fees and Factors Influencing This Contribution. *Journal of Accounting Research*, 39:3, 513–534.
- Field, A. 2009. *Discovering Statistics Using SPSS*. 3rd Edition. London: SAGE Publications Ltd.
- Firth, M. 1997. The Provision of Nonaudit Services by Accounting Firms to their Audit Clients. *Contemporary Accounting Research*, 14:2, 1–21.
- Francis, J. R. 1984. The Effect of Audit Firm Size on Audit Prices: A Study of the Australian Market. *Journal of Accounting and Economics*, 6:2, 133–151.
- Francis, J. R. 2004. What Do we Know about Audit Quality? *The British Accounting Review*, 36, 345–368.
- Francis, J. R. & Simon, D. 1987. A Test of Audit Firm Pricing in the Small Client Segment of the U.S. Audit Market. *The Accounting Review*, 62:1, 145–167.
- Gaynor, L. M., McDaniel, L. S. & Neal, T. L. 2006. The Effects of Joint Provision and Disclosure of Non-Audit Services on Audit Committee Members' Decisions and Investors' Preferences. *The Accounting Review*, 81:4, 873–896.
- Ghosh, A. & Moon, D. 2005. Auditor Tenure and Perceptions of Audit Quality. *The Accounting Review*, 80:2, 585–612.
- Goddard, A. R. & Masters, C. 2000. Audit Committees, Cadbury Code and Audit Fees: An Empirical Analysis of UK Companies. *Managerial Auditing Journal*, 15:7, 358–371.
- Goodwin-Stewart, J. & Kent, P. 2006. Relation Between External Audit Fees, Audit Committee Characteristics and Internal Audit. *Accounting and Finance*, 46, 387–404.
- Gujarati, D. N. 2003. *Basic Econometrics*. 4th Edition, Boston: McGraw-Hill.
- Hay, D. C. & Knechel, W. R. 2004. Evidence on the Association among Elements of Control and External Assurance. Working Paper (University of Auckland).
- Hay, D. C., Knechel, W. R. & Ling, H. 2008. Evidence on the Impact of Internal Control and Corporate Governance on Audit Fees. *International Journal of Auditing*, 12, 9–24.
- Hay, D. C., Knechel, W. R. & Wong, N. 2006. Audit Fees: A Meta-analysis of the Effect of Supply and Demand Attributes. *Contemporary Accounting Research*, 23:1, 141–191.
- Heikkilä, T. 2004. *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita Prima Oy.

- Higgs, J. L. & Skantz, T. R. 2006. Audit and Nonaudit Fees and the Market's Reaction to Earnings Announcements. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 25:1, 1–26.
- Hoag, M. L. & Hollingsworth, C. W. 2011. An Intertemporal Analysis of Audit Fees and Section 404 Material Weaknesses. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 30:2, 173–200.
- Hogan, C. & Wilkins, M. 2008. Evidence on Audit Risk Model: Do Auditors Increase Audit Fees in the Presence of Internal Control Deficiencies? *Contemporary Accounting Research*, 25 (Spring), 219–242.
- Hoitash, R., Hoitash, U. & Bedard, J. 2008. Internal Control Quality and Audit Pricing Under the Sarbanes-Oxley Act. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 27 (May), 105–126.
- Islam, M. Z., Islam, M. N., Bhattacharjee, S. & Islam, A. K. M. Z. 2010. Agency Problem and the Role of Audit Committee: Implications for Corporate Sector in Bangladesh. *International Journal of Economics and Finance*, 2:3, 177–188.
- Jensen, M. C. & Meckling, W. H. 1976. Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*, 3:4, 305–360. < <http://www.sfu.ca/~wainwrig/Econ400/jensen-meckling.pdf>> 25.10.2011
- Johnson, V. E., Khurana, I. K. & Reynolds, J. K. 2002. Audit-Firm Tenure and the Quality of Financial Reports. *Contemporary Accounting Research*, 19:4, 637–660.
- Kalbers, L. P. & Fogarty, T. J. 1993. Audit Committee Effectiveness: An Empirical Investigation of the Contribution of Power. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 12:1, 24–49.
- Kasanen, E., Lukka, K. & Siitonen, A. 1991. Konstruktiivinen tutkimusote liiketaloustieteessä. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*, 3, 301–329.
- Knapp, M. C. 1987. An Empirical Study of Audit Committee Support for Auditors Involved in Technical Disputes with Client Management. *The Accounting Review*, 62:3, 578–588.
- Knechel, W.R. & Willekens M. 2006. The Role of Risk Management and Governance in Determining Audit Demand. *Journal of Business Finance & Accounting*, 33:9&10, 1344–1367.
- Krishnan, J. 2005. Audit Committee Quality and Internal Control: An Empirical Analysis. *The Accounting Review*, 80:2, 649–675.
- Krishnan, J., Sami, H. & Zhang, Y. 2005. Does the Provision of Nonaudit Services Affect Investor Perceptions of Auditor Independence? *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 24:2, 111–135.

- Lee, H. Y. 2008. The Association between Audit Committee and Board of Director Effectiveness and Changes in the Nonaudit Fee Ratio. *Applied Financial Economics*, 18, 629–638.
- Lee, H. Y. & Mande, V. 2005. The Relationship of Audit Committee Characteristics with Endogenously Determined Audit and Non-Audit Fees. *Quarterly Journal of Business & Economics*, 44:3&4, 93–112.
- Liljeblom, E. & Löflund, A. 2006. Developments in Corporate Governance in Finland *International Journal of Disclosure and Governance*, 3:4, 277–287.
- McElveen, M. 2002. New Rules, New Challenges. *Internal Auditor*, (December), 40–47.
- Messier, W.F. Jr. 2000 *Auditing & Assurance Services: A Systematic Approach (2nd edition)*. New York: Irwin McGraw-Hill.
- Metsämuuronen, J. 2002a. *SPSS aloittelevan tutkijan käytössä*. Metodologia-sarja 5. Helsinki: Methelp.
- Metsämuuronen, J. 2002b. *Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä*. Metodologia-sarja 7B. Helsinki: Methelp.
- Myers, J. N., Myers, L. A. & Omer, T. C. 2003. Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation? *The Accounting Review*, 78:3, 779–799.
- Neilimo, K. & Näsi, J. 1980. *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalaisen yrityksen taloustiede: Tutkimus positivismin soveltamisesta*. Tampereen yliopiston julkaisuja, A 2:12. Tampere.
- OECD 2004. *OECD Principles of Corporate Governance*. OECD, Paris.
- Palmrose, Z. V. 1986a. Audit Fees and Auditor Size: Further Evidence, *Journal of Accounting Research*, 24:1, 97–110.
- Palmrose, Z. V. 1986b. The Effect of Nonaudit Services on the Pricing of Audit Services: Further Evidence. *Journal of Accounting Research*, 24:2, 405–421.
- Porter, B., Simon, J. & Hatherly, D. 2003. *Principles of External Auditing*. England: John Wiley & Sons Ltd.
- PricewaterhouseCoopers, PWC 2003. *Audit Committee – Käytännön ohjeita tehokkaasti toimivan tarkastusvaliokunnan muodostamiseksi*. PWC.
- Raghunandan, K., Read, W. J. & Rama, D. V. 2001. Audit Committee Composition, “Gray Directors,” and Interaction with Internal Auditing. *Accounting Horizons*, 15:2, 105–118.

- Rainsbury, E., A., Bradbury, M. & Cahan, S. F. 2009. The Impact of Audit Committee Quality on Financial Reporting and Audit Fees. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 5, 20–33.
- Sahlman, W. A. 1990. Why Sane People Shouldn't Serve on Public Boards. *Harvard Business Review*, 68, 28–35.
- Salmi, T. & Järvenpää, M. 2000. Laskentatoimen case-tutkimus ja nomoteettinen tutkimusajattelu sulassa sovussa. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*, 2, 263–275.
- Sharma, V. D., Sharma, D. S. & Ananthanarayanan, U. 2011. Client Importance and Earnings Management: The Moderating Role of Audit Committees. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 30:3, 125–156.
- Shleifer, A. & Vishny, R. 1997. A Survey of Corporate Governance. *Journal of Finance*, 52:2, 737–783.
- Simunic, D. A. 1980. The Pricing of Audit Services: Theory and Evidence. *Journal of Accounting Research*, 18:1, 161–190.
- Simunic, D. A. 1984. Auditing, Consulting, and Auditor Independence. *Journal of Accounting Research*, 18, 161-189.
- Simunic, D. A. & Stein, T. 1996. The Impact of Litigation Risk on Audit Pricing: A Review of the Economics and the Evidence. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 15, 119–134.
- Spira, L. F. 2002. *The Audit Committee: Performing Corporate Governance*. Hingham, MA, USA: Luwer Academic Publishers.
- Taylor, D. H. & Glezen, G. W. 1997. *Auditing: An Assertions Approach*. USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Vafeas, N. & Waagelein, J. F. 2007. The Association between Audit Committees, Compensation Incentives, and Corporate Audit Fees. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 28, 241–255.
- Walker, P. L. & Casterella, J. R. 2000. The Role of Auditee Profitability in Pricing New Audit Engagements. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 19:1, 157–167.
- Wallace, W. A. 1984. Internal Auditors Can Cut Outside CPA Costs. *Harvard Business Review*, 62, 16–20.
- Waller, W. S. 1993. Auditors' Assessments of Inherent and Control Risk in Field Settings. *The Accounting Review*, 68 (October), 783–803.
- Watts, R. & Zimmerman, J. 1986. *Positive Accounting Theory*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Ye, P., Carson, E. & Simnett, R. 2011. Threats to Auditor Independence: The Impact of Relationship and Economic Bonds. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 30:1, 121–148.

Zaman, M., Hudaib, M. & Haniffa, R. 2011. Corporate Governance Quality, Audit Fees and Non-Audit Services Fees. *Journal of Business Finance & Accounting*, 38:1&2, 165–197.

Virallislähteet

American Accounting Association 1973. *A Statement of Basic Accounting Concepts*. Sarasota, FL: American Accounting Association.

Arvopaperimarkkinalaki 26.5.1989/495.

Arvopaperimarkkinayhdistys 2008. *Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi (Corporate Governance) 2008*. Helsinki: Arvopaperimarkkinayhdistys ry.

Arvopaperimarkkinayhdistys 2010a. *Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi (Corporate Governance) 2010*. Helsinki: Arvopaperimarkkinayhdistys ry.

Australian Securities Exchange (ASX) Corporate Governance Council 2010. *Corporate Governance Principles and Recommendations with 2010 Amendments*. Sydney: ASX Corporate Governance Council.

Euroopan parlamentti ja neuvosto 2006/43/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisäätteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta. *Euroopan unionin virallinen lehti*, 9.6.2006, 87–107.

Euroopan parlamentti ja neuvosto 2007/36/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2007/36/EY osakkeenomistajien eräiden oikeuksien käyttämisestä julkisesti noteeratuissa yhtiöissä. *Euroopan unionin virallinen lehti*, 14.7.2007, 17–24.

Euroopan yhteisöjen komissio 2004/913/EY. Komission suositus noteerattujen yhtiöiden hallinto- ja valvontaelinten jäsenten palkkoja ja palkkioita koskevan asianmukaisen järjestelmän edistämisestä. *Euroopan unionin virallinen lehti*, 29.12.2004, 55–59.

Euroopan yhteisöjen komissio 2005/162/EY. Komission suositus 2005/162/EY julkisesti noteerattujen yhtiöiden toimivaan johtoon kuulumattomien tai valvovien hallinto- tai valvontaelimen jäsenten tehtävistä sekä hallinto- tai valvontaelimen komiteoista. *Euroopan unionin virallinen lehti*, 25.2.2005, 51–63.

Euroopan yhteisöjen komissio 2010. *Vihreä kirja – Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset*. Bryssel: Euroopan komissio.

- Euroopan yhteisöjen neuvosto 1978/660/ETY. *Neljäs neuvoston direktiivi 1978/660/ETY yhtiömuodoltaan tietynlaistenyhtiöiden tilinpäätöksistä.*
- Financial Reporting Council, FRC 2008. *Guidance on Audit Committees.* London: Financial Reporting Council.
- Finanssivalvonta 2011. *Määräykset ja ohjeet x/2011 – Tilintarkastus.* Finanssivalvonta.
- International Auditing and Assurance Standards Board 2011. *Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change.* International Federation of Accountants, New York, Consultation Paper.
- International Federation of Accountants. *International Standard on Auditing 260 - Communication with those Charged with Governance (ISA 260).* IFAC, IAASB.
- KHT-yhdistys - Förening CGR ry 2008. *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008.* Helsinki: KHT-media.
- Kirjanpitoasetus 30.12.1997/1339.
- Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336.
- Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624.
- Public Company Accounting Reform and Investor Protection Act - Sarbanes-Oxley Act of 2002.
- Public Oversight Board (POB) 1994. *Strengthening the Professionalism of the Independent Auditor – Report to the Public Oversight Board of the SEC Practice Section, AICPA from the Advisory Panel on Auditor Independence.* Stamford: Public Oversight Board.
- Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459.
- Muut lähteet**
- Arvopaperimarkkinayhdistys 2010b. Corporate Governance ja Suomen lainsäädäntö. <<http://www.cgfinland.fi/content/view/23/45/lang,fi/>> 2.11.2011.
- Arvopaperimarkkinayhdistys 2010c. Itsesääntelystä. <<http://www.cgfinland.fi/Content/view/30/62/lang,fi/>> 2.11.2011.
- Kauppalehti. <<http://www.kauppalehti.fi/5/i/porssi/porssikurssit/kurssihistoria.jsp>> 10.3.2012
- Nasdaq OMX. <http://nordic.nasdaqomxtrader.com/digitalAssets/73/73003_yearly_summary_1990_-2010.xls> 10.3.2012.

LIITTEET

Liite 1. Alkuperäiset SPSS-tulosteet

Taulukko 1A: Regressioanalyysin tulokset (regressiomalli 1)

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	,898 ^a	,806	,797	,52410854071	,806	86,742	7	146	,000	1,194

a. Predictors: (Constant), BIG4, INVREC, ROA, IA, AC, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	166,791	7	23,827	86,742	,000 ^a
	Residual	40,105	146	,275		
	Total	206,896	153			

a. Predictors: (Constant), BIG4, INVREC, ROA, IA, AC, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-1,797	,550		-3,269	,001	-2,883	-,710		
	AC	,063	,103	,026	,610	,543	-,141	,266	,707	1,414
	LNSIZE	,537	,043	,746	12,475	,000	,452	,622	,371	2,693
	FOREIGN	,011	,002	,212	5,222	,000	,007	,015	,809	1,237
	ROA	-,006	,005	-,045	-1,219	,225	-,015	,004	,977	1,024
	INVREC	,008	,003	,105	2,674	,008	,002	,014	,857	1,167
	IA	,272	,128	,116	2,120	,036	,018	,525	,447	2,237
	BIG4	-,585	,284	-,080	-2,061	,041	-1,145	-,024	,876	1,142

a. Dependent Variable: LNAF

Taulukko 1B: Regressioanalyysin tulokset (regressiomalli 2)**Model Summary^b**

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	,928 ^a	,860	,851	,45563718375	,860	88,334	6	86	,000	1,180

a. Predictors: (Constant), IA, ACE, ROA, INVREC, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	110,031	6	18,339	88,334	,000 ^a
	Residual	17,854	86	,208		
	Total	127,885	92			

a. Predictors: (Constant), IA, ACE, ROA, INVREC, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-2,834	,635		-4,463	,000	-4,097	-1,572		
	ACE	,349	,098	,147	3,580	,001	,155	,543	,957	1,044
	LNSIZE	,534	,048	,690	11,054	,000	,438	,630	,416	2,402
	FOREIGN	,016	,002	,281	6,520	,000	,011	,020	,873	1,145
	ROA	-,011	,005	-,082	-2,009	,048	-,022	,000	,981	1,019
	INVREC	,009	,003	,118	2,767	,007	,003	,016	,896	1,117
	IA	,334	,151	,142	2,215	,029	,034	,634	,397	2,521

a. Dependent Variable: LNAF

Taulukko 1C: Regressioanalyysin tulokset (regressiomalli 2a)**Model Summary^b**

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	,923 ^a	,853	,839	,47358291616	,853	60,775	8	84	,000	1,144

a. Predictors: (Constant), IA, ACEXP, ACMEET, ROA, INVREC, ACI, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	109,046	8	13,631	60,775	,000 ^a
	Residual	18,840	84	,224		
	Total	127,885	92			

a. Predictors: (Constant), IA, ACEXP, ACMEET, ROA, INVREC, ACI, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-3,167	,680		-4,656	,000	-4,520	-1,815		
	ACI	,243	,176	,061	1,381	,171	-,107	,593	,891	1,123
	ACEXP	,214	,101	,091	2,118	,037	,013	,415	,946	1,057
	ACMEET	,179	,178	,043	1,007	,317	-,175	,534	,966	1,036
	LNSIZE	,540	,050	,698	10,712	,000	,440	,640	,413	2,420
	FOREIGN	,015	,003	,266	5,857	,000	,010	,020	,853	1,172
	ROA	-,012	,006	-,089	-2,085	,040	-,023	-,001	,966	1,035
	INVREC	,009	,004	,118	2,646	,010	,002	,016	,875	1,143
	IA	,306	,157	,130	1,950	,055	-,006	,619	,394	2,537

a. Dependent Variable: LNAF

Taulukko 1D: Regressioanalyysin tulokset (regressiomalli 3)**Model Summary^b**

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	,798 ^a	,636	,619	,83121486112	,636	36,489	7	146	,000	1,558

a. Predictors: (Constant), BIG4, INVREC, ROA, IA, AC, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	176,478	7	25,211	36,489	,000 ^a
	Residual	100,874	146	,691		
	Total	277,352	153			

a. Predictors: (Constant), BIG4, INVREC, ROA, IA, AC, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-2,951	,872		-3,385	,001	-4,673	-1,228		
	AC	,340	,163	,123	2,079	,039	,017	,662	,707	1,414
	LNSIZE	,512	,068	,614	7,501	,000	,377	,647	,371	2,693
	FOREIGN	,014	,003	,242	4,364	,000	,008	,020	,809	1,237
	ROA	,002	,008	,014	,280	,780	-,013	,017	,977	1,024
	INVREC	,002	,005	,021	,387	,699	-,008	,011	,857	1,167
	IA	,150	,203	,055	,740	,461	-,251	,552	,447	2,237
	BIG4	-,067	,450	-,008	-,149	,882	-,956	,822	,876	1,142

a. Dependent Variable: LNAF

Taulukko 1E: Regressioanalyysin tulokset (regressiomalli 4)**Model Summary^b**

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	,772 ^a	,596	,568	,85312720046	,596	21,158	6	86	,000	1,600

a. Predictors: (Constant), IA, ACE, ROA, INVREC, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	92,395	6	15,399	21,158	,000 ^a
	Residual	62,593	86	,728		
	Total	154,988	92			

a. Predictors: (Constant), IA, ACE, ROA, INVREC, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNAF

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-2,507	1,189		-2,108	,038	-4,872	-,143		
	ACE	,391	,183	,150	2,142	,035	,028	,754	,957	1,044
	LNSIZE	,463	,090	,543	5,113	,000	,283	,642	,416	2,402
	FOREIGN	,016	,004	,262	3,573	,001	,007	,025	,873	1,145
	ROA	,000	,010	-,002	-,029	,977	-,020	,020	,981	1,019
	INVREC	,005	,006	,060	,829	,409	-,007	,018	,896	1,117
	IA	,357	,282	,138	1,264	,210	-,204	,918	,397	2,521

a. Dependent Variable: LNAF

Taulukko 1F: Regressioanalyysin tulokset (regressiomalli 4a)**Model Summary^b**

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	,766 ^a	,587	,547	,87327396380	,587	14,904	8	84	,000	1,622

a. Predictors: (Constant), IA, ACEXP, ACMEET, ROA, INVREC, ACI, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNNAF

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	90,929	8	11,366	14,904	,000 ^a
	Residual	64,059	84	,763		
	Total	154,988	92			

a. Predictors: (Constant), IA, ACEXP, ACMEET, ROA, INVREC, ACI, FOREIGN, LNSIZE

b. Dependent Variable: LNNAF

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Tolerance	VIF
1	(Constant)	-2,597	1,254		-2,070	,041	-5,091	-,103		
	ACI	-,081	,325	-,019	-,250	,803	-,727	,564	,891	1,123
	ACEXP	,291	,186	,113	1,561	,122	-,080	,662	,946	1,057
	ACMEET	,004	,329	,001	,013	,990	-,649	,658	,966	1,036
	LNSIZE	,481	,093	,564	5,172	,000	,296	,666	,413	2,420
	FOREIGN	,015	,005	,243	3,205	,002	,006	,024	,853	1,172
	ROA	-,001	,010	-,009	-,127	,899	-,022	,019	,966	1,035
	INVREC	,006	,006	,074	,993	,323	-,006	,019	,875	1,143
	IA	,342	,290	,132	1,180	,241	-,234	,918	,394	2,537

a. Dependent Variable: LNNAF